

BAYPROJE
BAYBURT BİLGİ PAYLAŞIM VE PROJE ÜRETİM DERNEĞİ

DEDE KORKUT VE BAYBURT

Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ

BAYPROJE Yayın No: 18

1. Baskı : Ağustos 2015
ISBN : *****
Yayıncı Sertifika No : 13188
Matbaa Sertifika No : 26649

Her hakkı saklıdır. Yazarından ve BAYPROJE'den yazılı izin alınmaksızın bu kitabın fotokopi veya diğer yollarla kısmen veya tamamen çoğaltılması, basılması ve yayınlanması yasaktır. Aksine davranış, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince, 5 yıla kadar hapis ve adli para cezaları ile fotokopi ve basım aletlerine el konulmasını gerektirir.

Dizgi : Detay Yayıncılık
Kapak Tasarım : Detay Yayıncılık
Baskı ve Cilt : Bizim Büro Matbaacılık ve Basım Evi
1. Sanayi Caddesi Sedef Sokak No: 6/1 İskitler-Ankara

DETAY
YAYINCILIK

KİTAP YAPIM

DETAY ANATOLIA AKADEMİK YAYINCILIK LTD. ŞTİ.

Adakale Sokak No: 14/1-5 Kızılay/ANKARA

Tel : (0.312) 434 09 49 • Faks: (0.312) 434 31 42

Web: www.detayyayin.com.tr • e-posta: detayyay@gmail.com

BAYPROJE'nin Hazırladığı Raporlar ve Yayınladığı Kitaplar

Raporlar:

1. **Bayburt Gözlem ve İnceleme Raporu** (3 Temmuz 2011, 36 sayfa)
2. **"Çiftçi Eğitim Seminerleri" Değerlendirme Raporu** (16 Temmuz 2012, 7 sayfa)
3. **Bayburt Seyahati Bilgilendirme Raporu** (23 Ocak 2013, 5 sayfa)
4. **Bayburt'un Karadeniz'e Demiryolu Bağlantısı Raporu 1** (Mart 2013, 63 sayfa)
5. **Bayburt'un Karadeniz'e bağlantısı Raporu 2** (Mayıs 2013, 13 sayfa)
6. **Bayburt Seyahati Raporu** (27 Haziran 2014, 14 sayfa)
7. **2. Olağan Genel Kurul Faaliyet Raporu** (Temmuz 2014, 7 sayfa)
8. **Bayburt İlinin Gelişme Potansiyelleri ve Üniversitenin Rolü** (Mayıs 2014, 56 sayfa)
9. **Bayburt Kırsal Üretiminde Kadının Rolü** (Mayıs 2014, 55 sayfa)
10. **Bayburt İli Sebze Tarımı ve Potansiyelinin Artırılması** (Aralık 2014, 18 sayfa)

Kitaplar:

1. **Bayburt Yenilikçilik (İnovasyon) Paneli** (21 Şubat 2012, 71 sayfa)
2. **"Yaşadığım Bir Gün" Günlük Tutma Yarışması** (23 Nisan 2012, 158 sayfa)
3. **Cumhuriyet Dönemi Bayburt Bibliyografyası** (Ekim 2012, 100 sayfa)
4. **Bayburt'a Yatırım Yapan Girişimci Öyküleri Kongresi** (29 Ekim 2012, 118 sayfa)
5. **"Ya Umut Olmasaydı" Öykü Yarışması** (19 Mayıs 2013, 208 sayfa)
6. **Bayburt Şehircilik Kongresi** (Kasım 2013, 212 sayfa)
7. **"Bir Çocuk Düşüyor" Hayalimdeki Bayburt Deneme Yarışması** (Temmuz 2014, 118 sayfa)
8. **BAYBURT İLİNİN COĞRAFYASI (Fiziki-Beşeri- Ekonomik), Yrd. Doç. Dr. Salih BİRİNCİ** (Ocak 215, 400 Sayfa)

Bu Eserin Oluşmasını Sağlayan Bayburt Sivil Toplum Kuruluşları

Bayburtlu Kadınlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

Bayburt Gazeteciler Cemiyeti

Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO)

Bayburt Ziraat Odası (BZO)

Bayburt Esnaf ve Sanatkarlar Odası (BESOB)

Bayburt Tarih-Kültür ve Edebiyat Derneği (BAYDER)

Baksı Kültür Sanat Vakfı (BAKSI)

Bayburt Bilim Eğitim ve Kültür Derneği (BEKDİR)

Bayburt Bilgi Paylaşım ve Proje Üretim Derneği (BAYPROJE)

*“Karlı kara dağların yıkılmasın.
Gölgeli büyük ağacın kesilmesin.
Taşkın akan güzel suyun kurumamasın.
Kadir tanrı seni nâmerde muhtaç etmesin.”*

TAKDİM

Dede Korkut'un "**milli bir destan olduğu**", "**Türk edebiyatının en güzel eserlerinin başında geldiği**", "**dilinin tam bir destan dili olarak, Türkçenin emsalsiz bir şaheseri olduğu**" hususunda, konunun uzmanı olan edebiyatçılar fikir birliği içindedir.

Öyle ki; Türk edebiyatı tarihinin en büyük âlimi olarak tanımlanan Prof. Dr. Fuat Köprülü (1890-1966): "**Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u ise öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar**" diyerek Dede Korkut Kitabının ifade ettiği değeri vurgulamıştır.

İki el yazması nüshaya dayanarak, Dede Korkut Kitabının ilmî neşrini sağlayan Prof. Dr. Muharrem Ergin(1925-1995): Kitabın "**devre olarak Eski Anadolu Türkçesi, saha bakımından ise Doğu Anadolu ve Azerbaycan sahasının eseri**" olduğunu belirtmektedir.

Yine Prof. Dr. Muharrem Ergin: "**Dede Korkut Kitabı'nın Türk çocuklarının ruh ve kafa yapısını tek başına sağlam tutacak kudrette bir eser olduğunu ve dolayısıyla her Türkün evinde bulunması lazım geldiğini**" ifade etmektedir.

Bayburt'un Türklerin Anadolu'da ilk yerleştikleri alanlardan biri olması, Dede Korkut anlatılarında Bayburt ve çevresinden sıklıkla bahsediliyor olması (ki, 12 destandan 6 sında Bayburt, Bayburt hisarı, Bozaygırlı Bey Böyrek'ten bahsedilmektedir), Anlatılardaki coğrafi tanımların Bayburt'la ilişkisi, Bayburt yöresinden derlenen çok sayıda Bey Böyrek efsanesi ve destanlarda kullanılan deyimlerin Bayburtluya yabancı olmaması gibi hususlar dolayısıyla Dede Korkut ile Bayburt bütünleşmesi, uzun yıllardan beri dillendirilmektedir.

Öte yandan, Anadolu coğrafyasında Dede Korkut'a izafe edilen tek kabrin Bayburt'ta bulunuyor olması yanında, destan kahramanı Bamsı Bey Böyrek mezarının da Bayburt'ta bulunması, Bayburt ile Dede Korkut'u ayrılmaz bir biçimde bağlamaktadır.

Birçok saygın araştırmacının **uzun yıllardan beri, folklorik açıdan Bayburt'la Dede Korkut anlatıları/destanları ilişkisi üstünde çalıştıkları** da biliniyor. 1988'de düzenlenen “**Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu**” ve bundan 11 yıl sonra düzenlenen(1999) “**10. Yılında Bayburt Vilayeti Sempozyumu**”nda sunulan çok sayıda tebliğde de, Dede Korkut 'un Bayburt'la ilişkisi irdelenmiş ve önemli tespitler yapılmıştır.

Ayrıca yirmi yıldan beri, Bayburt'ta “**Bayburt Uluslararası Dede Korkut Kültür ve Sanat Şölenleri**” düzenlenmekte, bu şölen programları içinde yapılan ilmi toplantılar ve çeşitli etkinliklerle, Dede Korkut'un Ülkemiz ve Bayburt ile ilişkisi ve kültür hayatımızdaki yeri canlı tutulmaya çalışılmaktadır.

Son olarak, 21-22 Mayıs 2015 tarihlerinde Bayburt Üniversitesi'nin düzenlediğı “**Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu**”nu da zikretmeliyiz.

Bayburt'ta kurulmuş olup, “**çok sayıda proje üreten ve uygulamakta olan**” dokuz Sivil Toplum Kuruluşu, 10 Kasım 2014 tarihinde “**Bayburt'un belli başlı kalkınma sorunları ile ilgili olarak; ortak aklı oluşturmak, belirli hedef ve projeler etrafında buluşmak, bu hedef ve projeler istikametinde işbirliğini sağlamak**” amacı ile bir araya geldi.

Bu günü kadar kendi ilgi alanlarında Bayburt'la ilgili önemli projeler üreterek, başarılı sonuçlar alan ve halen bu çabalarını sürdürmekte olan söz konusu Sivil Toplum Kuruluşları şunlardır:

Bayburtlu Kadınlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

Bayburt Gazeteciler Cemiyeti

Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO)

Bayburt Ziraat Odası (BZO)

Bayburt Esnaf ve Sanatkârlar Odası (BESOB)

Bayburt Tarih-Kültür ve Edebiyat Derneği (BAYDER)

Baksı Kültür Sanat Vakfı (BAKSI)

Bayburt Bilim Eğitim ve Kültür Vakfı (BEKDER)

Bayburt Bilgi Paylaşım ve Proje Üretim Derneği (BAYPROJE)

Şüphesiz ki; Bayburt'a ve Bayburlulara yararlı hizmetler sunan, Bayburt'ta veya diğer şehirlerde kurulmuş birçok Sivil Toplum Kuruluşu var. Ancak şimdilik bizim bir araya gelebildiğimiz kuruluşlar, yukarıda özelliklerini vurguladığımız ve isimlerini sıraladığımız dokuz Sivil Toplum Kuruluşu'dur. Umarız ileride bu sayı artırılabilir.

İşte söz konusu STK'ların, üç ayda bir gerçekleştirdiği bu “Eşgüdüm Toplantıları”nın ilkinde, **gündemi oluşturan konuların birincisi, Dede Korkut'un Bayburt'la ilişkisi oldu. Bayburt için önemli bir marka olabilecek ve Bayburt'un tanıtımında büyük bir potansiyel yaratabilecek olan Dede Korkut'un “yeterince sahiplenilmediği ve işlenmediği” ifade edildi.**

Bu noktadan hareketle;

1. Dede Korkut'un Bayburt'la ilişkisini, kültür hayatına etkisini güçlü bir biçimde ortaya koyacak bir araştırma projesi yaptırılmasının uygun olacağı hususunda fikir birliğine varıldı. Bu bağlamda söz konusu araştırmanın yaptırılması ile ilgili çalışmaları BAYPROJE (Bayburt Bilgi Paylaşım ve Proje Üretim Derneği)'nin koordine etmesi fikri benimsendi ve çalışmalar hızlı bir biçimde başlatıldı. Araştırma Proje'sinin finansmanını ise; BİTSO (Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası), (BESOB) Bayburt Esnaf ve Sanatkârlar Odası, (BZO)Bayburt Ziraat Odası, birlikte üstlendiler. İşte elinizdeki kitap bu çalışmaların ürünüdür.
2. Üstünde durulan diğer bir konu ise; 20 yıldan bu yana Bayburt'ta düzenlenmekte olan Dede Korkut Şenlikleri programları, aktiviteleri, düzenlenme biçimi, yapılmış araştırmalar ve yazılmış makalelerin irdelenmesiyle “**Genel Bir Değerlendirme Raporu**”nun hazırlanmasının uygun olacağı idi. Bu çalışmanın ise; Bayburt Gazeteciler Cemiyeti, Bayburt Eğitim ve Kültür Derneği(BEKDER) ile Bayburt Kültür-Tarih ve Edebiyat Derneği(BAYDER) tarafından yapılması uygun bulundu. Görev üstlenmiş olan üç kuruluş, 5 Şubat 2015 tarihli ikinci toplantıda hazırladıkları

raporla ilgili bilgi verdiler. Bu raporun tamamlanmasından sonra, bir üst yazı ile Bayburt Belediye Başkanına sunulmasının uygun olacağı konusunda fikir birliğine varıldı. Nihayet, **söz konusu rapor; şenliklerin kapsamı, programı, içeriği, uygulama biçimi, işbirliği ve yardım önerilerini de kapsayan bir üst yazı ile 03 Nisan 2015 tarihinde Sayın Belediye Başkanına sunuldu.** Yararlanılacağını ve yararlı olacağını umuyoruz.

Tekrar kitaba dönersek; **BAYBURT ve DEDE KORKUT** olarak isimlendirilen bu araştırma projesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Türk Halk Bilimi Uzmanı **Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ** tarafından, BAYPROJE ile mutabık kalınan yönerge çerçevesinde hazırlanmıştır.

Yönergede araştırma projesinin amacı; **“Türk kültür tarihinin pek çok önemli kaynağında hakkında bilgiye rastlanan, Dede Korkut ve hikâyelerinin Bayburt ile ilişkisi ve Bayburt halk kültürü üzerindeki etkilerini tespit etmek ve değerlendirmek”** olarak saptanmıştır.

Başka bir ifadeyle amaç; **Bayburt için önemli bir marka olarak değerlendirilmesi gereken Dede Korkut’un, Bayburt’la ilişkisini ilmi bir çalışma ile ortaya koymak ve buradan hareketle Bayburt’un tanıtımında Dede Korkut’tan etkin bir biçimde yararlanmaktır.**

Bayburt’un marka özelliği taşıyan önemli başka değerleri de vardır: Bayburt Kalesi, Baksı Müzesi, Çoruh Nehri, Kop Savunması, Bayburt’un Kurtuluşu ve diğerleri gibi. Bu değerlerin her birine yeterince sahip çıkıp, üstünde çalışarak, önemli markalar haline getirip, Bayburt’un ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminde en iyi biçimde yararlanmamız gerekiyor.

Altı ay gibi bir sürede tamamlanan çalışma sonucunda, okumakta olduğunuz bu kitap oluştu. Kitap sanırım **Bayburt’un Dede Korkut’la ilişkisini irdeleyen ilk kitap** olma özelliğini taşıyor. Ayrıca müellifinin belirttiği gibi, **“Bayburt ve köylerinde araştırmacıların derlediği tüm Bey Böyrek rivayetlerini içeriyor ki, bu da daha önce yapılmamış bir çalışma”** dır.

Bu kitabı okuyanlarda, **“Dede Korkut ve Dede Korkut destanları ile Bayburt arasında sağlam bir bağ olduğu fikri oluşursa, amaç hâsıl olmuş olacaktır”**.

Tabiidir ki bu çalışma bir başlangıçtır, umarız önümüzdeki dönemlerde bu konuda farklı çalışmalar yapılır ve Bayburt'la Dede Korkut'un ayrılmaz bütünlüğü herkes tarafından kabul görür. Ve bizler de bu durumu Bayburt lehine kullanma yollarını oluştururuz.

İlk "Eşgüdüm Toplantısı"nda katkıları ile bu projenin fikri altyapısının oluşmasını sağlayan, yukarıda isimlerini belirttiğimiz dokuz Sivil Toplum Kuruluşu yetkililerine takdir ve teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Projenin finansmanını üstlenen Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası(BTSO), Bayburt Esnaf ve Sanatkârlar Odası(BESOB) ve Bayburt Ziraat Odası(BZO) Yönetim Kurulu Başkan ve Üyelerine ayrıca teşekkür borçluyuz.

Araştırma Projesini üstlenerek, altı aylık bir zaman diliminde tamamlayıp basıma hazır hale getiren, **Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ'** ye ve kitabın basımında gerekli titizliği göstererek, hızlı bir biçimde basımını sağlayan **Detay Yayıncılık** yetkililerine de çok teşekkür ediyoruz.

30 Haziran 2015

Akın BAYRAK

BAYPROJE

Yönetim Kurulu Başkanı

ÖNSÖZ

Kitab-ı Dede Korkut, Türk kültürünün, dilinin anıtsal nitelikli en temel metinlerinden biridir. Adriyatik'ten Çin Seddi'ne, Kuzey Denizi'ne, Sibirya'ya kadar uzanan geniş Türk kültür havzasının hemen hemen her yerinde Dede Korkut / Korkut Ata etrafında oluşmuş külltrelere ve anlatmalara rastlanır. Kadim Türk tarihin en eski zamanlarından XV. yüzyıla kadar olan döneme ait coğrafi ve tarihsel, dinsel unsurlar eserin bütününde tabakalaşmıştır. Tarihsel olarak İslam öncesi Subar, Saka, Hun, Köktürk çizgisinden gelen mitolojik unsurlar Ortaçağ Türk tarihine ait efsanevi tarihi unsurlar, İslami öneme ait bilgiler üç ana tabakaya ayrılabilir.

Dede Korkut metinlerinin yazıya geçirildiği tarih olarak XV. yüzyılın ikinci yarısı kabul edilmektedir. Kuzey Anadolu'dan Umman Denizi'ne kadar geniş bir sahayı hâkimiyetlerine alan Akkoyunlular döneminde bu destanların yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir. Eserin bugüne kadar bilinen ve erişilebilen iki adet el yazması mevcuttur. Biri 19. yüzyılda Dresden'de, diğeri 20. yüzyılda Vatikan'da bulunmuştur.

Dresden nüshası *Kitâb-ı Dedem Korkud Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân* (Oğuz Boyu'nun Diliyle Dedem Korkud Kitabı) adını taşır; giriş ve 12 ayrı anlatmayı içerir. İlk defa H.O. Fleischer tarafından bulunmuştur. Bilim dünyasına 1815'te Heinrich Friedrich von Diez'in yayımladığı bir makale ile tanıtılmıştır. Diez'in Dresden nüshasını kopyalayarak elde ettiği bir kopya, Berlin Kütüphanesi'ndedir ve *Berlin Nüshası* diye adlandırılır.

Vatikan nüshası *Hikâyet-i Oğuznâme, Kazan Beğ ve Gayrı* (Oğuzname Hikâyesi, Kazan Bey ve Diğlerleri) adını taşır; giriş ve 6 hikâyeyi içine almaktadır; Vatikan Kütüphanesi Türkçe kısmında 102 numarada kayıtlıdır.

Nüshaların dil özellikleri ve kurguları birbirinden farklıdır. Kimi araştırmacılar iki nüshanın ortak bir dip nüshaya dayandığı görüşündedir; kimileri ise iki nüshanın da farklı anlatıcılardan ayrı ayrı derlenmiş olabileceği ihtimalini dile getirmiştir.

Dede Korkut metni her ne kadar Diez tarafından 1815 yılında tanıtılmış ise de metnin bir bütün olarak yayımlanması bundan yaklaşık yüzyıl sonra 1916'da mümkün olmuştur. Bu yayın Kilisli Rifat'ın olup, asıl nüshaya değil, Diez'in asıl nüshadan istinsah ettiği Berlin nüshasına dayanmaktaydı; o yıllarda Türkoloji çalışmaları pek az olduğu ve Türk dilinin tarihî gelişme süreci iyi bilinmediği için de Diez'in istinsahında birçok yanlışlar vardı.

Kilisli Rifat'tan yirmi iki yıl sonra 1938'de Orhan Şaik Gökyay'ın *Dede Korkut* isimli eseri yayımlandı. Bu, Türkiye'de Latin harfleriyle yapılan ilk neşir olup Diez'in istinsah ettiği (çoğalttığı) nüshaya dayanmaktaydı. Elbette Kilisli Rifat'ın çalışmasından çokça yararlanmış; kimi yanlışlar düzeltilirken kimisi tekrar edilmiştir. Gökyay, kitabında kendisine kadar Dede Korkut ve Oğuznameler üzerine yapılan münferit incelemelerin kazanımlarına da yer vermiştir.

1950 yılında İtalyan bilgin Ettore Rossi, Dede Korkut Oğuznamesi'nin Vatikan Kütüphanesi'nde yeni, lâkin eksik bir nüshasını bularak bilim âlemine tanıtmış ve bu metni *Il "Kitab-ı Dede Qorqut", Città del Vaticano"* ismiyle 1952'de yayımlamıştır.

Rossi'nin keşfi, Dede Korkut çalışmaları için önemli merhalelerden biridir. Gökyay'ın neşrinden yirmi sene sonra Muharrem Ergin'in *Dede Korkut Kitabı I* (Giriş - Metin - Faksimile, Ankara 1958) isimli eseri çıkmıştır. Bu eserin ikinci cildi (İndeks ve Gramer) 1963'te yayımlanmıştır. Ergin'in çalışması, metnin bütünü üzerinde filolojik metodu gözeten ilk bilimsel çalışma olarak değerlendirilir. Ergin, metnin transkripsiyonunu hazırlarken Dresden nüshasını esas almış, Vatikan nüshasındaki farkları aparatı vermiş, yer yer bu ikinci nüshadan yararlanarak metni tamir yoluna gitmiştir. Metin ile ilgili o güne kadar elde edilen malûmatın etraflıca verilmesi, esaslı bir transkripsiyon oluşturulması, metnin o günkü teknik imkânlar çerçevesinde herkesçe ulaşılamayan tıpkıbasımlarının eklenmiş olması; ikinci ciltteki gramer ve sözlük-İndeks, bu çalışmayı Dede Korkut araştırmalarının vazgeçilmez, klâsik bir kaynağı hâline getirmiştir.

Muharrem Ergin'in 1958'deki neşrinden on beş sene sonra Orhan Şaik Gökyay, yeni çalışmasını *Dedem Korkudun Kitabı* (İstanbul 1973, 360+DCLXXI s.) adıyla yayımladı. Bu hacimli kitapta transkripsiyon teknikleri kullanılmamış;

metin fonolojik (ses bilimsel) açıdan nispeten modernize edilmiş; edisyon (baskı) kritik yapılmış olmakla birlikte ilmî bir metot gözetilmemiştir. Ancak bu eser geniş bibliyografyası, Dede Korkut ve Oğuz toplumuyla ilgili tarihî ve etnografik malûmatı bir araya toplamış olmasıyla önemli bir kazanç sağlamıştır. Bu kitabın tıpkıbasımı 2000 yılında yeniden yayımlandı.

Saim Sakaoğlu'nun 1998 yılında yayımladığı *Dede Korkut Kitabı I ve II* (Selçuk Üni., Konya 1998), halkiyat cephesinde elde edilen birikimler bir araya toplanmıştır. Yakın geçmişte Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten'in Dresden ve Vatikan nüshalarını ayrı ayrı kurdukları *Dede Korkut Oğuznameleri* (Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000) adlı çalışmalarının yayımlanmasıyla, çalışmalar genişlik kazanarak sürekli bir hal almıştır.

Saadettin Özçelik, "Dede Korkut Araştırmalar, Notlar Dizin, Gazi Kitabevi, Ankara. 2006 bir diğer mufassal neşirdir.

Ayrıca Azerbaycan'da Hamit Araslı'nın *Kitab-ı Dede Korkut* (1939 ve 1962) isimli çalışması zikredilmelidir. Azerbaycan sahasında da büyük ilgi gören Dede Korkut Kitabı hakkında ilerleyen dönemlerde Şamil Cemşidov (*Kitab-ı Dede Gorkud*), Kemal Abdulla (*Gizli Dede Gorkud*), Behlul Abdullah (*Kitab-ı Dede Gorkud'un Poetikası*), Memmed Alizade (*Dede Gorgud 1300*), Yaşar Garayev ve Ağamusa Ahundov (*Kitab-i Dede Gorgud-Megaleler Toplusu*), Samed Alizade (*Kitab-ı Dedem Gorgud Ala Lisani-Taifei-Oğuzan*), Ejder Ferzeli Gorkud (*Dede Korkut Sözü*), E. M. Demircizade (*Kitabi-Dede Gorkud Dastanlarının Dili*) vs. gibi pek çok araştırmacı çalışmalar hazırlamışlardır.

Bu çalışmada Dedem Korkut'un kabrinin /makamının nispet edildiği Bayburt eksenli olarak, Dede Korkut Oğuznamelerini ele almaya çalıştık. Dedem Korkut metinleri içerisinde özellikle Bey Böyrek metninde, coğrafi bir mekân olarak Bayburt merkezi bir konumdadır.

Coğrafi konumu itibarıyla Bayburt, Eski Çağdan itibaren Kafkasya-Karadeniz ve Mezopotamya arasındaki en önemli stratejik geçiş noktasıdır. Bu konumu itibarıyla tarihin bütün dönemlerinde büyük güçler bu stratejik noktayı, Bayburt

kalesini ele geçirmek istemişlerdir. Bölge Türk hâkimiyeti döneminde de bu özelliğini devam ettirmiştir. Türk beyliklerinin Trabzon Rum Devleti ve Gürcistan ile olan mücadelelerinde Bayburt en önemli üs noktalarından birisi olarak temayüz eder. Tahkiye (anlatış düzeni), kurmaca esasına bağlı Dede Korkut metnindeki Bayburt tasviri büyük ölçüde tarihsel gerçeklikle örtüştüğü görülmektedir.

Çalışmanın “Giriş” bölümünde Bayburt İlinin kronolojik olarak tarihsel perspektiften “destan coğrafyası bağlamı” olarak bir değerlendirmesine yer verilmiştir. Takip eden bölümde ise Dede Korkut Kitabı’nu Bayburt coğrafyası ile ilişkilendiren merkezi Bamsı Beyrek anlatmasına ve bu anlatmanın zamanla masal formunu almış Bayburt rivayetlerine yer verilmiştir. Bu rivayetler 1930’lu yıllardan itibaren Bayburt’un farklı yerleşimlerinden tespit edilmeye başlanmış ve çeşitli yayın organlarında yayınlanmıştır. Mahmut Kemal Yanbey, Osman Turan ve Hüseyin Namık Orkun gibi araştırmacılar tarafından tespit edilen bu rivayetlerin yayınlanmış halleri oldukça eski tarihli olduğundan bugün bunlara ulaşmak oldukça zordur. Rivayetler ilk kez bu çalışmada bir araya getirilmiştir. Yapılan saha araştırmalarında daha önce tespit edilen bu rivayetlerin sözlü gelenekte artık yaşamadığı tespit edilmiştir. Çalışmada genellikle Bey Böyrek adını taşıyan Bayburt yöresi anlatılarının motif yapılarına da yer verilmiştir

Çalışmanın son bölümünde Dede Korkut Kitabı ile Bayburt ilişkisine atıfta bulunan kaynaklar toplusuna yer verilmiştir. Dede Korkut’u Bayburt coğrafyası ile ilişkilendiren yerleşimlere ve kültür mirası niteliğindeki unsurların görsellerine “Ekler” kısmında yer verilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkması için bize teklif getiren ve destek sunan BAYPROJE yönetim kurulu üyelerine ve Prof. Dr. Rıfat YILDIZ’a, çalışmanın her aşamasındaki etkin bilimsel katkılarından dolayı anabilim dalımız mensubu değerli kardeşim Dr. Mustafa AÇA’ya, tashih ve katkıları için doktora öğrencim Turgay KABAK’a kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Trabzon, 30 Mayıs 2015

Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ

İÇİNDEKİLER

BAYBURT SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI .....

DUA .....

TAKDİM .....

ÖNSÖZ .....

İÇİNDEKİLER .....

AMAÇ VE YÖNTEM .....

A. DESTAN COĞRAFYASI OLARAK BAYBURT .....

B. METİNLER .....

B1. Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu .....

B2. Saim Sakaoğlu Tarafından Tespit Edilen Bey Böyrek Rivayeti .....

(1) Metnin Tahlili .....

B3. Mahmut Kemal Yanbey Tarafından Tespit Edilen Rivayetler .....

(1) Rivayet .....

(2) Rivayet .....

B4. Osman Turan Tarafından Tespit Edilen Rivayetler .....

(1) Rivayet .....

(2) Rivayet .....

(3) Rivayet .....

B5. Hüseyin Namık Orkun Tarafından Tespit Edilen Rivayet .....

C. BAMSİ BEYREK'İN BAYBURT RİVAYETLERİNİN OLAY ÖRGÜSÜ .....

D. DEDE KORKUT'UN ÖLÜMÜ VE TÜRBESİ HAKKINDA .....

E. BEY BÖYREK / ABDÜLVEHHAB GAZİ TÜRBESİ .....

xx

SONUÇ.....

KAYNAKLAR.....

EKLER .....

YER VE ŞAHIS ADLARI DİZİNİ .....

AMAÇ VE YÖNTEM

Dede Korkut ve Bayburt isimli çalışma *Tarihi Coğrafi Metot* esas alınarak yürütülmüştür. Sahada yapılan araştırmalarda Bayburt ili sözlü geleneğinde Dede Korkut anlatılarına ait devam eden bir unsura rastlayamadığımız için çalışmada bugüne kadar bizden önceki araştırmacıların derleyip yayınladıkları metinleri esas aldık.

Bugüne kadar derlenen metinler analitik bir yaklaşımla motif sırası ve yapısı esas alınarak tahlil edilmiştir. Giriş bölümünde Destan Coğrafyası Bayburt bölümünde metinlerin ortaya çıkmış olduğu kültürel tarihi ve sosyal yapıyı ortaya koymaya çalıştık. Bu yönüyle kültürel olguların dilsel olmaları ve tarih içerisinde anlam kazanmaları itibarıyla çalışma süresince tarihsel arka planla birlikte metin anlamlandırılmaya yorumlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç ve öneriler kısmında dünyadaki halk bilimi uygulamaları ve müzecilik gelenekleri incelenerek Dede Korkut kültürel mirasının Bayburt ekseninde nasıl değerlendirilebileceği, kültür ekonomisi uygulamaları ile nasıl bütünleştirilebileceği değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı Türk sözlü kültür geleneğinin en temel metinlerinden biri olan Dede Korkut destanlarının Bayburt ve havalisine olan etkisini, izlerini tarihsel süreklilik ve etkileşim bağlamında ortaya koymak bu geleneğin geleceğe sağlıklı bir şekilde geleceğe taşınabilmesi için bir yol haritasını ortaya koymaktır.

A. DESTAN COĞRAFYASI OLARAK BAYBURT

Çoruh nehri üzerinde, Karadeniz'i Orta Asya'ya bağlayan tarihi İpek Yolu üzerinde kurulan ve kadim tarihi ile Türk halk kültürünün önemli temsil alanlarından biri olan Bayburt yöresi, öncü Oğuz boylarının yerleşim alanları arasında yer almıştır.

Bayburt tarihi üzerine araştırmalar yapan ilim adamlarının tespitlerine göre şehir, eski çağlarda Sâmi ve Âri kavimler arasında yer almayan Haldilerin yaşadıkları alan üzerine kurulmuştur. Bu alan bir süre sonra Roma hâkimiyetine girmiş olsa da 395 yılında imparatorluğun ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma (Bizans) toprakları içinde kalmıştır. (Turan, 2001: 265; Miroğlu, 1992: 226).

Bayburt adı ilk kez *Paypert* ve *Papert* biçimlerinde Ermeni tarihlerinde karşılımıştır. Bizans kaynaklarına adı *Paipert* şeklinde kaydedilen Bayburt, Türklerin Anadolu'da ilk fethettikleri ve yerleştikleri sahalardan biridir. Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in 1054'de Anadolu akını sırasında Parhar Dağları ve Canik ormanları istikametinde sevk edilen Türk ordusunun düzenlediği sefer sırasında ele geçirildiyse de Malazgirt zaferinden sonra kesin olarak fethedildi. 1071 sonrasında 1202 yılına kadar idari merkezi Erzurum olan Saltukoğulları hâkimiyetinde kalan bölge, Birinci Haçlı seferinin verdiği sıkıntılardan faydalanan Bizanslılar Türklere karşı taarruza geçerken Trabzon Dukası Theodare Gabras Bayburt'u işgal etti. Bu durumda Danişmendli Ahmed Gazi de oğlu İsmail komutasında bir ordu göndererek Bayburt'u kurtardı. Böylece Bayburt kısa süren bir işgalden sonra Danişmentlilerin hâkimiyetine girdiyse de tekrar Saltuklu egemenliğine girdi. Yassıçimen Savaşı'ndan ve Sultan Alâeddin Keykubat'ın Erzurum Selçuklu Melikliği'ni ortadan kaldırmasından sonra Erzurum gibi Bayburt'ta Türkiye Selçuklu Devleti sınırlarına katıldı. Moğol akınları sırasında da Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetinde kalmayı sürdüren Bayburt, İlhaneliler döneminde Tebriz ile Trabzon arasında tesis edilen transit ticaret yolu üzerinde olmasından ötürü hızla gelişmiştir. Ticari önemi ve refah düzeyi giderek artan şehir, zaman zaman çeşitli unsurların taarruzlarına maruz kalmış olsa

da özellikle İlhanlılar döneminde yaptırılan medreseleri ile önemli bir kültür merkezi haline gelmiştir. Bölgede İlhanlı hâkimiyetinin zayıflaması sonrasında Erzincan ile birlikte Kayseri’de kurulmuş bulunan Eratnaoğulları’nın hâkimiyeti altına girdiyse de bir müddet sonra Erzincan’da hâkimiyet kurmuş olan Mutahharten’in eline geçti. Ardından da Oğuzların Bayındır boyundan gelen Akkoyunlular, Bayburt ve havalisine hâkim oldular. Akkoyunlu devletini kuran Kara Yülük Osman Bey, burayı yeğeni Kutlu Bey’in hâkimiyetine bıraktı ki, onun mezarı bugün Sinur köyünde bulunmaktadır. Bu coğrafya önemli yaylalarıyla Bayındırlıların yerleştikleri ve hayatlarını devam ettirdikleri yerleşim birimidir. İki kardeş boyun Bayındırlılarla Kayıların yaptıkları meşhur Otlukbeli Savaşı’ndan sonra Osmanlı idaresine girdiyse de şehir Akkoyunlular tarafından iskân edilmeye devam etti. Yavuz Sultan Selim zamanında, Osmanlı-Safevi mücadeleleri sırasında bölgede hâkim olan Akkoyunlu beylerinden Ferruhşad/Ferah-şad Bey Safevilere karşı Osmanlı Sultanı’nın yanında yer almıştır. Safevi etkinliğinin görüldüğü Doğu ve Kuzey Doğu Anadolu yerleşimlerden biri olmuştur. Çaldıran Savaşı’ndan sonra nihai olarak Osmanlı hâkimiyetine giren Bayburt, tarih boyunca pek çok yerli ve yabancı seyyah tarafından ziyaret edilmiştir. Aralarında İbni Batuta, Evliya Çelebi, Texier gibi isimlerin yer aldığı seyyahlar, notlarında Bayburt’un müreffeh bir şehir olduğuna ve ticari önemine sürekli olarak dikkat çekmişlerdir (Turan, 2001: 57-62).

Bayburt, Osmanlı idaresinde başlangıçta Erzurum vilayetine bağlı bir kaza merkezi olmuş, sonrasında kısa bir süre sancak merkezi haline getirilmiştir. 1881 yılında yeniden kaza haline getirilen ve önce Erzincan, sonrasında ise yine Erzurum’a bağlanan Bayburt, Cumhuriyetin ilanından sonra 1927’de Gümüşhane Vilayeti’nin idari sınırları içine dâhil edilmiştir. Osmanlı-Rus harbi öncesinde oldukça yüksek bir sosyo-kültürel ve ekonomik potansiyele sahip olan bu kadim yerleşim, Rus işgali yıllarındaki mezalimler sebebiyle büyük göçlere sahne olmuştur. Cumhuriyetin ilanını müteakiben büyük oranda toparlanan Bayburt’un 1989 yılında vilayet halini aldıktan sonra gelişmesi hız kazanmıştır.

Bayburt ve çevresi halk hikâyeleri, masallar, efsaneler, bilmeceler, türküler vb. gibi halk bilimi ürünlerinin değerlendirilmesi ve araştırılması bakımından

önemli bir kaynak bölgedir (Güleç, 2006: 151). Uzun zaman eski Türk yaşayış ve geleneklerini devam ettirmiş olan Bayburt, Türk kültür tarihi bakımından Dede Korkut hikâyelerinin coğrafyası içinde bulunması hasebiyle de önemlidir. Akkoyunlu ve Karakoyunlu dönemi vak'alarını da içine almakla birlikte, daha ziyade ilk fütuhât devrinde Türklerin tarihi hayatlarının bir yansıması olan bu hikâyelere göre Bayburt, bir Hıristiyan beyi olduğu tahmin edilen Parasar'ın yönetimindedir. Zaman zaman Oğuz tayfaları ile karşı karşıya geldiği tahmin edilen Parasar'ın askerinin Bamsı Beyrek'i tutsak ederek Bayburt'un ünlü kalesinde tutsak etmeleri merkezinde gelişen hikâyenin masallaşmış biçimlerde Bayburt ve çevresinde uzun yıllar anlatılmaya devam etmiştir (Turan, 2001: 365-367).

Bayburt havalisindeki Bey Böyrek adlı anlatıların merkezini teşkil eden Dede Korkut Kitabı'nda Bayburt adı "Parasar'un Bayburt Hisarı" ifadesi içinde geçmektedir. Parasar kelimesinin aslı hakkında bazı görüşler bulunsa da bu adın kaynağı ve anlamı hakkında henüz kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Sümer, 1959: 411).

Dede Korkut'u ve onun merkezinde olduğu metinleri bir nehir gibi kabul etmek gerekir. Nehir kaynağından vardığı noktaya kadar geçtiği bütün havzanın hem tarihsel hem de coğrafi birikimini taşır. Bu bakımdan Dede Korkut anlatıları da Neolitik dönemde yerleşikliğe geçilip klandan boya dönüşüm sürecindeki kadim Türk etnosundan XV. yüzyıla kadarki bütün tarihlerinin, ananelerinin, dillerinin, kültür tarihlerinin tabakalaşmış bir formudur. Metindeki olayları ve coğrafyayı Gökyay'ın da dediği gibi tek bir zamana ve mekâna bağlamak isabetli değildir. Keza Togan "Dede Korkut'taki tarihi ve coğrafi isimlerin çoğu bu hikâyelerin daha Oğuzların Türkistan'ı terk etmedikleri bir zamana ait olduğunu göstermektedir. Mesela "Karaçuk Dağı, Karşu Yatan Kara Dağ, Ala Dağ, Kanlı Koca, Uşun Koca" vb. hep bunlar Türkistan'a aittir. Fakat Oğuz Türkleri bunları batıya getirirken oraya göre mahallileştirmişlerdir. Yeni göçtükleri mekâna metni adapte etmişlerdir. Bu bağlamda Dede Korkut anlatmalarının Anadoluyla ilişkilendirilmesi süreçlerinde Bayburt'un önemli bir yeri olmuştur.

Bey Böyrek, Bayburt yöresinde anlatılan halk anlatıları içinde müstesna bir yere sahip olmuştur. Masal formuna dönüşen Bey Böyrek anlatılarında Bayburt yöresinin nasıl T rkleştiğine ve Oğuz Türklerinin akınlarıyla Anadolu'yu zapt etmeye başladıklarına dönük ipuçları bulunmaktadır. Bu bağlamda Bayburt yöresinde Türk varlığı Malazgirt savaşından en az yarım yüzyıl öncesine uzanmaktadır.

Bölge kadim zamanlardan beri kuzey güney noktasındaki en stratejik geçit olarak Türk boy ve topluluklarının Gürcistan ve Karadeniz sahiline geçişte ana kararg hı olagelmiştir.

Dede Korkut kitabının Akkoyunlu sahasında yazıldığı yolunda yaygın bir kanaat söz konusudur. Konuyla ilgili görüş belirten Jirmunskiy, Oğuz bahad rlarının mücadele etmek zorunda kaldıkları k firlerin Trabzon Rumları, Gürcüler, Abhazlar olduğunu; Oğuz yiğitlerinin Amid'e (Dicle'nin yukarı kısımlarına), güneyde Mardin'e, kuzeyde Derbend'e ve Trabzon'a akınlarda bulduklarını; Bayburt, D zm rt (Karadeniz kıyısında) kalelerinin k firlerin elinde bulunduğunu, onların Bedre ve Gence'de (Güney Kafkasya) Oğuzlarla sınırdaş bölgelerde oturduklarını belirtiyor (Gökyay, 2007: 749).

Aras nehri boylarından gelerek tarım ve hayvancılığa elverişli Bayburt ovalarında merkeze bağlı Aksa lı (Haşya), Saraycık, Güder, Kışlaklar, Mutlu (Varijna) köylerine yerleşen  nc  Oğuz Türkleri, Bayburt'a on kilometre uzaklıktaki Ke evi düzünde çadır kurarak yerleşmelerini sürekli duruma getirmiş ve Saraycık Köyü'n  kendilerine merkez yapmışlardır. Bey Böyrek uzun süre bu köyün ahali tarafından Oğuz Padişahı'nın oğlu olarak kabul edilmiştir. Bey Böyrek adı bu bölgede zaman içinde kişi adı olarak da kullanılmıştır.

Güney Kafkasya ve K  uk Asya'nın yerli halkları arasında yerleşmiş göçebe Oğuz boyları, XIV. Yüzyılın başlarından itibaren  n Asya'da Moğol h kimiyyetinin düşmesinden sonra, Karakoyunlu ve Akkoyunlu adlarıyla büyük Türkmen kabile ittifakları meydana getirmişlerdir. Akkoyunluların başında Oğuzların Bayındır boyu bulunuyor, idare eden hanedan bu boydan geliyordu. Bu yüzyılda Akkoyunlu oymağı, Anadolu'nun doğusunda, güneyde Urfa, Mardin

ve kuzeyde Bayburt olmak üzere Fırat ile Dicle'nin çeşitli kollarının suladığı yerlerde kışlak ve yaylak yapmaktaydı (Gökyay, 2007: 699).

Mahmut Kemal Yanbey, Bayburt havalisindeki Türk varlığı hakkında şunları söyler:

“Erzurum tarihi yazan rahmetli Abdürrahim Şerif Beygu, yukarı Aras vadisi ve Avnik Kalesi etrafında olup bitenleri incelediği Yağan köyündeki Yagan Paşa Vakfiyesinin tarihini 1040'a çıkarıyor. Vakfiyede Avnik etrafında bir takım köylerin satın alındığı vakfiyenin Tebriz mahkemesince kaydolduğu bildirildiğine göre Oğuz Türklerinin Malazgirt meydan muharebesinden önce buralara yerleştikleri ve akın yollarının Erzurum, Bayburt, Trabzon civarındaki kalelere uzandığını görüyoruz.” (Yanbey, 1960b: 2243).

Pertev Naili Boratav, Dede Korkut metinlerinin tarihi tabakaları üzerine görüş bildirirken şunları söyler:

“Akkoyunlu Türkmen unsuru kitabın en üst tabakasını teşkil etmektedir. Bu tabaka yalnız coğrafi isimlerden ve düşman milletlerin adlarından tayin edilebiliyor. (...) Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmen zümrelerinin gelip yerleştikleri Kuzeydoğu Anadolu sahasında bu kısmen tarihi, kısmen mitolojik menkıbeler, bir yandan yeni tarihi hadiseler, diğer taraftan da buraya daha evvel gelmiş olan Oğuz zümrelerinin muhafaza etmekte oldukları destanî rivayetlere intibak etti; bu intibakın çok kolay vukua geldiği, eski ve yeni zümrelerin menşe ve ananelerinin aynı olmasıyla izah edilebilir. Bu iş için bir asır kâfi gelmiş olmalıdır. XV. asrın ilk yarısında artık ozan Dede Korkut'un uzak menkıbevi devirlerde naklettiği rivayet edilen hikâyelerin vakalarıyla yeni Türkmen boylarının Anadolu'da geçirdikleri maceralar birbirinden ayırt edilemez oldu, yani yeni coğrafi sahneler üzerinde, yeni düşmanlara karşı yapılmış olan mücadeleler eski kahramanlara izafe edildi ve ananevi ozan Dede Korkut'un anlattığı hikâyelermiş gibi kabul edildi. İşte tam o sırada bir sanatkâr hikâyeci bu şifahi rivayetleri mükemmel bir edebi kisveye bürüdü, bize Dede Korkut Kitabı'nı verdi.

Kitapta bu iki tabakanın arasında bir tabakanın daha mevcut olması ihtimali çok kuvvetle varittir: Bu tabakayı Selçuki istilası devrinin hatırası diye gösterebiliriz. Coğrafi saha ve mücadele edilen düşmanlar aynı olduğu için bunu Akkoyunluların komşu düşmanlarıyla temasları hatırasından ayırmak güçtür. Fakat bazı ipuçları bize bu hatıraların mevcudiyetini haber veriyor. Ermenilerin Dede Korkut Kitabı'nda adları geçmez. XIV. asır içinde Ermeniler, Selçuklu ve İlhanlı-Moğol istilâsı geçtikten sonra Anadolu tarihinde kuvvetli bir amil olmaktan çıkmış bulunuyorlar. Bununla beraber Dede Korkut Kitabı'nın Beyrek Hikâyesi'ndeki Parasar (Parasar'ın Bayburt Hisarı terkinde) kelimesini ancak şifahi rivayetlerden istifade ederek, Ermenilerin Türklerle -binaenaleyh oraları Ermenilerden alan Selçuk Türkleriyle- münasebeti vasıtasıyla izah mümkün oluyor. Şöyle ki: Bayburt'un Almuşka köyünde bir Türk ailesi, neslini Beyrek'e çıkarır ve büyük Harbe kadar aynı köyde yaşayan Ermeniler kale Oğuzlar tarafından zapt edildikten sonra Beyrek'le evlenen Kral kızını kendi soylarından sayarlarmış; hatta köydeki Türklere 'biz sizin dayınızız' derlirmiş. Böylece şifahi anane Beyrek'in kaynatası diye kabul ettiği Ermeni Parasar'ın Bayburt hisarını Oğuz Türklerinin zapt ettikleri rivayetini nakletmek suretiyle ve ancak Selçuklu istilâsı devrine yerleştirebileceğimiz bir hatıra vasıtasıyla bu devre ait izlerden bir tanesinin tayinine imkân veriyor. (Boratav, 1988: 59-60)

Orhan Şaik Gökyay, hikâyelerin yazılış tarihi ile ilgili olarak tarihsel ve ilmi kayıtları değerlendirirken Jirmuskiy'nin konuyla ilgili görüşlerine de yer verir. Jirmuskiy hikâyelerin yazıldığı dönemle ilgili olarak bazı tarihsel olaylar üzerinden yorumlar yaparken Bamsı Beyrek hikâyesinin önemli mekânlarından Bayburt'un Türk hâkimiyetine geçiş tarihini de dikkate almaktadır:

“Oğuz bahadırlarının Trabzonlu Rumlar ve Abhazlarla yaptıkları mücadeleler, Barthold'un Dede Korkut kitabının XV. yüzyıldan daha geç zamanda yazılmadığı yolundaki düşüncesini güçlendirmektedir. XV. yüzyılın ilk yarısında Abhazlar artık Müslümanlığı kabul etmişlerdi; Trabzon ise Türkler tarafından ele geçirilmiş ve 1461'de siyasi bağımsızlığını kaybetmişti. Fakat destanda tarihsel ilişkilerin çok daha eski zamana ait izleri korunmuştur. Örneğin Bayburt ancak XIV. yüzyılın ortasına kadar Beyrek'i esir almış kâfir beyinin

malikanesi olabilir, bundan sonra Oğuzlar tarafından zapt edilmiştir; 1360'da Bayburt'u artık Müslüman bir bey idare ediyormuş. Bayburt'un Akkoyunlular tarafından alındığını gösteren bu tarih Bamsı Beyrek hikâyesinin Dede Korkut kitabına girdiği tarihi sınırlandırır." (Gökyay, 2007: 747).

Yazıcıoğlu Ali'nin Târih-i Âl-i Selçuk'unda Bey Barı Yiğit (Bamsı Beyrek) "*Ban hisarından parlayup uçan; altı batman som demürü ayağında kıran; apıl apıl yürüyende boğalayın, zıvıl zıvıl zıvılayanda yılanlayın; on altı yıl Bayburt hisarında dut-saklık çeken; baldırı uzun Baldırşad'ın hakkın alan; yüce yerden alçak yere göz gözeden Bay Bura oğlu Bey Barı Yiğit*" diye alkışlanırken, Dede Korkut Kitabında "*Parasarun Bayburt hisarından parlayup uçan, ap alaca gerdeğine karşı gelen, yedi kızın umudu, kalın Oğuz imrenesi, Kazan Bey'i mağı, boz aygırlı Beyrek.*" şeklinde nitelenir. (Gökyay, 2007: 842)

Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut kitabında "Parasar'un Bayburt hisarından parlayup uçan" diye adı geçen Bamsı Beyrek'in alkışlarında bahsedilen Parasar'ın aslının bilinmediğini belirttikten sonra bu kişinin Bayburt'un kâfir beyi olabileceği olasılığından bahseder. (Gökyay, 2007: 878). Dede Korkut kitabı üzerine önemli çalışmalar yapan Ettore Rossi ise bu adın bir Ermeni adı olabileceğini düşünmektedir. (Rossi, 1952: 34) Bay Beyrek'in Bayburt beyi tarafından tutsak edilmesinin sebebi olarak Bay Bican Bey'in kızını önce Bayburt beyine vermeye söz verdiği halde bu sözünü tutmaması gösteriliyor. Faruk Sümer bunu "hâlbuki Bayburt beyi kâfirdir" diyerek mümkün görüyor (Sümer, 1959: 411).

Fahrettin Kırzıoğlu ise Bamsı Beyrek hikâyesindeki Parasar ifadesini değerlendirenken bazı tarihsel ve linguistik (dil bilimi) verilerden hareketle şunları söyler:

"Destanlardaki Parasar adının, Arsaklıların ilk çağlarında Bayburd'a hâkim bir yerli sülâleyi bildirdiği anlaşılıyor. Ermenice "sar" (dağ, tepe) sözü ile bunun son hecesi izah edilebilirse, baştaki "Para"nın Yunan müelliflerinin Zigana ve daha doğrusu Çoruk-Karadeniz arasındaki dağlar üzerinde yaşadığını bildirdikleri "Pariadres" kavmi ile alakası aranabilir. "Bay-Burd/Pay-Pert" adının Türkçe ve Ermenice şekillerinden, bunun Oğuzcada "Bay = Zengin, bezirgân ve

Burt = Hisar” (Karsta: Göle-Bert, Mağaz-Bert; Elazizde: Harpurt = Karta-Bert adlarındaki gibi) manası anlaşılıyor ve Bayarıklılar = Bagaratuni hanedanının dedelerinin bile “Bay-Bura” (Bay-Biruat) adı ve “Rum-Eli”ne, İstanbul’a bezirgânlar gönderen çok zengin bir kimse diye destanlarda anılması da bu hususu teyit eder sanıyoruz.” (Kırzioğlu, 1952: 78).

Fahrettin Kırzioğlu, kitaptaki yer adları hakkında detaylı biçimde bilgi verirken *Bahrü'l-Ensâb*'taki kişi adlarına dayanarak Üç Ok'ların hâkimiyet alanındaki yerleri sıralarken Bayburt'un da bu alan içinde olduğunu belirtmiştir. (Kırzioğlu, 1952: 89; Kırzioğlu 1941: 449.) Kırzioğlu konuyla ilgili olarak ayrıca Kborenli Movses'in Bağratların geliştikleri devrede 1. asırda Bağratlı Piurad (Bay-Bura) oğlu “Sembad” (Bamsı) adlı beyin hükümdar çocuklarını 58 yılında müstahkem Paypert kalesine götürdüklerine dair kaydına dikkat çeker. (Kırzioğlu, 1952: 77) Buradan da anlaşıldığı gibi Bayburt kalesinin 58 yıllarından önce kurulduğu ortaya çıkmaktadır. Kale Türklere geçmeden önce Roma, Ermeni, Bizans, Arap ve Komnenos hâkimiyetinde kalmıştır. Zengin bir tarihe sahip olan Bayburt kalesinin birçok defa onarım gördüğü duvarlarında görülen farklı inşaat ve tarihi kaynaklardan anlaşılmaktadır. Buna göre Selçuklu hükümdarı II. Kılıçarslan'ın oğlu ve Erzurum Meliki olan Tuğrul Şah (Ö.622/1225) özellikle Trabzon İmparatorluğu'ndan gelecek saldırılara karşı müstahkem bir mevki olan bu kaleyi adeta yeniden inşa ettirmiştir. Bir müddet de Akkoyunluların elinde kalan kale 1514 yılında Osmanlılara intikal ettikten sonra Kanuni Sultan Süleyman ve III. Murat Dönemlerinde de Büyük onarımlar görmüştür. 1647'de Bayburt'u ziyaret eden Evliya Çelebi kale içinde 300 evlik bir mahalle ile Eb'ül Feth Camii'nin bulunduğunu yazmaktadır. Zaman zaman işgal ve tahribata uğrayan kale, son olarak 1828 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Ruslar tarafından büyük çapta tahrip edilmiştir.

Bamsı Beyrek'le ilgili efsaneler daha çok Anadolu'da, kısmen Orta Asya'da ve Azerbaycan'da yazıya alınmıştır. Türkiye'nin ayrı ayrı yerlerinde ve esasen de Bayburt'ta söylenen bu efsaneler Dede Korkut mevzularının halen de canlı söylenişte yaşadığını gösterir. Yalnız Bayburt yöresinde Bey Böyrek ile ilgili yedi efsane derlenmiştir. Ancak Bayburt'ta Bey Böyrek'in hatıraları ve onlarla

ilgili folklor türleri şimdi de yaşamaktadır. Beyrek'in Bayburt'taki kabri ziyaret-gâh olarak da kullanılmaktadır (Bayat, 2003: 28).

Mahmut Kemal Yanbey, Bayburt folkloru hakkında değerlendirmeler yaparken, yöre folklorunun Bey Böyrek'le başladığını ifade etmiştir. Yöre halkının inanişına göre Bey Böyrek, Oğuz padişahının oğludur. Bey Böyrek adı Bayburt yöresi ad folklorunda 1960'lı yıllarda hâlâ canlıdır. Bayburt yöresinde Bey Böyrek'in hatırasını taşıyan yerler hakkında anlatılan rivayetler de yine bu dönemde canlıdır. Bey Böyrek'in Duduzar köyündeki mezarının haricinde atı Bengi Boz'un ayak izleri mezar alanının batısında, kaledeki bir yüksek kaya üzerindedir. Böyrek'e diğer bir işaret ise Şehit Osman Dağı'nın şehre inen tarafında Kaygan Kaya tabir edilen yerdedir. Şehrin güneyindeki Korukdüzü, Bey Böyrek'in hikâyede keçilerin başına mum yakarak ilerlediği alandır (Yanbey, 1960b: 2244).

Osman Turan, İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı Bayburt maddesinde Bey Böyrek hikâyesinin Bayburt halkı arasında bugün bile lezzetle dinlenildiğini, Bayburt'un yetiştirdiği kişiler arasında Sultan III. Murat devrinde Dede Korkut hikâyelerinden bazı rivayetler nakleden Osman adlı birinin bulunduğunu söyler. Osman Turan, 1938 yılında *Ülkü* mecmuasında "Bey Böyrek Hikâyesi" başlığıyla Bayburt rivayetlerinden birisini yayınlamıştır. Osman Turan, Bayburt yöresinde tespit ettiği üç hikâye metninden en orijinal olanının metnine yer vermiş bu rivayetle diğer iki rivayet arasındaki farkları dipnotta belirtme yoluna gitmiştir. Osman Turan bu yayında esas aldığı rivayeti Bayburt'un Vahşin köyünden o dönemde 38 yaşlarında olan İbişoğlu Zarif isminde birinden derlemiştir. Bu neşirde esas alınan rivayetle karşılaştırılan rivayetleri ise Bayburt'un Hopur köyünden o dönemde 60 yaşında olan Çiloğlu Yusuf Çavuş'tan ve Bayburt'un Vahşin/Vahşen köyünde yaşayan ve yine o dönemde 40 yaşlarında olan Keziban adlı kadından derlemiştir (Osman Turan, 1938: 404).

Osman Turan, 1939 yılında *Türklük* mecmuasında "Bey Böyrek Hikâyesinin Yeni Rivayetleri" başlıklı bir başka yazısında Bayburt'ta tespit ettiği iki rivayeti daha yayınlamıştır. Bunlardan ilkinin İspir'in Cilasor köyünden olan ancak Bayburt'un Niv köyünde oturan ve o dönemde 35 yaşlarında olan Bebi isminde bir

köylüden tespit etmiştir. Belirtildiğine göre o köylü de bu rivayeti İspir'in aynı köyünden Mahmut oğlu Ahmet'ten öğrenmiştir.

Osman Turan hikâyesinin bir diğer rivayetini ise Bayburt'un Vaganda (Çayırköprü) köyünden Puşulu Hanım adında yaşlı bir kadından tespit etmiştir. Aynı köyden Zihni Çavuş adlı bir başkası da hikâyesinin bazı bölümlerini hatırlamaktadır.

Bey Böyrek hikâyesinin başka iki rivayeti de Mahmut Kemal Yanbey tarafından 1960 ve 1962 yıllarında *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'*nde yayınlanmıştır.

Hikâyesinin diğer bir rivayeti Hüseyin Namık Orkun, 1946 yılında *Ülkü* mecmuasında yayınlamıştır. Bu rivayetin baş kısmı diğer rivayetlerle benzerlik taşımakla birlikte anlatının ilerleyen bölümleri diğer rivayetlerden farklılık göstermektedir.

Osman Turan'ın tespitlerine göre Bayburt yöresinde halk, bazen Bey Böyrek'i Hazreti Ali'nin oğlu Muhammed Hanefi hikâyesiyle karıştırmaktadır. Hatta Muhammed Hanefi hikâyesinin bütün cereyan ettiği sahayı Bayburt kalesi olarak zannederler. Güya Muhammed Hanefi, geyik avlaya avlaya Medine'den Bayburt kalesi önüne geliyor. Kale o zaman "Tabut" adında bir kralın elinde bulunmaktadır. Tabut'un korusunun bugün Bayburt'un cenubunda olan ve Çoruh kenarında bulunan düz çayırlığın hemen umumiyetle inanılmaktadır. Muhammed Hanefi, burada uyuyup atını koruya salıverince kralın adamları, onu orada yakalayıp zindana atıyorlar. Zindanda, birçok meşakkatler çektikten sonra Kralın kızı buna âşık oluyor. Zindanın kapısındaki taşı alarak onu kaçırıyor, yolda tutuluyor. Birçok muharebelerden sonra Hazreti Ali na'ra atarak yetişiyor. Nihayet kalenin karşısındaki tepeden Düldül'e vurarak kaleye atılıyor. Düldül burayı atlamak için onların tabirince çok zarü figan ediyor halk etimolojisine göre burada kurulan köyün Düldülüzar adını alması bundan dolayıdır. Orada taşlar üzerindeki çukurların da Düldül'ün ayak izleri olduğuna inanılır. Görülüyor ki Muhammed Hanefi hikâyesiyle, Bey Böyrek hikâyesi böyle birbirine karışık ve her ikisi de aynı yerde, aynı macerayı geçirirler. Kalenin zaptı iki rivayette de aynıdır. Bu hikâyeye göre, Bey Böyrek'in babası,

büyük bir şehirde ikamet eden bir padişaktır. Diğer taraftan, Bey Böyrek, köyünün adını Saracık olarak gösterir. Sonra kalede esir iken bezirgândan kendi ilinden haber sorunca, babasının Oğuz ili padişahı olduğunu söyler. Bezirgân da ona: gibi verir. Bey Böyrek'in köyü olarak gösterdiği Saracık, bu gün Bayburt'un 10-15 kilometre yakınında bir köyün adıdır. Bu köye yakın bir de Ta-nışman köyü vardır (Osman Turan, 1938: 404).

Oğuz'un "yüzi nikablu" dört yiğidinden birisi olan Bamsı Beyrek'in fiziksel özellikleri hakkında şunları söylemek mümkündür. Salur Kazan'ın evinin yağmalanışını anlatan anlatmada adının önüne şu sıfatlar getirilmiştir:

Parasaruñ Bayburd Hisarından parlayup uçan, ap alaca gerdegine karşı gelen, yidi kızıuñ umudı, kalın Oğuz imrençesi, Kazan Bigüñ inağı, boz aygırlu Beyrek...

[Barasaruñ] Bay-burt Hisarından parlayup uçan, ap alaca gerdegine karşı gelen, yedi kızıuñ ümidi, kalın Oğuz imrençesi, Kazanuñ inağı, boz aygırlu Beryek..."

Yazıcıoğlu Oğuznamesi'nde adının önüne getirilen sıfatlar şu şekildedir:

"Ban hisarından parlayup uçan, altı batman som demürü ayağında kıran, apıl apıl yürüyende boğalayın, zıcıl zıvıl zıvılayanda yılanlayın, on alyı yıl Bayburt hisarında dutsaklık çeken, baldırı uzun Baldırşa'dan hakkın alan, yüce yerden alçak yere göz göze-den Bay Bura-oğlu Bey Barı Yiğit"

Bamsı Beyrek anlatmaları, daha çok Türkiye'de, kısmen Orta Asya ve Azerbaycan'da derlenmiştir. Başta Bayburt olmak üzere, pek çok yerde çeşitli varyantlar halinde anlatılan bu rivayetler, Dede Korkut Kitabı konularının sözlü gelenekte halen yaşamakta olduğunu göstermektedir. Dede Korkut Kitabı Oğuznameleri destan olarak sözlü gelenekten 16. yüzyılda ayrılmış olsa da, Oğuznameler, bir şekilde ayrı ayrı efsane, rivayet ve masal şeklinde sözlü gelenekte bugüne kadar gelmiştir. Bu ise, Dede Korkut Kitabı ya da Oğuzname geleneğinin hafızalardan hala silinmediğini göstermektedir. Sadece Türkiye'nin farklı bölgelerinden derlenen Bamsı Beyrek anlatmasının yirminin üzerinde varyantı vardır. Bunlardan birçoğu, konu ya da içerik bakımından birbirine çok yakındır. Bazılarında ise farklı yönler yok değildir. Aynı zamanda Bamsı Beyrek'e bağlı şiir parçaları da vardır. Bu ise Bamsı Beyrek'e bağlı birkaç destan

varyantının olduğunu göstermektedir. Efsanelerde Bamsı Beyrek'in nişanlısı Akkavak Kızı diye adlandırılmaktadır. (Aksoy, 2012: 89).

Zigana ve Kop dağlarından aşılarak ulaşılan Bayburt kalesi aynı zamanda Karadeniz'i Basra körfezine bağlayan ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır. "Çinimaçın Kalesi" de denilmektedir. Kaleye bu ismin verilmesine sebep olan çini süslemelerdir. Bunların dış yüzeylerinde tezyinat olarak mor ve yeşil renkli firuze çiniler kullanılmıştır. Gerek savaşlar, gerekse tahribatlar yüzünden bugün bu çinilerden eser kalmamıştır.

Şehrin kuzeyinde yalçın kayalar üzerinde inşa edilmiş olan kalenin kimler tarafından yapıldığı kesinlikle bilinmemektedir. İlk yapının Ermenilere ait olduğu ileri sürülürse de, Bağrat sülalesi zamanında (885-1044) varlığından söz edilen Bayburt kalesinin çok daha önce miladın ilk yüz yıllarında mahalli prens ve krallıkların mücadelelerinde rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bizans İmparatoru I. Justinianos devrinde (527-565) tahkim edilen kale, daha sonra bölgeyi ele geçiren Saltuklular ve Danişmendliler tarafından da tahkim edilen kale stratejik önemine istinaden Selçuklu hâkimiyetinde Tuğrul Şah tarafından büyük bir onarıma tabi tutulmuştur. Osmanlı döneminde de onarımlar gören kale, iki kat surla çevrili olup beş veya altı cepheye sahiptir. Çevresi 2 km kadar olan ve 30 metre yüksekliğinde duvarla çevrilidir. İç ve dış surları arasında 200 m. mesafe bulunan kalenin dış surları yalçın kayalıklar üzerine inşa edilmiştir. 1647'de Bayburt'u ziyaret eden Evliya Çelebi, kale içinde 300 evlik bir mahalle ile bir caminin bulunduğunu kaydetmiştir.

1828 yılında Osmanlı-Rus savaşı sırasında Ruslar tarafından büyük oranda tahrip edilen kale 1980'li yıllara kadar kaderine terk edilmiştir. Yıkılma tehlikesinin baş göstermesi ile bazı bölümleri restöre edilen kale içindeki cami ve mahalle aynı şansa kavuşmamıştır (Artuk, 1992: 228-229).

B. METİNLER

B1. Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*

(*Ergin, 1994: 116-153.*)

Kam Gam Oğlu Han Bayındır yirinden turmuş idi. Kara yirün üstine ağ ban ivün dikdürmüş idi. Ala sayvan gök yüzine aşanmış idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş idi. İç Oğuz Taş Oğuz bigleri Bayındır Hanun sohbetine dirilmiş idi. Pay Püre Big dahı Bayındır Hanun sohbetine gelmiş idi. Bayındır Hanun karşusunda Kara Göne oğlu Kara Budak yay tayanup turmuş idi. Pay Püre Big bunları gördüğünde ah eyledi, başından aklı gitdi, destmalın eline aldı, böğürü böğürü ağladı. Böyle idiçek kalın Oğuz arkası, Bayındır Hanun güyegüsi Salur Kazan kaba dizinün üzerine çökdi, kıya tiküben Pay Püre Bigün yüzine bakdı, aydur: Pay Püre Big ne ağlayup buzlarısın? Pay Püre Big aydur: Han Kazan niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın, oğulda ortacum yok kartaşda kaderüm yok, Allah Ta'âla meni kargayupdur, bigler tacum tahtum için ağlaram, bir gün ola düşem ölem yirümde yurdumda kimse kalmaya didi. Kazan aydur: Maksudun bu mıdır. Pay Püre Big aydur: Beli budur, menüm dahı oğlum olsa, Han Bayındırın karşusın alsa tursa kullik eylese, men dahı baksam sevinsem kıvansam güvensen didi. Böyle digeç Kalın Oğuz bigleri yüz göge tutdılar, el kaldurup du'â eylediler, Allah Ta'âla sana bir oğul virsün didiler. Ol zamanda biglerün alkışı karkışı karkış idi, du'aları müstecâb olur idi. Pay Piçen Big dahı yirinden örü turdı, aydur: Bigler menüm dahı hakkuma bir du'â eylen, Allah Ta'âla mana da bir kız vire didi. Kalın Oğuz bigleri el kaldurdılar, du'â eylediler, Allah Ta'âla sana da bir kız vire didiler. Pay Piçen Big aydur: Bigler Allah Ta'âla mana bir kız vireçek olur ise, siz tanık olun, menüm kızum Pay Püre Big oğlına bişik kertme yavuklu olsun didi.

---

* Kam Püre isminin okunuşu ve anlamı etrafında Prof. Dr. Dursun Yıldırım'ın "Qam Böri Oğlu Bamsı Börik [Qam Böre Oğlu Bamsı Börek] Boyunda Sorunlar ve Çözümler" (Türkbilgi 2001/2. 129-167) makalesi konuyu bambaşka bir perspektiften yaygın görüşleri ve eksikleri tavzih ve tasbih etmesi açısından son derece önemlidir.

Bunun üzerine birkaç zaman kiçdi, Allah Ta'âla Pay Püre Bige bir oğul, Pay Piçen Big'e bir kız virdi. Kalın Oğuz bigleri bunu işitdiler, şad olup sevindiler. Pay Püre Big bazirganlarını yanına ohıdı, buyuruk itdi: Mere bazirganlar Allah Ta'âla mana bir oğul virdi varun Rum iline menüm oğlum için yahşı armağanlar götürün menüm oğlum böyüyinçe didi.

Bazirganlar dahı gice gündüz yola girdiler, İstanbula geldiler. Dan dansuh ala yahşı armağanlar aldılar. Pay Pürenün oğlı için bir deniz kulunu boz aygır aldılar, bir ağ tozlu katı yay aldılar, bir dahı altı perlü gürz aldılar. Yol yarağın gördiler.

Pay Pürenün oğlı biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on biş yaşına girdi. Çaya baksa çalımlu çal kara kuş erdemlü bir güzel yahşı yigit oldı. Ol zamanda bir oğlan baş kesmeşe kan dökmeşe ad komazlar idi. Pay Püre Bigün oğlı atlandı, ava çıkdı. Av avlar iken babasınınun tavlası üzerine geldi. İmrahor başı karşıladı, indürdi, konukladı. Yiyüp içüp otururlar idi. Bu yanadan dahı bazirganlar gelübeni Kara Dervend ağzına konmuşlar idi. Yarımasun, yarçımasun, Evnük Kal'asınun kâfirleri bunları casusladı. Bazirganlar yatur iken gafil ile biş yüz kâfir koyıldılar, çapdılar, yağmaladılar. Bazirganun ulusu tutıldı, kiçisi kaçarak Oğuz'a geldi. Bakdı gördi Oğuzun uçında bir ala sayvan dikilmiş, bir imirze hub yigit kırk yigit ilen sağında ve solında otururlar. Oğuzun bir yahşı yiğidi ancak, yoriyayım meded diyeyim didi. Bazirgan aydur: Yigit yigit big yigit, sen benüm ünüm anla sözüm dinle, ol altı yıldur kim Oğuz içinden gitmiş idük, dan dansuh kâfir malın Oğuz biglerine götürür idük, Evnük kalasınun biş yüz kâfiri üzerümüze koyıldı. Kardaşum tutsak oldı, malumuzu rızkumuzu yağmaladılar girü döndiler, kara başum götürdüm sana geldüm, kara başun sadakası yigit meded mana didi. Bu kez oğlan şarab içir iken içmez oldı, altun ayağı elinden yire çaldı, aydur: Ne didüğümü yetürün, geyümüm ile menüm şahbaz atumı götürün hey, meni seven yigitler binsünler didi. Bazirgan dahı önlerine düşdi, kulağuz oldı.

Kâfir dahı düşüben bir yirde akça üleşmekte idi. Bu mahalda erenlerün meydanı arslanı pehlivanların kaplanı boz oğlan yetdi. Bir iki dimedi kâfirlere kılıç urdı, baş kalduran kâfirleri öldürdi, gazâ eyledi, bazirganlarınun malını kar-

tardı. Bazirganlar aydur: Big yigit bize sen erlik işledün, gel imdi beğendüğün maldan al didiler. Big yigidün gözi bir deniz kulunu boz aygırı tutdı, bir de altı perlü gürzi, bir de ağ tozlu yayı tutdı, bu üçini beğendi. Aydur: Mere bazirganlar bu aygırı ve dahı bu yayı ve bu gürzi mana virün didi. Böyle diğeç bazirganlar saht oldı. Yigit aydur: Mere bazirganlar çok mı istedüm didi. Bazirganlar ayıtdılar: Ne çoğ olsun, amma bizüm bir bigümüz oğlı vardur, bu üç nesneyi ana armağan aparsavuz gerek idi didiler. Oğlan aydur: Mere bigünüz oğlı kimdür? Ayıttılar: Pay Pürenin oğlı vardur, adına Bamsı dirler didiler. Pay Pürenin oğlı olduğın bilmediler. Yigit oarmağın ısırdı. Aydur: Bunda minnet ile almakdan ise anda babam yanında minnetsüz almak yigdüdür didi. Atın kamçladı, yola girdi. Bazirganlar ardından baka kaldılar, vallah yahşı yigit mürüvvetlü yigit didiler.

Boz oğlan babasınınun ivine geldi. Babasına haber oldı bazirganlar geldi diyü. Babası sevindi, çetir otağ ala sayvan dikedürdi, ipek halıçalar saldı, kiçdi oturdı. Oğlını sağ yanına aldı. Oğlan bazirganlar hususından bir söz söylemedi, kâfirleri kırduğun anmadı. Nagâhi bazirganlar geldiler. Baş indürüp selam virdiler. Gördiler kim ol yigit kim baş kesüpdür kan döküpdür Pay Püre Gigün sağında oturur. Bazirganlar yorıdılar yigidün elin öpdiler. Bunlar böyle idiçek Pay Püre Bigün açığı tutdı, bazirganlara aydur: Mere kavat oğlı kavatlar ata turur iken oğul elin mi öperler. Ayıtdılar: Hanum bu yigit senün oğlun mıdur? Beli menüm oğlumdur didi. Ayıtdılar: İmdi incinme hanum evvel anun elin öpdüğümüze, eger senün oğlun olmasa idi bizüm malumuz Gürcistanda gitmiş idi, hepümüz tutsak olmuş idi didiler. Pay Püre Big aydur: Mere benüm oğlum baş mı kesdi kan mı dökdi? Beli baş kesdi, kan dökdi, adam ahtardı didiler. Mere bu ağlana ad koyasınça var mıdur didi. Beli sultanum artukdur didiler.

Pay Püre Big Kalın Oğuz biglerini çağırdı konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad kodı, aydur:

Ünüm anla sözüm dinle Pay Püre Big
 Allah Ta'âla sana bir oğul virmiş tuta virsün
 Ağ sancak götürende müsülmanlar arhası olsun
 Karşu yatan kara karlu tağlardan aşar olsa
 Allah Ta'âla senün oğluna aşut virsün
 Kanlu kanlu sulardan kiçer olsa kiçüt virsüt
 Kalabalık kâfire girende
 Allah Ta'âla senün oğluna fırsat virsün
 Sen oğlunu Bamsam diyü ohşarsın
 Bunun adı boz aygırlu Bamsı Beyrek olsun
 Adını ben virdüm yaşını Allah virsün

didi. Kalın Oğuz bigleri el götürdiler du'â kıldılar, bu ad bu yigide kutlu olsun didiler. Bigler hep ava bindi. Boz aygırın çekdürdi Beyrek bindi. Ala Tağa leşker ava çıkdı.

Nagâhandan Oğuzun üzerine bir süri geyik geldi. Bamsı Beyrek birini kova gitdi. Kova kov bir yire geldi, ne gördi: Sultanum gördi gök çayırun üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş. Yâ Rab bu otağ kimün ola didi. Haberi yok ki alaçağı ala gözlü kızun otağı olsa gerek. Bu otağın üzerine varmağa edeblendi. Ayıtdı: Ne olur ise olsun, hele men avumı alayın didi. Otağın öninde irişi geldi geyigi sinirledi. Bakdı gördi, bu otağ Banı Çiçek otağı imiş ki Beyregün bişik kertme nişanlusı adahlusı idi, Banı Çiçek otahdan bakar idi. Mere dayalar bu kavat oğlı kavat mize erlik mi gösterür didi, varun bundan pay dilen görün ne dir didi. Kısırça Yinge dirler bir hatun var idi, ilerü vardı pay diledi: Hey Big yigit bize dahı bu geyikden pay vir didi. Beyrek aydur: Mere dadı men avçı degülem big oğlı bigem, hepsize didi, amma sormak ayıb olmasun bu otak kimündür didi. Kısırça Yinge aydur: Big yigidüm bu otağ Pay Piçen Big kızı Banı Çiçegündür didi. Eyle olsa hanum, Beyregün kanı kaydadı, edeb ile yap yap girü döndi. Kızlar geyigi götürdiler, gözeller şahı Banı Çiçegün önine getürdiler. Bakdı gördi ki bir sultan semüz sığın geyikdür. Banı Çiçek aydur: Mere kızlar bu yigit ne yigitdür? Kızlar aydur: Vallah sultanum bu yigit yüzi nikablu yahşı yigitdür,

big oğlı big imiş didiler. Banu Çiçek aydur: Hey hey dayalar babam mana ben seni yüzi nikablu Beyrege virmişem dir idi, olmaya kim bu ola, mere çağırın haberleşeyim didi. Çağırdılar Beyrek geldi. Banu Çiçek yaşmaklandı, haber soradı, aydur: Yigit gelişün kandan? Beyrek aydur: İç Oğuzdan. İç Oğuzda kimün nesisin didi. Pay Püre Gib oğlı Bam Beyrek didükleri menem didi. Kız aydur: Ya ne maslahata geldün yigit didi. Beyrek aydur: Pay Piçen Bigün bir kızı var imiş, anı görmeğe geldüm didi. Kız aydur: Ol öyle adam degüldür kim sana görüne didi, amma ben Banu Çiçegün dadısıyam, gel imdi senün ile ava çikalum, eger senün atun menüm atumu kiçer ise onun atını dahı kiçersin, hem senün ile oh atalum, meni kiçer isen anı dahı kiçersin ve hem senün ile güreşelüm, meni basar isen anı dahı basarsın didi. Beyrek aydur: Hoş imdi atlanun. İki atlandı, meydana çıkdılar. At depdiler, Beyrek atı kızun atını kiçdi. Oh atldılar, Beyrek kızun okın yardı. Kız aydur: Mere yigit menüm atumu kimse kiçdügi yok, ohumu kimse yarduğu yok, imdi gel senün ile güreş turalum didi. Haman Beyrek atdan indi. Karvaşdılar, iki pehlivan olu bir birine sarmaşdılar. Beyrek götürür kızı yire urmak ister, kız götürür Beyregi yire urmak ister. Beyrek bunladı, aydur: Bu kıza basılacak olur isem Kalın Oğuz içinde başuma kahınç yüzüme tohuñ iderler didi. Gayrete geld, kavradı kızun bağdamasın aldı, emçeginden tutdı. Kız koçındı. Bu kez Beyrek kızun ince biline girdi, bağdadı arhası üzerine yire urdı. Kız aydır: Yigit Pay Piçenün kızı Banu Çiçek menem didi. Beyrek üç öpdı, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kızı diyü parmagından altun yüzügi çıkardı kızun parmagına kiçürdi. Ortamuzda bu nişan olsun han kızı didi. Kız aydur: Çün böyle oldu, haman imdi ilerü turmak gerek big oğlı didi. Beyrek dahı nola hanum baş üzerine didi.

Beyrek kızdın ayrılıp ivlerine geldi. Ağ sakallu babası karşı geldi, aydur: Oğul dan dansuh bu gün Oğuzda ne gördün? Aydur: Ne göreyim, oğlu olan ivermiş, kızı olan köçürmiş. Babası aydur: Oğul ya seni ivermekh mi gerek? Beli pes ağ sakallu aziz baba ivermekh gerek didi. Babası aydur: Oğuzda kimin kızı alı vireyin didi. Beyrek aydur: Bana mana bir kız alı vir kim men yirümden turmadın ol turmah gerek, men kara koç atuma binmedin ol binmekh gerek, men karımuma varmadın ol mana baş getürmek gerek, bunun gibi kız alı vir baba mana didi. Babası Pay Püre Han aydur: Oğul sen kız dilemezsin kendüne bir

hampa ister imişsin, oğul meger sen istediğün kız Pay Piçen Big kızı Banu Çiçek ola didi. Beyrek aydur: Beli pes, evet ağ sakallu aziz baba menüm dahı istediğüm oldur didi. Babası aydur: Ay oğul Banu Çiçegün bir delü kardaşı vardır, adına Delü Karçar dirler, kız dileyeni öldürür. Beyrek aydur: Ya pes nidelüm? Pay Püre Big aydur: Oğul Kalın Oğuz bigleri odamıza ohıyalum niçe maslahat görürler ise ana göre iş idelüm didi.

Kalın Oğuz biglerini hep ohıdılar, odalarına getürdiler, ağır konukluk eylediler. Kalın Oğuz bigleri ayıtdılar: Bu kızı istemege kim vara bilür? Maslahat gördiler ki Dede Korkut varsun didiler. Dede Korkut aydur: Yarenler çünki meni gönderürsüz, bilürsüz kim Delü Karçar kız kardaşını dileyeni öldürür, bâri Bayındır Hanun tavlāsından iki şahbaz yügrük at getürün, bir kiçi başlu kiçer aygırı bir toklı başlu torı aygırı, nâgâh kaçma kovma olur ise birisini binem, birisini yedem didi. Dede Korkudun sözi makbul geldi. Vardılar Bayındır Hanun tavlāsından ol iki atı getürdiler. Dede Korkut birin bindi birin yetdi, yarenler sizi Hakka ısmarladum didi gitdi.

Meger sultanum, Delü Karçar dahı ağ ban ivini ağ otağımı kara yirün üzerine kurdurmuş idi, yoldaşları ile puta atup oturur idi. Dedem Korkut öteden berü geldi. Baş indürdi, bağır basdı, ağız dilden görklü selam virdi. Delü Karçar ağzın köpüklendürdi, Dede Korkudun yüzine bakdı, aydur: Aleyke's selam ay ameli azmış fili dönmiş kâdir Allah ağ alnına kada yazmış, ayaklular buraya geldüğü yok, ağızlular bu suyumdan içdüğü yok, sana noldı, amelün mi azdı, filün mi döndi, ecelün mi geldi, bu aralarda neylersin didi.

Dede Korkut aydur:

Karşu yatan kara tağun aşmağa gelmişem

Akındılu görklü suyunu kiçmege gelmişem

Gin etegüne tar koltuğuna kısılmağa gelmişem

Tanrının buyrığı ile Peygamberün kavli ile aydan aru günden görklü kız kardaşun Banu Çiçegi Bamsı Beyrege dilemege gelmişem didi. Dede Korkut böyle diğec Delü Karçar aydur: Mere ne didiğün yetürün, kara aygırı yarağ ile getürün didi. Kara aygırı yarağ ile getürdiler, Delü Karçarı bindürdiler. Dede

Korkut köstegi üzdi, turmadı kaçdı. Delü Karçar ardına düşdi. Toklu başlu torı aygır yorıldı, Dede Korkut kiçi başlu kiçer aygıra sıçradı bindi. Dedeyi kova kova Delü Karçar on belen yiş aşurdı. Dede Korkudun ardından Delü Karçar irdi. Dedenün anısı anıtdı, Tanrıya sığındı, ism-i azam okıdı. Delü Karçar kılıcın eline aldı, yukarusından öyke ile hamle kıldı. Delü Big diledi ki Dedeyi tepere çala. Dede Korkut ayıtdı: Çalar isen elin kurısun didi. Hak Ta'âlanun emri ile Delü Karçarun eli yukaruda asılı kaldı. Zîrâ Dede Korkut velâyet issi idi, dileği kabul oldu. Delü Karçar aydur: Meded aman el aman Tanrının birliğine yokdur güman, sen menüm elümi sağaldı gör, Tanrının buyruğu ile Paeygamberün kavli ile kız kardaşımı Beyrege vireyim didi. Üç kere ağzından ikrar eyledi, günahına tevbe eyledi, Dede Kokut du'â eyledi Delünün eli Hak emri ile sapa sağ oldu. Döndi aydur: Dede kız karındaşumun yolına ben ne ister isemvirür misin? Dede aydur: Virelüm didi, görelüm ne istersin. Delü Karçar aydur: Bin buğra getürün kim maya görmemiş ola, bin dahı aygır getürün kim hiç kısrağa aşmamış ola, bin dahı koyun görmemiş koç getürün, bin de kuyruksuz kulaksuz köpek getürün, bin dahı getürün mana didi. Eger bu didüğüm nesnelere getürür isenüz hoş virdüm, amma getürmeyecek olur isen bu katla öldürmedüm ol vaktin öldürürin didi.

Dede döndi Pay Püre Bigün ivlerine geldi. Py Püre Big aydur: Dede oğlan mısın kız mısın? Dede oğlanam didi. Ya pes niçe kurtıldun Delü Karçarın elinden didi. Dede aydur: Allahun inayeti erenlerün himmeti oldu, kızını aldum didi. Beyrege ve anasına ve kız kardaşlarına muştucu geldi sevindiler, şad oldılar. Pay Püre Big aydur: Delü ne kadar mal istedi? Dede aydur: Yarımasun yarçımasun, Delü Karçar eyle mal istedi ki hi ç bitmesün didi. Pay Püre Big aydur: Hele ne diledi? Dede aydur: Bin aygır dileyüpdür kim kısrağa aşmamış ola, bin dahı buğra diledi kim maya görmemiş ola, bin de koç deliyüptür koyun görmemiş ola, bin de kuyruksuz kulaksuz köpek diledi, bin dahı haraça karaça püreler diledi. Bu nesnelere getürecek olur iseniz kız kardaşımı virürem, getürmeyecek olur isen gözüme görünmeyesin, yohsa seni öldürürem didi. Pay Püre Big aydur: Dede men üçini bulur isem ikisini sen bulur mısın didi. Dede Korkut beli hanum bulayım didi. Pay Püre Big ayıtdı: İmdi Dede köpek ile püreyi sen bul didi. Dahı kendüsi tavla tavla atlarına vardı bin aygır seçdi, develerine vardı bin

buğra ner seçdi, koyunlarına vardı bin koç seçdi. Dede Korkut dahı bin kuyruksuz kulaksız köpek ile bin dahı püre buldı. Alup bunları Delü Karçara gitdi. Delü Karçar işitdi karşu geld, göreyim didügümü getürdiler mi didi. Aygırları görışek begendi, develeri gördüğünde begendi, koçları begendi, köpekleri görışek kas kas güldi, aydur: Dede ya kanı menüm pürelerim? Dede Korkut hay oğul Karçar adama uş bögelek gibi bunludur, ol bir yavuz canavardur, hep bir yirde dirüp dururam, gel didelüm semüin al aruğın ko didi. Aldı Delü Karçarı bir pürelü yire getürdi, Deli Karçarı yalınçak eyledi ağıla koydı. Püreler Deli Karçara üşdiler. Gördi beceri bilmez, aydur: Meded Korkut oğul Karçar ne karğaşa idersin, getürdüm bu ismarladuğın nesnedür, noldun böyle bunladun, semüzin al aruğın ko didi. Delü Karçar aydur: Hey Dede Sultan, Tanrı bunun semüzin de alsun aruğın da alsun, haman beni kapudan tışarı eyle, meded didi. Ded kapuyı açdı, Delü Karçar çıkdı. Dede gördi kim Delünün canına kiçmiş, başı kapusu olmuş, gevdesi püreden görünmez, yüzi gözi belürmez. Dedenün ayağına düşdi. Allah ışkına beni kurtar didi. Dede Korkut var oğul kendini suya ur didi. Delü Karçar segirderek vardı suya düşdi. Püredür suya akdı gitdi. Geldi gayesin geydi, ivine gitdi. Ağır düğün yarağın gördi.

Oğuz zamanında bir yigit ki ivlense oh atar idi, okı ne yirde düşse anda gerdek diker idi. Beyrek Han dahı ohun atdı, dibine gerdegin dikdi. Adaklusından ergenlik bir kırmızı kaftan geldi, Beyrek geydi. Yoldaşlarına bu iş hoş gelmedi, saht oldılar. Beyrek aydur: Niye saht oldunuz didi. Ayıtdılar: Niçe saht olmayalum, sen kızıl kaftan geyersin biz ağ kaftan geyerüz didiler. Beyrek aydur: Bu kadar nesneden ötüri niye saht olurısz, bu gün ben geydüm yarın nayibüm geysün, kırk güne degin sıra vardı geyünüz, andan sonra bir dervişe virelüm didi. Kırk yigit ilen yiyüp içüp otururlar idi. Yarımasun yarçımasun, kâfirün câsusı bunları câsusladı, varup Bayburd Hisarı bigine haber virdi, aydur: Ne oturursın sultanum, Pay Piçen Big ol sana vireçeği kızı Beyrege virdi, bu gice gerdege girür didi. Yarımasun yarçımasun, ol mel'un yidi yüz kâfire ile yılgadı. Beyrek ap alaca gerdeği içinde yiyüp içüp bı-haber oturur idi. Dün uyhusında kâfir otağa koyıldı. Nayibi kılıcın sıyırdı eline aldı, menüm başum Beyregün başına kurban olsun didi. Nayib paralandı şehid oldı. Derin olsa baturur

kalabalık kaorhudur, at işler er öginür, yayan erün umudı olmaz. Otuz tokuz yigit ilen Beyrek tutsak gitdi.

Tan ötdi, gün toğdı, Beyregün atası anası bakdı gördü kim gerdek görünmez olmuş. At itdiler akılları başlarından gitdi. Gördiler kim uçarda kuzgun kalmış, tazı tolaşmış yurtda kalmış, gerdek paralanmış neyib şehid olmuş. Beyregün babası kaba saruk götürüp yire çaldı, tartdı yakasın yırttı, oğul oğul diyüben böğürdi zânilik kıldı. Ağ perçeklü anası buldur buldur ağladı gözinün yaşın dökdi, acı tnak ağ yüzine aldı çaldı, al yanağın tartdı, kargu gibi kara saçını yoldı, ağlayubanı sıkılayubanı ivine geldi. Pay Püre Bigün dünligi altun ban ivine şiven girdi. Kızı gelini kas kas gülmez oldu, kızıl kına ağ eline yakmaz oldu. Yidi kız kardaşı ağ çıkardılar kara tonlar geydiler, vay bigüm kartaş muradına maksudına irmeyen yalunuz kardaş diyüp ağlaşdılar böğrişdiler. Beyregün yavuklusına haber oldu, Banı Çiçek karalar geydi ağ kaftanını çıkardı, güz alması gibi al yanağını tartdı yırttı,

Vay al duvağum iyesi

Vay alnum başum umudı

Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm

Toynça yüzine bakmaduğum hanum yigit

Kanda gitdün beni yalunuz koyup canum yigit

Göz açuban gördüğüm

Könül ile sevdüğüm

Bir yasdukda baş koyduğum

Yolında öldüğüm kurban olduğum

Vay Kazan Bigün ınağı

Vay Kalın Oğuzun imrençesi Han Beyrek

diyüp zârı zârı ağladı. Bunu işidüp Kıyan Selçük oğlu Delü Dunder ağ çıkardı kara geydi. Beyregün yar ve yoldaşları ağı çıkarup karalar geydiler. Kalın Oğuz bigleri Beyrek için azim yas tutdılar, umud üzdiler.

Bunun üzerine on altı yıl kiçdi, Beyregün ölüsün dirisin bilmediler.

Bir gün kızun kardaşı Delü Karçar Bayındır Hanun divanına geldi, dizin çökdi, aydur: Devletlü Hanun ömri uzun olsun, Beyrek diri olsa on altı yıldan berü gelür idi, bir yigit olsa dirisi haberin getürse çırgap çuha altun akça virür idüm, ölüsü haberin getürene kız kardaşım virür idüm didi. Böyle diğec, yarımasun yarçımasun, Yalançı oğlu Yaltaçuk aydur: Sultanum ben varayın, ölüsü dirisi haberin getüreyin didi. Meger Beyrek buna bir kömlek bağışlamış idi, geymez idi, saklar idi. Vardı könlegi kana kuna baturdı, Bayındır Hanun önine getirüp bıraktı. Bayındır Han aydur: Mere bu ne kömlekdür? Beyregi Kara Dervend'de öldürmişler, uşda nişanı sultanum didi. Kömlegi göriçek bigler ögür ögür ağlaşdılar, zârılıklara girdiler. Bayındır Han aydur: Mere niye ağlar-sız, biz bunu tanımazuz, adaklusına aparun görsün ol yahşı bilür, zîrâ ol di-küpdür yine ol tanır didi. Vardılar kömlegi Banı Çiçege iletdiler. Gördi tanıdı oldur didi, tartdı yakasın yırttı, acı tırnak ağ yüzine aldı çaldı, güz alması gibi al yanağın yırttı,

Vay göz açup gördüğüm

Könül virüp sevdüğüm

Vay al duvağum iyesi

Vay alnum başum umudı

Han Beyrek

diyü ağladı. Babasına anasına haber oldu, alaca ordusına şiven girdi, ağ çıkardılar kara geydiler. Kalın Oğuz bigleri Beyrekden umut üzdiler. Yalançı oğlu Yaltaçuk kiçi düğünün eyledi, ulu düğünine vade kodı. Beyregün babası Pay Püre Big dahı bazirganları kığırdı yanına getürdi, aydur: Mere bazirganlar varun iklim iklim aran, Beyregün ölüsü dirisi haberin getüre idiniz ola mıdır.

Bazirganlar yarak gördiler. Gice günsüz dimeyip yorıldılar. Nâgâh Parasarun Bayburd Hisarı'na geldiler. Meger ol gün kâfirlerün ağır günleriydi. Her biri yimekte içmekte idi. Beyregi dahı getirüp kopuz çaldururlar idi. Beyrek yüce çartakdan bakdı bazirganları gördi. Bunları gördüğünde haberleşdi, görelüm hanum ne haberleşdi.

Aydur:

Alan alçak hava yirden gelen argış
 Big babamun kadın anamun savgati argış
 Ayağı uzun şahbaz ata binen argış
 Ünüm anla sözüm dinle argış
 Kalın Oğuz içinde
 Ulaş oğlu Salur Kazanı sorar olsam sağ mı argış
 Kıyan Selçük oğlu Delü Tundarı sorar olsam sağ mı argış
 Kara Göne oğlu Kara Budağı sorar olsam sağ mı argış
 Ağ sakallu babamı, ağ perçekli anamı sorar olsam sağ mı argış
 Benüm yidi kız karındaşum sorar olsam sağ mı argış
 Göz açuban gördüğüm
 Könül ile sevdüğüm
 Pay Piçen kızı Banı Çiçek ive mi argış
 Yohsa kimseye vardı mı argış
 Digil mana
 Kara başum kurban olsun argış sana

didi. Bazirganlar aydur:

Sağ mısın esen misin canum Bamsı
 On altı yılun hasreti hanum Bamsı
 Kalın Oğuz içinde
 Kazan bigi sorar olsan sağdur Bamsı
 Kıyan Selçük oğlu Delü Tundarı sorar olsan sağdur Bamsı
 Kara Göne oğlu Budağı sorar olsan sağdur Bamsı
 Ol bigler ağ çıkardı kara geydi senün için Bamsı
 Ağ sakallu atanı ağ pürçekli ananı sorar olsan sağdur Bamsı
 Ağ çıkarup kara geydüler senün için Bamsı
 Yidi kız kardaşun yidi yol ayırıldından ağlar gördüm Bamsı

Güz alması gibi al yanakların yırtar gördüm Bamsı
 Vardı gelmez kardaş diyü zârlık ider gördüm Bamsı
 Göz açuban gördüğün
 Könül virüp sevdüğün
 Pay Piçen Kızı Banı Çiçek
 Kiçi düğünün eyledi ulu düğünine vade kodı
 Yalançı oğlu Yaltaçuğa varur gördüm
 Han Beyrek
 Parasarun Bayburt Hisarından uça gördil
 Ap alaca gerdegüne gele görgil
 Gelmez olsan Pay Piçen kızı Banı Çiçegi aldurdun bellü bilgil

didi.

Beyrek kalkdı ağlayu ağlayu kırk yigidün yanına geldi. Kaba saruk götürdi yire çaldı, aydur: Hey menüm kırk yoldaşum, bilür misiz neler oldı? Yalançı oğlu Yaltaçuk menüm ölüm haberin iletmiş, dünlügi altun ban ivine babamun şiven girmiş, kaza benzer kızı gelini ağ çıkarmış kara geymiş, göz açuban gördüğüm, könül virip sevdüğüm Banı Çiçek Yalançı oğlu Yaltaçuğa varur olmuş. Böyle diğec kırk yigidi kaba sarukların götürdiler yire çaldılar, böğürü böğürü ağlaştılar zarlık kıldılar.

Meger kâfir biginün bir bikir kızı var idi. Her gün Beyregi görmege gelür idi. Ol gün girü görmege geldi. Bakdı gördi Beyrek saht olmuş. Kız aydur: Niçün sahtsin hanum yigit? Geldüğümçe seni şin görür idim, güler idün oynar idün, şimdi noldun didi. Beyrek aydur: Niçe saht olmayayım? On altı yıldır kim babanun tutsakiyam, ataya anaya kavuma kardaşa hasretem, ve hem bir kara gözlü yavuklum var idi, Yalançı oğlu Yaltaçuk dirler bir kişi var idi varmış yalan söylemiş beni öldi dimiş, ana varur olmuş didi. Böyle diğec, kız Beyregi aşıklamış idi, aydur: Eger seni hisardan aşığa urgan ile salınduraçak olur isem babana anana sağlık ile varaçak olur isen beni bunda gelüp halallığa alur mısın didi. Beyrek and içdi: Kılıcuma toğranayın ohuma sançılayın, yir gibi kertileyin toprak gibi savrılayın, sağlığı-ile varaçak olur isem Oğuz, gelüp seni halallığa

almaz isem didi. Kız dahu urgan getürüp Beyregi hisardan aşığa salındurdu. Beyrek aşığa bakdı, kendüzin yir yüzinde gördi. Allaha şükr eyledi, yola düşdi. Giderek kâfirün ılkısına geldi. Bir at bulur isem tutayım bineyim didi. Bakdı gördi kendünün deniz kulunu boz aygır bunda otlanup turur. Boz aygır dahu Beyregi görüp tanıdı, iki ayağının üzerine turdı kişnedi. Beyrek dahu bunu öğmiş, görelüm hanum niçe öğmiş:

Aydur:

Açuk açuk meydana benzer senün alınçuğun
 İki şeb çırağa benzer senün gözçügezün
 İbrişime benzer senün yiliçüğün
 İki koşa kardaşa benzer senün kulaçuğun
 Eri muradına yetürür senün arhaçuğun
 At dimezem sana kartaş direm kartaşumdan yig
 Başuma iş geldi yoldaş direm yoldaşumdan yig

didi. At başını yukaru tutdı, bir kulağın kaldırdı Beyrege karşı geldi. Beyrek at göksin kuçakladı, iki gözün öpdü. Sıçradı bindi, hisarun kapusına geldi. Otuz tokuz yoldaşın ısmarladı, görelüm hanum niçe ısmarladı:

Beyrek aydur:

Mere sası dinlü kâfir
 Menüm ağzuma sögüp durur idün doyamadum
 Kara tonuz etinden yahnı yidürdün doyamadum
 Tanrı mana yol virdi gider oldum mere kâfir
 Otuz tokuz yigidüm amanatı mere kâfir
 Birin eksük bulsam yirine on öldüreyim
 Onun eksük bulsam yirine yüzün öldüreyim mere kâfir
 Otuz tokuz yigidüm amanatı mere kâfir

didi, dahu aldı yorınyu virdi. Kırk nefer kâfirler atlandılar, ardına düşdiler. Kova gitdiler, yetmediler döndiler.

Beyrek Oğuz'a geldi. Bakdı gördi bir ozan gider. Aydur: Mere ozan nireye gidersin? Ozan aydur: Big yigit düğüne giderem. Beyrek aydur: Düğün kimün? Yalançı oğlu Yaltaçuğun didi. Mere kimün nesin alur didi. Ozan aydur: Han Beyregün adahlusun alur didi. Beyrek aydur: Mere ozan kopuzun mana virgil atumu sana vireyim, sakla gelem bahasin getürem alam didi. Ozan aydur: avazum gedilmedin ünüm yoğulmadın bir atdur elüme girdi, iletayim saklayayım didi. Ozan kopuzı Beyrege virdi. Beyrek kopuzı aldı, babasının ordusına yakın geldi. Bakdı gördi bir kaç çobanlar yolun kıyısın almışlar ağlarlar, hem turmayup taş yığarlar. Beyrek aydur: Mere çobanlar bir kişi yolda taş bulsa yabana atar, siz bu yolda bu taşı niçün yığarsız? Çobanlar aydur: Mere sen seni bilürsin, bizüm halumuzdan haberün yok didiler. Mere ne halunuz vardur? Çobanlar aydur: Bigümüzün bir oğlu var idi, on altı yıldır kim ölüsi dirisi haberin kimse bilmez, Yalançı oğlu Yaltaçuk dirler ölüsi haberin getürdi, adahlusun ana virür oldılar, gelür bundan kiçer, uralum anı, ana varmasun tekine tüşine varsun didiler. Beyrek aydur: Mere yüzünüz ağ olsun, ağanızun etmegi size helal olsun didi. Andan babasının ordusına geldi. Meger ivleri öninde bir böyük ağaç var idi, dibinde bir yahşı bınar var idi. Beyrek bakdı gördi kim kiçi kız karındaşı bınardan su almağa gelür, kardaş Beyrek diyü ağlar buzlar, toyun düğünün kara oldu diyü ağlar. Beyrege katı firak geldi, katlanımadı buldur buldur gözinün yaşı revan oldu. Çağırubanı burada soylar, görelüm hanum ne soylar:

Mere kız ne ağlarsın ne buzlarsın ağa diyü

Yandı bağrum göyindi içüm

Meger senün ağan yok olupdur

Yüregüne kaynar yağlar koyılıpdur

Kara bağrun sarsılıpdur

Ağa diyü ne ağlarsın ne buzlarsı

Yandı bağrum göyindi içüm

Karşu yatan kara tağı sorar olsam yaylak kimün

Sovuk sovuk sularını sorar olsam içit kimün

Tavla tavla şahbaz atları sorar olsam binit kimün

Katar katar develeri sorar olsam yüklet kimün
 Ağayıldı ağça koyunu sorar olsam şölen kimün
 Karalu göklü otağı sorar olsam kölge kimün
 Ağız dilden kız kişi haber mana
 Kara başum kurban olsun bu gün sana

didi. Kız aydur:

Çalma ozan ayıtma ozan
 Karaluça men kızun nesine gerek ozan
 Karşu yatan kara tağı sorar olsan
 Ağam Beyregün yaylası-y-idi
 Ağam Beyrek gideli yaylarum yok
 Sovuk sovuk sularını sorar olsan
 Ağam Beyregün içidi-y-idi
 Ağam Beyrek gideli içerüm yok
 Tavla tavla şahbaz atları sorar olsan
 Ağam Beyregün binidi-y-idi
 Ağam Beyrek gideli binerüm yok
 Katar katar develeri sorar olsan
 Ağam Beyregün yükledi-y-idi
 Ağam Beyrek gideli yükledüm yok
 Ağayıldı ağça koyunu sorar olsan
 Ağam Beyregün şöleni-y-idi
 Ağam Beyrek gideli şölenüm yok
 Karalu göklü otağı sorar olsan
 Ağam Beyregündür
 Ağam Beyrek gideli köçerüm yok

Yine kız aydur:

Mere ozan

Karşu yatan kara tağdan aşup geldüğünde kiçdüğünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun mı

Taşkun taşkun suları aşup geldüğünde kiçdüğünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun mı

Ağır adlu şehirlerden geldüğünde kiçdüğünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmadun mı

Mere ozan gördün ise digil mana

Kara başum kurban olsun ozan sana

didi. Kız gine aydur:

Karşu yatan kara tağum yıkılıpudur

Ozan senün haberün yok

Kölgelüçe kaba ağacum kesilüpdür

Ozan senün haberün yok

Dünyelikde bir kardaşum alınıpudur

Ozan senün haberün yok

Çalma ozan ayıtma ozan

Karaluça men kızun nesine gerek ozan

İleyünde düğün var düğüne varup ötgil

didi. Beyrek bundan kiçdi, ulu kız karındaşları yanına geldi. Bakdı gördi kız kardaşları karalu göklü otururlar. Çağırup Beyrek soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Alan sabah yirinden turan kızlar

Ak otağı koyuban kara otağa giren kızlar

Ağ çıkarup kara geyen kızlar

Bağır kibi üginende yoğurtdan ne var

Kara sakaç altında gömeçden ne var
 Kendürükde etmekden ne var
 Üç gündür yoldan geldüm toyurun meni
 Üç güne varmasun Allah sevindürsün sizi

didi. Kızlar vardılar yimek getürdiler, Beyregün karnın toyurdılar. Beyrek aydur: Ağanuzun başı ve gözi sadakası köhne kaftanunuz var ise geyeyin dügüne varayın, dügünde elüme kaftan virirler, girü kaftanunuz vireyim didi. Vardılar, Beyregün kaftanı var imiş, buna virdiler. Aldı geydi, boyı boyına bili biline kolu kolına yakışdı. Ulu kız kardaşı bunu Beyrege benzetdi, kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Kara kıyma gözlerün çöngelmese-y-idi
 Ağam Beyrek diyeyidüm ozan sana
 Yüzünü kara saç örtmese idi
 Ağam Beyrek diyeyidüm ozan sana
 Kunt kunt bileklerin solmasa idi
 Ağam Beyrek diyeyidüm ozan sana
 Apul apul yonıyışundan
 Aslan gibi turışundan
 Kanrılıban bakışundan
 Ağam Beyrege benzedürem ozan seni
 Sevindürdün yirindürme ozan meni

didi. Kız bir dahı soylamış:

Aydur:

Çalma ozan ayıtma ozan
 Ağam Beyrek gideli bize ozan geldügi yok
 Egnümüzden kaftanumuz alduğı yok
 Başumuzdan giceligümüz alduğı yok
 Buynuzı burma koçlarımız alduğı yok

didi. Beyrek aydur: Gördün mi, kızlar bu kaftan ile meni tanıdılar, kalın Oğuz bigleri dahı tanırılar didi. Göreyim Oğuzda menüm dostum düşmenüm kimdür didi, kaftanı sıyırdı götürdi kızların üstine atı virdi. Ne siz kalun ne Beyrek kalsun, bir eski kaftan virdünüz benüm başum beynüm aldunuz diyüp vardı bir eski deve çuvalı buldı., deldi boynuna kiçürdi, kendüyi delüligе bırakkı. Sürdi düğüne geldi. Gördi düğünde güyegü oh atar. Kara Göne oğlu Budak, Kazan big oğlu Uruz, bigler başı Yigenek, Gaflet Koca oğlu Şir Şemseddin, kızun kardaşı Delü Karçar bile oh atarlar idi. Kaçan kim Budağ atsa Beyrek elün var olsun dir idi, Uruz atsa elün var olsun dir idi, Yigenek atsa elün var olsun dir idi, Şir Şemseddin atsa elün var olsun dir idi, güyegü atsa elün kurısun par-mahların çürisün hay tonuz oğlu tonuz dir idi, güyegülere kurban ol dir idi. Yalançı oğlu Yaltaçugun acığı tutdı, aydur: Mere kavat oğlu delü kavat, sana düşer mi mana bunun kibi söz söylemek, gel mere kavat menüm yayumı çek, yohsa şimdi boynun ururam didi. Böyle diğеç Beyrek yayı aldı çekdi, kabza-sından yay iki para oldı. Götürdi önine bırakkı, daz yirde turgay atmağa yahşı didi. Yalançı oğlu Yaltaçuk yay ufanduğına katı kakıdı, aydur: Mere Beyregün yayı vardur getirün didi. Vardılar getürdiler. Beyrek yayı gördüğünde yoldaş-ların andı ağladı, aydur:

Tul tulara girdüğüm tulararı
 Duharluyı koduğum yağı yurdu
 Elümde kıl kişlüm aygır malı
 Aygır virüp alduğum ağ tozlu katı yayum
 Buğa virüp alduğum boğma kirişüm
 Bunlu yirde kodum geldüm
 Otuz tokuz yoldaşum iki argışum

didi. Andan Beyrek aydur: Bigler sizün ışkunuzı çekeyim yayı atayım ohı didi. Meger güyegünün yüzüğüne nişan atarlar idi. Beyrek ok ile yüzüğü urdı parala-dı. Oğuz bigleri bunu görücek el ele çaldılar gülişdiler. Kazan Big bakup tamaşa ider idi. Adam gönderdi Beyregi kiğırdı. Delü ozan geldi baş indürdi, bağır başdı, selam virdi. Beyrek aydur:

Alar sabah sapa yirde dikilende ağ-ban ivlü
 Atlas ile yapılanda gök sayvanlu
 Tavla tavla çekilende şahbaz atlu
 Çağıruban dad virende bol çavuşlu
 Yaykandığında yağ dökilen bol ni'metlü
 Kalmış yigit arhası
 Beze miskin umudu
 Bayındır Hanun güyegüsi
 Tülü kuşun yavrısı
 Türkistanun diregi
 Amut suyunun aslanı
 Karaçuğun kaplanı
 Konur atun iyesi
 Han Uruzun babası
 Hanum Kazan
 Ünüm anla sözüm dinle
 Alan sabah turmuşsin
 Ağ ormana girmişsin
 Ağ kavağın budağından yırgayuban kiçmişsin
 Can bacuğın egmişsin
 Okcuğazın kurmuşsin
 Adın gerdek komuşsin
 Sağda oturan sağ bigler
 Sol kolda oturan sol bigler
 İşikdeki inaklar
 Düpde oturan has bigler
 Kutlu olsun devletünüz

didi. Böyle diğey Kazan Big aydur: Mere delü ozan menden ne dilersin, çetirlü otak mı dilersin, kul karavaş mı dilersin, altun akça mı dilersin vireyim didi. Beyrek aydur: Sultanum meni kosan da şölen yimeginün yanına varsam, kar-num açdur toyursam didi. Kazan aydur: Delü ozan devletin depdi, bigler bu günki bigligüm bunun olsun, kon nireye gider ise gütsün neyler ise eylesün didi. Beyrek şölen yümeginün üzerine geldi. Karnın toyurduktan sonra kazan-ları depdi dökdi çevürdi. Yahnınun kimini sağına kimini solına atar. Sağdan gidene sağ alır, soldan gidene sol alır. Hakluya hakkı dege haksuza yüzi karalığı dege. Kazan Bige haber oldı, sultanum delü ozan hep yimegi dökdi didiler, şimdi kızlar yanına varmak ister. Kazan aydur: Mere kona kızlar yanına da varsun didi. Beyrek kalkdı kızlar yanına vardı, surnaçıları kovdı, nakaraçıları kovdı, kimini döğdi, kiminün başın yardı. Kızlar oturan otağa geldi, işigin aldı oturdu. Bunu gördi Kazan Bigün hatunu boyı uzun Burla kakıdı, aydur: Mere kavat oğlı delü kavat, sana düşer mi bi-tekellüf menüm üzerüme gelesin didi. Beyrek aydur: Hanum, Kazan Bigden mana buyruk oldı, mana kimse tolaşmaz didi. Burla Hatun aydur: Mere çün-kim Kazan Bigden buyruk olupdur kon otursun didi. Yine döndi Beyrege aydur: Mere delü ozan ya maksadun nedür? Aydur: Hanum maksadum oldur ki ere varan kız kalka oynaya men kopuz çalam didi. Kısırça Yinge dirler bir hatun var idi, ana ayıtdılar: Mere Kısırça Yinge tur sen oyna, ne bilür delü ozan didiler. Kısırça Yinge turdı, aydur: Mere delü ozan ere varan kız menem didi, oynamağa başladı. Beyrek kopuz çaldı soyladı, görelüm hanum ne soyladı:

Aydur:

And içmişem kısır kısrağa bindüğüm yok

Binübeni kazavata varduğum yok

Öküz ardında sarvanlar sana bakar

Buldur buldur gözlerinün yaşı akar

Sen anlarun yanına vargıl

Muradunu anlar virür bellü bilgil

Senün ile menüm işüm yok

Ere varan kız kalka

Kol saluban oynaya

Men kopuz çalam

didi. Kısırça Yinge boy bu zaval gelecek delü beni görmüş gibi söyler didi, vardı yirinde oturdu. Bu kez Boğazça Fatma dirler bir hatun var idi, kalk sen oynadı didiler. Kızun kaftanını geydi, çal mere delü ozan ere varan menem oynayayım didi. Delü ozan aydur:

And içeyim bu kez boğaz kısrağa bindüğüm yok

Binübeni kazavata varduğum yok

İvünüz ardı dereçük degül mi-y-idi

İtünüz adı Barak degül mi-y-idi

Senün adun kırk oynaşlu Boğazça Fatma degül mi-y-idi

Dahı aybun açaram bellü bilgil

didi,

Senün ile menüm oyunum yok

Var yirüne oturgıl

Ere varan yirinden tura

Ben kopuz çalam

Kol saluban oynaya

didi. Böyle diğec Boğazça Fatma aydur: Boy delü boğma çıkaraçak olança aybumuzı kakdı, tur kız oynar isen oyna oynamaz isen cehennemde oyna, Beyrekden sonra başuna bu hal geleceğin bilür idük? didi. Burla Hatun aydur: Kız kalk oyna, elünden ne gelür didi. Banı Çiçek kırmızı kaftanın geydi, ellerin yinine çekdi gözükmesün diyü, oyuna girdi, ayıtdı: Mere delü ozan çal, ere varan kız menem, oynayayım didi. Beyrek aydur:

Men bu yirden gideli delü olmuş

Delim ağça karlar yağmış dize yetmiş

Han kızınun ivinde kul halayık dükenmiş

Maşraba almış suya varmış

Bileginden on parmağını sovak almış

Kızıl altun götürün han kızına tırnak yonun

Ayıbluça han kızı ere varmak ayıb olur

didi. Bunı işidiçek Banı Çiçek kakıdı: Mere delü ozan men ayıblu mıyam kim mana ayıb koşarsın didi, gümüş gibi ağ bilegin açdı, elin çıkardı. Beyregün kiçürdüğü yüzük görindi. Beyrek yüzüğü tanıdı, burada soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Beyrek gideli bam bam depe başına çıkdun mı kız

Karmanup dört yanuna bakdun mı kız

Kargu kibi kara saçun yoldun mı kız

Kara gözden acı yaşun dökdün mi kız

Güz alması kibi al yanağun yırtıdun mı kız

Sen ere varursın altun yüzük menümdür vir mana kız

didi. Kız aydur:

Beyrek gideli bam bam depe başına çıkuğum çok

Kargu kibi kara saçum yolduğum çok

Güz alması kibi al yanağum yırtıduğum çok

Gelen ile gidenden sorduğum çok

Vardı gelmez big yigidüm han yigidüm Beyrek diyü ağladuğum çok

Sevişdügüm Bamsı Beyrek sen degülsin

Altun yüzük senün degüldür

Altun yüzükde çok nişan vardur

Altun yüzüğü ister isen nişanın söyle

didi. Beyrek aydur:

Alan sabah han kızı yirümden turmadum mı

Boz aygırın biline binmedüm mi

Senün ivün üzerine sığın geyik yıkmadum mı

Sen meni yanuna kığırmadun mı
 Senün ile meydanda at çapmaduk mı
 Senün atunu menüm atum kiçmedi mi
 Oh atanda men senün ohunu yarmadum mı
 Güreşde men seni basmadum mı
 Üç öpüp bir dişleyüp
 Altun yüzügi parmağuna kiçürmedüm mi
 Sevişdügün Bamsı Beyrek men degül miyem

didi. Böyle digeç kız tanıdı, bildi kim Beyrekdür, cübbesi-y-ile çuhası-y-ile Beyregün ayağına düşdi. Beyrege dayalar kaftan geyürüp tonatdılar. Haman kız sıçradı ata bindi, Beyregün atasına anasına muştulığa çapar gitdi. Kız aydur:

Argap argap kara tağun yihılmış idi yüceldi ahır
 Kanlu kanlu sularun soğılmış idi çağladı ahır
 Kaba ağacun kurımış idi yeşerdi ahır
 Şahbaz atun karımış idi kulun virdi ahır
 Kızıl develerün karımış idi köşek virdi ahır
 Ağ koyunun karımış idi kuzı virdi ahır
 On altı yıllık hasretün oğulun Beyrek geldi ahır
 Kayın ata kayın ana muştuluk mana ne virürsüz

didi. Beyregün atası anası aydur:

Dilün için öleyin gelinçügüm
 Yoluna kurban olayın gelinçügüm
 Yalan ise bu sözlerün girçek ola gelinçügüm
 Sağ esen çıkup gelse
 Karşu yatan kara tağlar sana yaylak olsun
 Sovuk sovuk suları sana içit olsun
 Kulum halayığum sana kırnak olsun
 Şahbaz atlarum sana binit olsun

Katar katar develerüm sana yüklet olsun
 Ağayıl da ağça koyunum sana şölen olsun
 Altun akçam sana harçlık olsun
 Dünlügi altun ban ivüm sana kölge olsun
 Kara başum kurban olsun sana gelinçüğüm

didi. Bu mahalda bigler Beyregi getürdiler. Kazan Big aydur: Muştuluk Pay Püre Big oğlun geldi didi. Pay Püre Big aydur: Oğlum idügin andanbileyim, serçe parmağını kanatsun, kanını destmala dürtsün, gözüme süreyin, açılacak olur ise oğlum Beyrekdür didi. Zira ağlamakdan gözleri görmez olmuş idi. Destmalı gözine siliçek Allah Tealanun kudretiyle gözi açıldı. Atası anası küvlediler Beyregün ayağına düşdiler, aydur:

Oğul, dünlügi altun ban ivümün kabzası oğul
 Kaza benzer kızumun gelinümün çiçeği oğul
 Görür gözüm aydını oğul
 Tutar bilüm kuvveti oğul
 Kalın Oğuz imrençesi canum oğul
 diyüben çok ağladı, Allahına şükürler eyledi.

Yalançı oğlu Yaltaçuk bunu işitdi, Beyregün korkusundan kaçdı özini Tana Sazına saldı. Beyrek ardına düşdi, kova kova saza düşürdi. Beyrek aydur: Mere od getürün. Getürdiler, sazi oda urdılar. Yaltaçuk gördi kim yanar, sazdan çıkdı Beyregün ayağına düşdi, kılıcı altından kiçdi. Beyrek dahı suçından kiçdi. Kazan Big aydur: Gel muraduna yetiş. Beyrek aydur: Yoldeşlerümü çıkarmayınça hisarı almayınça murada irmezem didi. Kazan Big Oğuzına beni seven binsün didi.

Kalın Oğuz bigleri atlandılar, Bayburd Hisarına çapar yetdiler. Kâfirler dahı bunları karşuladılar. Kalın Oğuz bigleri aru sudan abdest aldılar, ağ alınların yire kodılar iki rik'at namaz kıldılar. Adı görklü Muhammedi yad getürdiler. Gümbür gümbür nakaralar döğildi. Bir kıyamət savaşı oldu, meydan tolu baş oldu. Şökli Meliki böğürdü beni Kazan Big atdan yire saldı. Kara Tekür'i Delü Tundar kılıçladı yire saldı. Kara Arslan Melik'i Kara Budak yire saldı. Dereler-

de kâfire kırgun girdi. Yidi kâfir bigi kılıçdan kiçdi. Beyrek, Yigenek, Kazan Big, Kara Budak, Delü Tundar, Kazan oğlu Uruz Big bunlar hisara yorıyış itdiler. Beyrek otuz tokuz yigidinün üzerine geldi, anları sağ ve esen gördi, Allaha şüküyleledi. Kâfirün kilisesin yıkdılar, yirine mescid yapıdılar. Keşişlerin öldürdiler. Ban banlatdılar, aziz Tanrı adına kudbe okıtdılar. Kuşun ala kanını, kumaşun arusını, kızun gökçegini, tokuzlama çırğap çuha hanlar hanı Bayındıra pencik çıkardılar. Pay Püre Bigün oğlançuğı Beyrek, melikün kızın aldı, ağ ban ivine ağ otağına girü döndi, düğüne başladı. Bu kırk yigidün bir kaçına Han Kazan, bir kaçına Bayındır Han kızlar virdiler. Beyrek dahı yidi kız karındaşını yidi yigide virdi. Kırk yirde otak dikdi. Otuz tokuz kız tali'lü tali'ine birer oh atdı. Otuz tokuz yigit ohunun ardınça gitdi. Kırk gün kırk gice toy düğün eylediler. Beyrek yigitleriyle murad virdi murad aldı. Dedem Korkut geldi şadılık çaldı, boy boyladı soy soyladı, gazi erenler başına ne geldügin söyledi, bu Oğuz-name Beyregün olsun didi.

Yöm vireyin hanum: Yirlü kara taşların yıkılmasun, kögelüçe kaba ağacın kesilmesün, ağ sakallu baban yiri uçmak olsun, ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun, oğul ile karındaşdan ayırmasun, ahır vaktında aru imandan ayırmasun, amin amin diyenler didar görsün. Yığışdursun dürişdürsün günahunuzu adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyına bağışlasun hanum hey.

B2. Saim Sakaoğlu Tarafından Tespit Edilen Bey Böyrek Rivayeti¹

(Sakaoğlu, 1998: 66-79)

Bir varmış bir yokmuş, vaktin birinde bir padişah varmış. Bir gün veziri yanına geldiği zaman padişahı düşünür bulmuş. Ona sormuş:

“Padişahım, neden düşünüyorsunuz? Herkes sizin emrinizde...”

“Ne yapayım, öldüğüm zaman tacım tahtım ellere kalacak, bir evladım yok.”

“Her derdin bir çaresi vardır. Haydi gidelim, senin derdine bir çare arayalım.”

“Olsun.”

İkisi kalkıp atlanırlar, giderler, giderler. Yorulunca da bir tepenin üzerine otururlar. Padişah der ki:

“Bir kahve pişir de içelim, çok yorulduk.”

Vezir odun toplar, kahveyi pişirmeye başlar. Bir de bakarlar ki ak sakallı bir pir geliyor:

“Selamünaleyküm padişahım.”

“Aleykümselam derviş baba.”

“Derdin nedir bu dağlarda ne arıyorsun?”

“Eee... Padişah olduğumu bildin, ne derdim olduğumu da bilirsin.”

¹ Araştırmacı bu rivayeti 5 Haziran 1969 tarihinde Bayburt merkezinde Kaleardı Mahallesi'nde oturan 1914 doğumlu Salih Bilen'den tespit edilmiştir. Metin masal karakterine dönüşmüştür. Sözlü gelenek kültürü tabiatı icabı akışkandır. Aynı temayı farklı coğrafyalarda farklı türler içerisinde görmek mümkündür.

Dursun Yıldırım, Bey Böyrek anlatılarının türü için toplum hayatında okuyucu ve dinleyici çevresinin genişlemesinin yarattığı ihtiyaçların bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni bir türden söz eder ve şöyle söyler: “Beğ Böyrek hikâyesi bilindiği gibi, Kitâb-ı Dedem Qorqud'dan tanıdığımız Qam Böre/Böri Oğlu Bamsı Börek/Börük boyundan gelişmiş ve bir üçüncü boyut, meddah/kıssa-hwan[kıssahân] hikâyeciliği tarzında tahrir edilmiştir.” (Yıldırım, 2005: 751)

“Senin derdin, çocuğun olmuyor, odur. Al sana bir elma, götür de bunu hanımınla ye. Kabuklarını da atına ver, atının da bir kulunu yok. Adını da koymayacaksınız, ben gelip koyacağım.”

Padişah elmayı alır, dervişe para vermek için cebine davranır. Bakar ki yanında kimse yok:

“Eyvah, derviş babayı yitirdik.”

Oradan kalkıp geri dönerler. Evlerine yaklaşıncı padişah elmayı cebinden düşürür. Meğer karısı da elinde dürbün pencereden onları gözlüyormuş. Padişah attan inip elmayı alınca karısı terslenir:

“Bir padişah ola da bir elma için attan ine, ne demek!”

Padişah eve gelince karısı onunla konuşmaz.

“Ne konuşmuyorsun? Biz gittik, derdimize çare aradık, bulduk; sen de konuşmuyorsun. Sebep ne?”

“Yaaa, sen bir padişah olası da bir elma için attan inedin; ayıp değil mi?”

“O elmada keramet var, sen o elmayı küçük görme.”

Padişah elmayı altın çakıyla soyar, karısıyla beraber yerler. Kabuklarını da atına verir.

Dokuz ay on gün sonra Allah onlara bir oğul verir. Atlarının da bir tayı olur.

Çocuk yedi yaşına girer, derviş baba hâlâ ortalarda yok. Çocuklar mahallede okula giderken buna “Adsız” derler. Buna üzülen çocuk gelip annesine der ki:

“bana bir ad takın, herkes bana Adsız diyor. Yoksa ben daha yaşayamam.”

“Babana söyleyelim de sana bir ad koysun.”

Padişah vezirlerini toplar, her birisi bir ad söyler. Bir türlü bir ada karar veremezler. O gün ad koyamazlar, şenlik dağılır. Ertesi gün gene gelirler, toplanırlar. Kimi “Hasan”, kimi “Hüseyin” der, bir türlü bir ad koyamazlar. Millet dağılır.

Üçüncü gün olur, gene toplanırlar. Bir türlü ad koyamazlar. Bir de bakarlar ki derviş baba kapıdan içeri girer, kendi kendine:

“Eyvah, insanoğlu ne muhannet olurmuş. Yedi sene sabretti de yedi gün duramadı.” diye düşünür. Oradakilere sorar:

“Çocuğun adını koydunuz mu?”

“Hayır, koymadık.”

“Atın tayını da getirin.”

Gidip tayı da getirirler: “Atın adı Bengi Boz, senin adın da oğlum, Bey Böyrek. Haydi git oğlum.”

Padişah para vermek için davranır, fakat derviş hemen gözden kaybolur.

Bey Böyrek okulu bitirdikten sonra babası onu ok-yay atan adamın yanına verir ki silah kullanmasını öğrensın. (O zamanın silahı ok ile yaymış.)

Bey Böyrek orada epey kalır. Ustası der ki:

“Bu benden üstad oldu, bu nereye gitse kendini kurtarır.”

Bu artık yalnız başına sahraya çıkıp dolaşmaya başlar. Ok atar, avlanır. Meğer bir kör kadın çeşmede testisine su dolduruyormuş. Bunun attığı ok kadının testisini kırar. Kadının gözü görmediği için testisinin kırıldığını anlamaz. Bekler, bekler; suyu dolmaz. Nihayet testiyi çevirir bakar ki delinmiş:

“Vay, bunu kim attı. Şehzade buralarda ok atıyordu. Yaptıysa o yapmıştır. Vay seni, Akkavak Kızı'nın hışmına uğrayasın. Oğlum, bir tanesin, ben sana ne diyeyim.”

Bey Böyrek Akkavak Kızı'nın adını işitir ama, ne olduğunu, nerede olduğunu bilmiyor. Buna kulaktan âşık olur. Rengi sararıp solmaya başlar. Babası her ne kadar hekim getirirse de çare olmuyor. Bir Hacı Nine gelir, der ki:

“Bana müsaade edin, ben şehzadenin derdini öğrenirim. Ama dünyalığımı tamam edeceksiniz.”

“Peki, tek sen derdini öğren, bize bildir de senin dünyalığını tamam eder, ahretliğine karışmayız.”

Hacı Nine Bey Böyrek’in yanına gelir:

“Ay oğlum, yazık değil mi senin gibi bir yiğide, genç yaşında düşmüşsün yataklara, yatıyorsun. Kalk, niçin yatıyorsun?”

“Sorma derdimi. Yatıyorum ne yapacaksın?”

“Kalk oğlum, kızlar Has Bahçede toplanmış oynuyorlar. Seni de götürüyüm, biraz gönlün açılsın.”

“Kim var orda nine, Akkavak Kızı da var mı?”

“Ya oğlum, onu mu seviyorsun? Kalk hele biraz gezinelim. O da belki oradadır.”

Hacı Nine koluna girip bunu kaldırır. Kalkıp giderler, dolanırlar. Bakarlar ki aradıkları yok. Hacı Nine oradan gelip babasına der ki:

“Padişahım sağ olsun; senin oğlunun âşıklığı var, başka hastalığı yok. Hem de Akkavak Eli’nin padişahının kızına âşık.”

“Eee... Ben ne yapayım. Kendi gidip bulsun.”

Be Böyrek babasından müsaade alır; atına biner gider. Akkavak Eli’ni sorar. Nihayet o memlekete varır. Bir kahveye girer, çay içmek ister. Bakar ki şenlik var. Kahveciye sorar:

“Bu adamlar nereye gidiyorlar?”

“Bu adamlar padişahın kızını istemeye gidiyorlar. Allah’ın emriyle istedikleri için padişah da hiçbirine “Yok” diyemedi. Onlara bir şey teklif etti. Onu kim yerine getirirse kızını ona verecek.”

“Padişahın vaadi nedir?”

“Her kim atını kırk arşınlık kuyudan atlatırsa kızını ona verecek.”

“Kahveci, ben de girsem, acaba atlatabilir miyim?”

“Ne bileyim, kendine güvenebiliyorsan git.”

“Haydi, orayı bana göster.”

Kahveci buna yolu gösterir. Giderler ki ne gitsinler! Binlerce kişi toplanmış; kimi seyirci, kimi âşıklar.

Bey Böyrek atıyla konuşurdu. Atına dedi ki:

“Bengi Boz, ne dersin, atlayalım mı?”

“Anamdan üç damla süt emmişim. Kolanlarımı sık, üzerime gel. Evvel Allah o sütün bir damlası burada burnumdan gelecek.”

Bey Böyrek birada orada gezinir. Hemen atın kolanlarını sıkır. Nasıl çiftlemeyi vurursa “Ya Allah, ya bismillah” deyip atlar. Kırk arşınlık kuyudan daha ileriye atlar. Bey Böyrek der ki:

“Yaz kâtip!”

“Bir daha atla.” Bey Böyrek:

“Ben anamdan bir defa doğdum.” der ve atlamaz.

“Padişahın bir vaadi daha var, onu da yapacaksın.”

“Ne zaman?”

“Bir hafta sonra.”

Bir hafta sonra şenlik gene hazır olur, millet bir düzün ortasında toplanır. Herkes birbirine sorar:

“Padişahın vaadi neymiş?”

“Devler bahçesinden bir top gül gelecek. Kim evvel gelirse kız ona verilecek.”

“Peki” diyen Bey Böyrek atının yanına gider. Atı der ki:

“Bin üzerime. Anamdan üç damla süt emdim, inşallah biri burada burnumdan gelecek.”

Herkes önde gider, bu geride kalır. Bunun atı giderken kanatlanır uçarmış. Bu onlara selam verip geçer gider. Devler bahçesine yanaşırken derviş baba karşısına çıkar:

“Oğlum Bey Böyrek, nereye gidiyorsun?”

“Gül getirmeye gidiyorum.”

“Oğlum, gidiyorsun ama, belki şimdi devler uyanıktır. Eğer gözleri açıksa uyuyorlar, “Bismillah” de, gir bağdan içeri; gülü al, geriye dön. Yok, gözleri yumuk ise bil ki ayıktırlar, aman Yeminli Köprü’den ileri geçme.”

Gider, Yeminli Köprü’ye bakar ki devlerinin hepsinin gözleri açık, horul horul uyuyorlar. Hemen “Ya Allak, ya bismillah” der, köprüyü karşıya geçer. Behçeye girip gülü koparır, alır. Hemen evin horozu öter. Ne fayda, o Yeminli Köprü’yü karşıya geçer, atına biner, döner. Herkese yine selam verir. Derler ki:

“O, aldı geldi; biz daha niye gidiyoruz?”

Onlar da dönerler geri. Bey Böyrek getirir, padişahın eline gülü verir. Derler ki:

“Yaz kâtip!”

“Padişahın iki vaadi oldu, bir vaadi daha var. O da bir hafta sonra. Yaparsan kızız alırsın, yapamazsan kızı alamazsın.”

“Peki.”

Gelir, çeker atını bir hana; kendisi de bir kahvede yatar. Beklemeye başlar. Hafta olur. Padişahın vaadi sorulur.

“Neymiş padişahın vaadi?”

“Padişahın vaadi, selvi kavağın başına bir yüzük konulacak, yüzüğün içinden ok geçirilecek, eğer kim geçirirse kızı o alacak, yoksa alamayacak.”

Bey Böyrek gelir, Bengi Boz’la konuşur:

“Buna ne dersin bengi Boz, bunu yapabilir miyiz, ne dersin?”

“Evvel Allah yaparız. Sen üzerimde muhkem dur, üzengilerimi kip tut. Korkma!”.

“Peki.”

Şenlik olur, padişahın masası kurulur. Vezir vüzerası hep orada. Herksin akı bu işe sarmıyor. Kavağın başındaki yüzükten kim oku geçirebilir...

Bengi Boz hemen havalandığı gibi oku yüzüğün ortasından geçirir. Yüzük, ortasında ok, bir o yana bir bu yana tartılır; arka tarafa düşer.

“Yaz kâtip, padişahın üç vaadi yerine geldi.”

Padişah, Bey Böyrek’in gözlerini öper.

“Haydi oğlum git, senin düğününü ben yapacağım.”

“Hayır, ben de bir padişah oğluyum. Kızını bana ver, benim düğünüme karışma. Düğünümü babam yapar.”

Padişah kızına, yükte yeğnik, pahada ağır kırk deve yükü cehiz verir, kırk cariye verir, bir takım asker katar, yola koyar.

Bey Böyrek geldi, memleketine yaklaştı. Üç günlük yol kala yanındaki askerlere bütün malları verir.

“Benim ihtiyacım yok bunlara, ananızın ak südü gibi helal olsun. Babamın her şeyi var. Haydi siz gidin.”

Cehizleri dağıtıp askerleri geri çevirir. Babasına da müjdeciler yollar Bey Böyrek geliyor diye. Babası da müjdecilere ücretlerini verir.

Bey Böyrek gelir. Gelin direkte süzülürken Bey Böyrek babasının vaziyetini görür, anasına sorar:

“Anne babamın ne düşüncesi var? Ben geldim, babam sevineceği yerde düşünceli... Sebep ne?”

“Oğlum, kral haber yollamış: ‘Ya harbim yap, ya bunca haracı vereceksin!’ Onun için oraya gitmek lazım. Bunun içinde kırk adamla kırk at lazım. Otuz

dokuz adamla atı tamamladık, şimdi bir adamla bir at lazım ki kırkı tamamlayıp oraya cenge gide.”

(Gelecek oldukları yer de Bayburt’un kalesiymiş. Kral bu Bayburt’un kalesinde otururmuş.)

O zaman Bey Böyrek der ki:

“Babam ihtiyarladı, ben büyüdüm. Babama yazık değil mi. Ben giderim harbe. Otuz dokuz kişi olmuş, bir de ben kırk ederiz.”

Bu arada Bey Böyrek’e “Düğününü yapalım da öyle git.” diye ne kadar ısrar ettilerse kabul ettiremediler.

“Hayır, ben düğün müğün istemiyorum; babamdan müsaade istiyorum, gideceğim.”

“Peki” deyip müsaadeyi verirler. Bunların hepsi bir araya gelirler. Toplanırlar. Koruk’un Düzleri de eskiden o kralın çamlığı imiş, oralar sihirli imiş, oraya gelen adam kırk gün uyurmuş.

Bunlar gelirler, gelirler; Koruk’un Düze gelirler. Oraya gelince onları bir uyku basar. Atlarını çayıra bırakıp kendileri uyurlar.

Onlar uyurken kral köşkünden bakar ki ne baksın; kırk adam, kırk at. Adamlar düşmüş uyuyorlar, atlar çayırdaki otuyor. Kralın kızı der ki:

“Gidin, şunları toplayıp getirin de atın zindana.”

Gidip bu adamları baygın halde getirirler, zindana yatırır. Atlarını da tutarlar, fakat Bengi Boz tutulmaz, kaçıp gider bir dağın başına. Bey Böyrek ağzından gemini almadığı için Bengi Boz gemiyle birlikte gider.

Bunlar orada yedi sene yatarlar. Yedi sene sonra kral der ki:

“Bugün hapislerin günleri tamam, gidin bakın ayılmışlar mı? Çamaşırlarını değiştirsinler, tıraş olsunlar.”

Kralın adamları bunların yanlarına giderler, saç sakal birbirine karışmış, (şimdi dünyadan kalktı söylemesi ayıp) her taraflarını bitler taramış. Bunları dışarı çıkarırlar, ocak yakarlar. Kimi yıkanır, kimi elbiselerini değişir.

Kral kızı da pencereden bunların halini seyrediyormuş. Bey Böyrek de elini yüzüne koymuş, bedende düşünüyor: “Ben buradan nasıl kurtulacağım.”

O, bedende otururken bir kervanın gelmekte olduğunu görür: “Ben bunlara bir söz sorayım. Bakalım, bir haber alalım, babamdan ne haber var.” Bey Böyrek gelenlere sorar:

Gelişin nereden bezirgânbaşı?

Alır satarsın türlü kumaşı.

dediği gibi hemen bezirgânbaşı der ki:

“Bu herhalde padişahın oğlu olacak. Bunun cevabını kim verirse öndeki kaptırın yükü onundur.”

Kervanda bir Keloğlan varmış. O der ki:

“Efendim, ben onun cevabını verebilirim.”

“Peki, ver.” Keloğlan der ki:

Gelişimi sorarsan Oğuz elinden beri gelirem,

Padişah babandan ben de bilirem.

Okumuşum Elif ile Amme’yi,

Dolanmışım dünya ile ummanı,

Yalan söyleyenin yoktur imanı.

dedikten sonra yemin eder. Bey Böyrek anlar ki bunun babasından haberi var. Keloğlan der ki:

Ağlaya ağlaya babanın kaddi hilal oldu, beli büküldü,

Gözünün nuru yere döküldü.

O zaman başlıyor Bey Böyrek:

Oğuz ellerinden beri gelirsen,

O hanım anamdan sen ne bilirsen?

Keloğlan der ki:

Ağlaya ağlaya gözleri k r oldu, görmez oldu,
 ylece haberim var efendim.

(Anasının gözleri k r olmuş, babası ölmüş.)

Bey Böyrek sormaya devam eder:

Oğuz ellerinden beri gelirsen,
O niğâr y rimden sen ne bilirsen?

Keloğlan cevap verir:

 rd ler  rd ler, sağın  rd ler,
Baltacıoğlu Kel Vezir'e verdiler,
Kel Vezir'i tahta koydular.
Böylece haberim vardır efendim.

“Ya babam ölmüş, anamın gözleri k r olmuş, y rimi Kel Vezir'in oğluna vermişler, Kel Vezir de tahta oturmuş. Daha ben bu dünyada ne yaŐıyorum.” diyen Bey Böyrek haņerini çeker, kendisini vurmak ister. Kral kızı hemen arkasından kolunu tutar:

“Aman Bey Böyrek yapma, sen sağ ol. Bırakırsam gider misin?

“Tabi giderim.”

Kral kızı Bek Böyrek'e aÇık olur, ona der ki:

“Eğer beni alırsan seni bu kaleden kurtarırım, gidip tahtını tacını Kel Vezir'inden alacaksın.”

“Peki, sen nasıl ki kadınlığınla bu mertliği yaparsın bana, ben seni almam mı. Ama sen de benim dinime döneceksin.”

“Peki.”

Orada kral kızıyla kavlı karar ederler. Kral kızı yanındaki kızlara seslenir:

“Kızlar kement getirin.”

Kızlar kement getirirler, Bey Böyrek'i bağlarlar, bedenden aşağı sarkıtırlar. Kement yere yetişmez. Kral kızı başka kement ilave etmek için Bey Böyrek'i yukarı çeker. Bey Böyrek zanneder ki: "Ulan, bu piŐman oldu, bana bir puŐluk yapacak. Kadın değil mi, beni geri alacak." Ve hançerini vurup kemendi keser ve bedeninin altına düşer, orada bayılır.

Kral kızı da yanındakilere der ki:

"Aman kızlar, Bey Böyrek düştü, ben bakamıyorum, gözlerim kararıyor. Siz gözleyin, hanginiz kalkıp da gittiğini görürseniz belimdeki altın kemerim onun olsun."

Kızların hepsi yatarlar, beklemeye başlarlar. Uykuları gelince hepsi uyur. Yalnız Topal Cariye uyumaz, o bekler. Bey Böyrek'in kalkıp gittiğini görünce gelip kral kızına sesler:

"Hanım kalk, bak işte gidiyor. M jdelersun; bak bir zarar olmamıŐ."

Kral kızı belinden kemerini çıkarıp hizmetçisinin beline bağlar.

Gel haberi verelim beriden... Bey Böyrek bir dağın başına gelir ki ne gelsin. Babasının bir Kürt  obanı varmış. Fakat bu Kürt  oban onu tanımaz. Bu  oban yolun alt tarafındaki taşları yolun üst tarafına yıęmıŐ. Elinde de bir deynek var ki başında mıŐlar çakılı. Vursa bir adamı öldürür.  oban, Bey Böyrek'in yüzüne bakar der ki:

"N'etden geç karŐımdan, seni tahıl kurudana, kuş kondurmaza korsam bayılı-tırım. Kaç karŐımdan."

"Niye, sebep ne?"

"Ya, bugün kardeŐlięimin karısını bu yoldan geçirecekler, bu taşları onların başlarına vuracağım, onları  ld recekim; ya onlar beni öldürecekler, ben kardeŐlięimin karınsın gittiğini g rmeyecekim. Akkavak Eli'nin kızını götürüyorlar Kel Vezir'in oğluna."

"Ya, sen o kadar sadık mısın Kürt? Ben kimim, bak yüzüme..."

Çoban, Bey Böyrek'in yüzüne bakıp der ki: "Senin gözlerin Bey Böyrek'in gözlerine benzer, ama kimsin bilemem."

"Ben Bey Böyrek'im." deyince çoban onu tanır, orada birbirlerine sarılırlar. İki kardeşlik, iki hasretlik birbirlerine kavuşurlar. (Allah cümlesini kavuştur-sun.) Bey Böyrek der ki:

"Sen madem bu kadar sadıksın, elbiselerini bana ver. Ben gideyim. Onlar burada götüremezler o gelini."

Kürt Çoban hemen soyunur, elbiselerini Bey Böyrek'e verir. Orada bir koyun keser, postunu sarar başına. Olur bir keçelce Keloğlan. Yola kopar. Kürt de sevinerek dağda davarını otarır.

Bey Böyrek düğün evine gider. Buna derler ki:

"Aman nereden geldin Keloğlan, kimsin, neyin nesisin?"

"Ben saz çalayım, siz de oynayın kızlar."

"Peki Keloğlan, sen çal, biz oynayalım."

Kızlar sazın dingiltisini altında Keloğlan'ın başına toplanırlar. Keloğlan baş-lar çalıp söylemeye:

Hoy hilidi hilidi,

Araba çekmez (hâşâ sizden) götünü

Kel Vezir'in hatunu

Kalk sen oyna, puşt sen oyna, kaltak sen oyna.

dediği gibi karı kızlar tabii:

"Kalk, nereden geldin murdar. Çekil buradan."

Orada da bir kız var, kızların başı:

"Hayır olmaz, düğü sahibinin karnı geniş olur. Ne derse desin, çal Keloğlan sen. Biz oynayacağız."

Keloğlan başlar:

Evlerinin önü daracık
İkinin adı ferecik,
Mustafa'nın sevgilisi Sarı Kız
Hanım sen oyna sen oyna.

der. (Mustafa ise Bey Böyrek'le beraber esir olanlardan biri.) Hemen Sarı Kız ayılır, der ki:

“Söyle Keloğlan söyle, ne söylersen söyle. Düğün sahibinin karnı geniş olmalı. Sana kimse bir şey diyemez, ne söylersen söyle.”

Akkavak'ın Kızı da perdenin arkasında, tasa ağıyı ezmiş, içecek. Sarı Kız bunun yanına gider:

“Açın kapıyı.”

Akkavak Kızı der ki: “Kimdir? Gelmesin yanıma.”

“Ben geliyorum, ama sana müjde getiriyorum. Ses etme.”

Sarı kız, Bey Böyrek'ten aldığı yüzüğü Akkavak Kızı'nın eline koduğu gibi kız ayağa kalkar.

“Neyin nesi, bu yüzüğü sana kim verdi?”

“Bey Böyrek geldi, müjdeler olsun. Kalk gidelim.”

Sarı Kız, Akkavak Kızı'nın koluna girip götürür. Bey Böyrek kızın karşıdan geldiğini görünce:

Gelir salına salına,
Bakın Bey Böyrek malına,
Hanım sen oyna, sen oyna,
Güzel bir oyna, bir oyna.

dediği gibi orada iki âşık birbirine kavuşurlar. Millet de birbirine karışır. Bunu duyan Kel Vezir, (hâşâ sizden) altına sıçar. Güveyi olacak Kel Vezir'in oğlu, kazların kümesine girer. Orada Bey Böyrek der ki:

“Haydi bana yakışmaz. Düğününüz tart olmasın, bacımı verdim. Düğün devam etsin.”

Orada bacısını Kel Vezir’in oğluna verir. Başından da keçelini sıyrır atar. Kırk gün kırk gece düğün olur. Akkavak Kızı’nı da kendi alır.

Gel haberi verelim beriden... Bey Böyrek kral kızını da alacak ya, nişanlısına der ki:

“Beni kurtaran kral kızını gidip alacağım. Hem de Müslüman olacak. O sevap bize yeter.”

“Peki, senin gibi bir yiğide bir karı değil beş karı da azdır; git.”

Bey Böyrek gider gider, bir yerde yorulur. Orada der ki:

Gökte isen in zembilinen,
Yerse isen gel ruh-i dilinen
Gel Bengi Boz kır atım gel ha gel.

Mübarek kişneyerek gelir, çıkar. Gelir ki ne gelsin, ağzında dişleri hep oynamış. Yedi sene gem ağzında kalmış. Bey Böyrek atını böyle görünce ağlamaya durur. Orada gözüne bir pir görünür. Der ki:

“Oğlum ağlama, ayağının dibinde bir su var. Ondan al da atının dişlerini onunla yıka. Dişleri eskisinden iyi olur.”

Ağzından gemini alır, dişlerini yıkar, yerine koyar. Atın dişleri has olur. Ondan sonra Bey Böyrek kral kızına bir mektup yazar. Kral kızı da ona bildirir ki:

“Benim babam korkaktır, sen o işi bana bırak. Babama hiç bildirme. Ben babamı aldatırım.”

Kral kızı babasına der ki: “Baba, bu gece rüyamda gördüm ki zindandaki hapislerin biri kaçmış, gitmiş. Bir takım korkunç vahşi askerle üzerimize gelir. Seni öldürüp beni de alıp giderler. Buradakileri de hep kendi dinlerine dönderir. Hapislerini de alıp gider.”

“Kızım olur ki sahi olur. Zindandakileri bir saydır.”

Sayıp gelirler: Otuz dokuz. Biri essahtan kaçmış. (Halbuki kız bilir, kız kaçırdı.) O zaman babası korkar, titrer, başlar sararmaya.

“Benim kızım, ne yapacaksın sen yapacaksın.”

“Peki, ben yapacaksam bu işi bana bırak.”

Bey Böyrek de alır bir tabur keçi, bu keçilerin boynuzlarına mum diker, boğazlarına ziller takar. Bunları gecenin bir vaktinde kaleye yokuşa dıngıl dungul salıverir. Zillerin sesi, mumların ışığı... Kral kızı da kaleden bunu kolluyor, gördüğü gibi babasına gösterir.

“Baba, işte o askerler geliyor. Bak, rüyam çıktı.”

“Aman kızım ne alırsan al git, bana değmesinler.”

“Peki.”

Kale kapıları açılır, Kral kızı kendi cariyelerini, cehizini alır. Oradan dışarı çıkar, kale kapıları kilitlenir.

Onlar kavuşurlar. Kırk gün kırk gece toy düğün eder, Kral Kızı'nı Müslüman edip alır.

Onlar yer içer, muradına nail olur. Sizin de ne muradınız varsa Allah nail etsin...

(1) METNİN TAHLİLİ*

I. GİRİŞ

1969 yaz aylarında Gümüşhane ili dâhilindeki masal ve halk hikâyeleri derlemelerim sırasında kaydettiğimiz bazı metinler, üzerlerinde ayrıca durulmayı icap ettirecek kadar değişiklik göstermişlerdi. Bunlar arasında **Manas Destanı**'nın bir bölümü olan Er-Töştük'ü hatırlatan bir masalla **Dede Korkut Kitabı**'ndaki bazı destanî hikâyelerin masallaşmaya yüz tutmuş şekillerini bilhassa sayabiliriz. İlk derleme, konumuz dışında kalmaktadır. **Dede Korkut Kitabı**'ndaki Tepegöz boyunun benzeri olan metin ayrı bir inceleme konusu olarak neşredilmek üzeredir. Sonuncusu ise, masallaşmış adıyla "Bey Böyrek" diye bilinen metindir.

Bey Böyrek metinlerinin sözlü gelenekten derlenmiş varyantları uzun zamandan beri neşredilmektedir. Burada bunların bir listesini vermeyi gerekli görmüyoruz. Sadece en eski derlemeyi zikretmekle yetineceğiz: Ali Rıza (Yalgın)'nın **Adana Memleket Mecmuası**'nda (1929, nr. 5) neşrettiği Gavur Dağları'ndan derlediği metin. Bizim elimizde, burada verdiğimiz metinden başka Malatya'da derlenmiş bir metin daha vardır. Ayrıca mezuniyet tezleri için malzeme derleyen iki öğrencimiz de Develi (Kayseri) ve Kiğı (Bingöl)'dan tespit ettikleri iki Bey Böyrek metnini, bu çalışmalarına dahil etmişlerdir.

Biz burada, metinle birlikte incelenmesine de yer vereceğiz. İkinci bir yazımızda da yeni bir metin neşriyle birlikte her iki metnin Dede Korkut Kitabı'ndaki şekille olan değişik noktalarına temas edilecektir.

Bu metin, Bayburt merkezinde, Kaleardı Mahallesinde oturan 1914 doğumlu Saliha Bilen'den alınmıştır. Aynı mahallede doğan Hamdi ve Hatun kızı Saliha'nın okuryazarlığı yoktur. Kayıt tarihi: 5 Haziran 1969. Bu hanım daha başka masallar da bilmektedir. Bize ayrıca iki masal daha vermiştir.

---

* Bu inceleme Sakaoğlu'nun Dede Korkut Kitabı I, (1998: 53-66)'dan alınmıştır.

Metinde olaylara açıklık kazandırmak, söylenecek kaba bir sözden dolayı peşinen özür dilemek gibi hususlar için söylenmektedir. Metnimizde bu kabil on'a yakın ibare vardır. Bunları kısaca gösterelim.

Bir hususu açıklamak için söylenenler:

O zamanın silahı ok ile yaymış.

Gelecek oldukları yer Bayburt'un kalesiymiş. Kral bu Bayburt'un kalesinde oturmuş.

Anasının gözleri kör olmuş, babası da ölmüş.

Mustafa ise Bey Böyrek'le esir olanlardan biri.

Halbuki kız bilir, kız kaçırdı.

Özür dilemek için söylenenler:

Şimdi dünyadan kalktı, söylemesi ayıp...

Haşa sizden 'iki yerde'

II. KAHRAMANLAR

Bey Böyrek masalının kahraman kadrosu çok geniştir. İçlerinde pek azı baştan sona kadar masala girmiş vaziyettedir. Umumiyetle mevziî olarak görülürler. Masalda, bazı belirli fonksiyonları vardır, onu yerine getirir ve ortadan çekilirler: Hacı Nine, Kör Kadın gibi. Bazıları ise, daima, kahramanların sıkıntılı anlarında ortaya çıkar ve onlara yardım eder: Pîr (derviş) gibi.

Kahramanların ağırlığını insanlar teşkil ederler. Hayvan ve gerçeküstü kahraman olarak pek az varlık dikkati çeker: Bengi Boz, pir, dev gibi.

A. İnsanlar: Masalın insan kadrosu çok geniştir. Üç ayrı ülkenin hükümdarı ile bunların çevreleri başlı başına bir kadro teşkil ederler. Bu arada esnaf ve tüccar, hizmet erbabı, bazı tipler ve diğerleri de olayların akışında mühim rolleri olan muhtelif kadrolardır.

Metindeki bu kadar çok insanın sadece iki tanesinin adı zikredilir: Bey Böyrek ve Mustafa. Bunların dışında bazı şahısların da lâkaplarıyla anıldıklarına şahit oluyoruz: Kör Kadın, Hacı Nine, Kürt Çoban, Topal Cariye, Sarı Kız, Kel Vezir gibi.

1. *Hükümdarlar ve çevreleri*: Metnimizdeki iki padişah ve bir kralla bunların çeşitli dereceden yakınları yer almaktadır. Bu yakınlar arasında ilk padişahın oğlu ve olayların asıl kahramanı olan Bey Böyrek ehemmiyetli bir yer işgal etmektedir. Bütün olaylar onun etrafında düğümlenip çözülmektedir. Diğer iki mühim şahsiyet de Bey Böyrek'e eş olan Akkavak Kızı ile kral kızıdır. Hükümdar hanımı olarak sadece Bey Böyrek'in annesini görmekteyiz.

Hükümdarların kan bağından ileri gelen yakınlarının yanında bir de idarî işler münasebetiyle ilgili olduğu kimseler vardır. Bunlar arasında ilk padişahın vezirleri ile bunların yakınlarını sayabiliriz. Bu vezirlerden biri olan Kel Vezir'in hanımını da bu arada zikredebiliriz.

2. *Hizmet erbabı*: Umumiyetle hükümdarlara hizmet eden bu şahısların vazifeleri bazen devamlı, bazen de sadece bir işe mahsustur.

Bey Böyrek'in babasının çobanı olan "Kürt Çoban" ile kral kızının cariyeleri, hususiyle "Topal Cariye" devamlı olarak hizmet eden kimselerdir. Bey Böyrek'in derdinin ne olduğunu öğrenmek için vazifelendirilen "Hacı Nine" ise daha sonra bir daha bu işlerle uğraşmaz. Akkavak Padişahı'nın Bey Böyrek'in yanına kattığı askerler de birer defa görülürler.

3. *Esnaf ve tüccar*: Fazla rastlanılmayan kimselerdir. Bey Böyrek'in yanına gittiği ve ondan Akkavak Kızı'nın taliplerinin bulunduğu yeri öğrendiği kahveci ile esir olduğu zaman memleketinden haber sorduğu bezirgânı sayabiliriz.

4. *Tipler*: Türk sözlü anlatma geleneğinde ehemmiyetli yeri olan Keloğlan'a burada her iki hüviyetiyle de rastlamak mümkündür. Bey Böyrek'in sorularına yalnız o cevap verebilir. Mükâfat olarak da bezirgânbaşidan öndeki katırın yükünü alacaktır. Kervanın bu mensubu bu özelliğiyle tam bir Keloğlan'dır.

Ayrıca Bey Börek'in, memleketine dönüş yolunda rastladığı Kürt Çoban'dan aldığı koyun karnı ile Keloğlan kıyafetine girer. Bu da metnimizde rastladığımız "Yapma Keloğlan" tipidir.

5. *Diğerleri*: Belirli bir gruba girmeyen bazı şahıslar daha vardır. Bunların bazılarının rolleri pek ehemmiyetlidir.

Bey Börek'in, testisini kırdığı kör kadın, ona ok atmasını öğreten usta, esaret arkadaşı Mustafa'nın sevgilisi Sarı Kız'ı bu arada sayabiliriz.

B. Gerçeküstü Varlıklar: Bunlar olağanüstü güce sahip kahramanlardır. Masallardaki cin, peri, derviş gibi varlıklardır. Metnimizde birkaç tane gerçeküstü varlığa rastlamaktayız.

1. *Derviş (pir)*: Bu kahraman dört ayrı yerde ortaya çıkıp zor durumda olanlara yardım etmektedir. Bazen "pir", bazen de "derviş" olarak geçmektedir. Derviş, sahip olduğu güçlerle insanlara, daha doğrusu iyilere yardım etmektedir.

2. *Devler*: Bir yerde geçmektedir. Akkavak Kızı'nın taliplerine ikinci zor iş olarak bildirilen gül getirme işinde devler vardır. Fakat burada biz onları pasif bir durumda görmekteyiz. Devler açık gözle uyurlarken, Bey Börek gülleri alıp kaçar.

3. *Bengi Boz*: Bey Börek'in atı Bengi Boz da olağanüstü vasıflara sahiptir. O, tıpkı, bir kuş gibi uçar ve bir insan gibi konuşur. Bu özelliğiyle de sahibi olan Bey Börek'e büyük yardımları olur. Masalı anlatan, Bengi Boz'dan bahsederken "Mübarek Hayvan" demektedir.

C. Hayvanlar: Masalın hayvan kadrosu çok dardır. Olağanüstü vasıfları sebebiyle bir evvelki bahiste söz konusu ettiğimiz Bey Börek'in atı Bengi Boz'dan başka şu hayvanlar da kısaca zikredilir: Devlerin horozu, keçiler ve atlar.

III. ÇEVRE

Bayburt'ta derlenen bu metinde çevreyi incelerken şu iki nokta göz önünde bulundurulmuştur: *A. Mekân, B. Eşya.*

A. Mekân: Bu metinde çok çeşitli mekânla karşılaşmaktayız. Bunların büyük bir kısmı belirsiz mekânlardır. Bu mekânlarla yakın ilgisi olan tek kahraman Bey Böyrek'tir. Bunun da yer değiştirmesinin çeşitli sebepleri vardır: Avlanmak, sevdiği kızı aramak, zor işleri haile getirmek, düşman üzerine gitmek gibi.

Mekânları iki grupta toplayabiliriz:

1. *Geniş mekânlar:* Bunlar şehirler ve memleketlerdir. Kahramanların ikâmet ettikleri, gezmeye gittikleri veya başka sebeplerle geldikleri yerlerdir. Burada bahsedilen tek geniş mekân Bayburt'tur. Yer adı olarak bir de Akkavak Eli geçmektedir. Fakat sarıh bir geniş mekân anlam taşımadığı için sadece zikretmekle yetindik.

2. *Dar mekânlar:* Bunlar şehrin veya köyün dar bir bölgesi ve oturulan, iş görülen, bazen de herhangi bir şeyin depo edilip saklandığı yerlerdir. Açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayrılırlar.

a) *Dar açık mekânlar:* Bunlar, bazıları aslında geniş alanları kaplamakla beraber, burada sadece az bir kısmı söz konusu olan dağ, ırmak gibi mekânlarla zaten dar bir alana sahip olan çeşme, köprü gibi mekânlardır.

aa. *Bahçe:* İki yerde geçmektedir. Akkavak Kızı'nın derdiyle hastalanıp yatağa düşen Bey Böyrek bir Hacı Nine'nin hilesiyle Has Bahçedeki kızları görmeye gider. Fakat sevdiği kızı kalabalık arasında göremeyince tekrar saraya döner.

Akkavak Kızı'nı alabilmek için üç zor işi yerine getirmek gerekmektedir. Bunlardan ikincisi devletin bahçesindeki gülü getirmektir. Son anda yardıma gelen pirin verdiği akılla Bey Böyrek bu bahçeye girer ve gülleri alır.

bb. *Çeşme:* Bir yerde geçmektedir. Avlanmaya çıkan Bey Böyrek, bir çeşmede su soldurmakta olan kör bir kadının testisini kırar. Uzun müddet testisinin dolmasını bekleyen kadın sonunda işi anlar ve çeşmeden ayrılarak Bey böyrek'e beddua eder.

cc. *Dağ-tepe*: Üç yerde geçmektedir. Seyahate çıkan padişahla veziri bir tepenin üzerinde mola verirler. Burada, padişahı oğul sahibi yapacak olan elmayı veren derviş yanına gelecektir.

Bey Böyrek'in 39 arkadaşının atları yakalanır. Fakat Bengi Boz yakalanmaz ve bir dağa kaçar.

Kral kızının yardımıyla esirlikten kurtulan Bey Böyrek geldiği bir dağ başında babasının Kürt Çobanı ile karşılaşır. Bey Böyrek daha sonra buradan bir "Ke-loğlan" olarak ayrılacak ve babasının memleketine ulaşıp sevdiği kıza kavuşacaktır.

dd. *Düz-sahra*: Üç yerde geçmektedir. Akkavak Kızı'nın tâlipleri ve yapılan yarışmaları takip edenler bir düzün ortasında toplanırlar.

Bey Böyrek'in babasının haraç isteyen kralın da Bayburt'ta "Koruk'un Düzleri" diye anılan bir yeri vardır. Buraya gelenleri bir uyku basar ve gelenler orada 40 gün uyurlar. (Bu yer hâlâ aynı adla anılmaktadır. Erzurum'dan Bayburt'a girerken Taş Köprü (Erzurum Köprüsü) den geçildikten sonra Trabzon'a ayrılan bir yol vardır. Bu yolun sol tarafında kalan kavaklık yer Koruk'un Düzü'dür. Bugün, düz olan bölümüne futbol sahası yapılmıştır. Diğer tarafları, yaz aylarında mesire yeri olarak kullanılmaktadır.)

Bey Böyrek iyi ok-yay kullanmasını öğrendikten sonra, avlanmaya sahraya çıkar. Orada testisini kırdığı bir kadından alacağı beddua, başına çok işler getirecektir.

ee. *Köprü*: Bir yerde geçmektedir. Akkavak Kızı'nı almak için devletin gülünü getirmeye giden Bey Böyrek Yeminli Köprü'den geçer ve gülü alıp döner.

ff. *Kuyu*: Bir yerde geçmektedir. Akkavak Kızı'nı almak için ileri sürülen üç şarttan biri de 40 arşınlık kuyuyu at üzerinde atlamaktır. Bengi Boz'un uçma hususiyeti sayesinde Bey Böyrek kuyudan atlar.

b) *Dar kapalı mekânlar*: Bunlar etrafı duvar, çit vs. ile çevrilmiş yerlerdir. İkametgâhlar, işyerleri ve çeşitli amaçlarla kullanılan depo vs. bu gruba girmektedir.

aa. İkametgâhlar: Bazı mühim olayların cereyan ettiği yerlerdir.

Düğün evi: Bir yerde geçmektedir. Esareten kurtulan Bey Böyrek, Keloğlan kıyafetine bürünerek sevgilisi Akkavak Kızı ile Kel Vezir'in oğlunun düğünlerinin yapıldığı eve gelir. Orada okuduğu imalı türkülerle kendisini tanıtır.

Han: Bir yerde geçmektedir. Akkavak Eli'ne giden Bey Böyrek orada bir hana iner, atını oraya bırakır. Daha sonra bu hana birkaç defa gelir ve her defasında Bengi Boz'u orada bırakır.

Köşk: Bir yerde geçmektedir. Bayburt Kalesi'nde oturan kral orada ayrıca bir de köşke sahiptir. Oturduğu yerden Bey Böyrek ve arkadaşlarının Koruk'un Düzü'nde uyuyakaldıklarını görür ve onları yakaladır.

Saray: Bir yerde geçmektedir. Bey Böyrek'in babası bir sarayda oturmaktadır. Bey böyrek bu sarayda doğup büyür.

bb. Diğerleri: Buraya giren mekânlar çeşitli özellikler göstermektedirler. Bazıları işyeri, bazıları ise insan ve hayvanları hapsedmek için kullanılan yerlerdir.

1. *Kahvehane:* Bir yerde geçmektedir. Akkavak Eli'ne giden Bey Böyrek atını bir hana bağladıktan sonra bir kahvehaneye gider ve orada çay içer. Kahvehane sahibiyle bir müddet konuşur; ondan kalabalığın nereye ve ne için gittiğini öğrenir.

2. *Kaz kümesi:* Bir yerde geçmektedir. Başka bir maksatla kullanılır. Bey Böyrek'in geldiğini öğrenen Kel Vezir'in oğlu, korkusundan bir kaz kümesine saklanır.

3. *Zindan:* Bir yerde geçmektedir. Bey Böyrek ve 39 arkadaşı uykuya daldıkları düzden alınıp bir zindana atılırlar. Bunlar, o zindanda tam yedi yıl kalacaklardır.

B) Eşya: Metnimizde geçen, kahramanların da kullandıkları bir takım eşyadan da bahsetmek gerekir. Bunların bazıları olayların akışında ehemmiyetli roller oynarlar. Bilhassa hükümdar ve yakınlarına ait bazı eşyaların kıymetli madenlerden yapıldığı belirtilerek bir zenginlik gösterisinde bulunulur.

1. *Çakı*: Bir yerde geçmektedir. Padişah, dervişin verdiği elmayı yemeden evvel altın çakısıyla soyar. Burada, çakının altından yapılmış olduğunun zikredilmesi bilhassa dikkat çekicidir.

2. *Dürbün*: Bir yerde geçmektedir. Bey Böyrek'in annesi elindeki dürbünle seyahatten dönen kocasıyla vezirini takip eder. Bu arada kocasının cebinden düşürdüğü elmayı almak için attan indiğini gören hanımın bu harekete canı sıkılır.

3. *Gül*: Bir yerde geçmektedir. Bey Böyrek Akkavak Kızı'nı alabilmek için ikinci şart olarak devler ülkesinden gül getirmeye gider. Bir dervişin yardımıyla devlerin bahçesine giren bey Böyrek gülü alıp gelir.

4. *Hançer*: Bir yerde geçmektedir. Yedi yıl kaldığı zindandan kurtulan Bey Böyrek, esir olduğu kalenin bedeninde otururken bir kervanın geldiğini görür. Onlardan babasının öldüğünü, anasının gözlerinin kör olduğunu, Akkavak Kızı'nın Kel Vezir'in oğluna verildiğini öğrenince hançerini çeker ve intihar etmek ister. Fakat kendisini gözetleyen kral kızı bu harekete mani olur.

5. *Kement*: Bir yerde geçmektedir. Kral kızının müdahalesiyle intihardan vazgeçen Bey Böyrek daha sonra, yine aynı kızın yardımıyla temin edilen kementle kaleden aşağı iner ve oradan kaçarak kurtulur.

6. *Kemer*: Bir yerde geçmektedir. Bey Böyrek kalenin bedeninden sarkıtılırken kement kısa gelir. Buna yeni kement ilâve etmek için yukarıya çekerler. Fakat Bey Böyrek bunu, kral kızının fikrinden cayması şeklinde anlar ve kendini aşağıya bırakır. Böyrek'e bir şey olduğunu zanneden kral kızı onun canlı olarak kalktığını gören cariyesine altın kemerini vereceğini vaat eder. Bey Böyrek'in kalkıp yola koyulduğunu gören Topal Cariye altın kemeri alır.

7. *Mum*: Bir yerde geçmektedir. Kralın kalesine hücum eden Bey Böyrek keçilerin boynuzlarına yerleştirdiği mumlarla, gece vakti etrafta büyük bir ordunun olduğu intibahı uyandırır.

8. *Ok*: İki yerde geçmektedir. Bey Böyrek avlanmaya gittiği bir sahrada, su doldurmakta olan bir kadının testisini okuyla kırar ve ondan aldığı beddua ile akkavak Kızı'na âşık olur.

Akkavak Kızı'nı alabilmek için ileri sürülen üçüncü şart, bir kavak ağacının tepesine konulan yüzüğün ortasından ok geçirmektir. Bey Böyrek atının uçuşması sayesinde okunu bu yüzüğün ortasından geçirir.

9. *Sopa*: Bir yerde geçmektedir. Kürt Çoban, eski efendisinin gelinini götürmek isteyenleri bir sopa ile dövecektir. Bu sopa, üzerinde çivilerin çakılı bulunduğu acâip bir nesnedir.

10. *Tas*: Bir yerde geçmektedir. Bey Böyrek'in nişanlısı Akkavak Kızı, kendisiyle evlenmek isteyen Kel Vezir'in oğluna varmamak için intihar etmek istemektedir. Bir tasa ezdiği ağıyı içerek hayatına son verecektir. Bu sırada Bey Böyrek'ten haber getirirler ve o da kararından vazgeçer.

11. *Testi*: Bir yerde geçmektedir. Avlanmaya çıkan Bey Böyrek, çeşmede su doldurmakta olan kör bir kadının testisini kırar. Uzun müddet testisinin dolmasını bekleyen kadın sonunda onun kırılmış olduğunu anlar.

12. *Yüzük*: Bir yerde geçmektedir. Avlanmaya çıkan Bey Böyrek memleketine dönünce, esaretteki arkadaşlarından Mustafa'nın nişanlısı Sarı Kızın yardımıyla yüzüğünü Akkavak Kızı'na gönderir. Nişanlısının geldiğine inanan Akkavak Kızı da intihardan vazgeçer ve Bey Böyrek'in yanına gelir.

13. *Zil*: Bir yerde geçmektedir. Kralın kalesine gece vakti hücum eden Bey Böyrek keçilerin boyunlarına taktığı zillerle acâip gürültüler çıkarttırır. Bunları işiten kral korkar ve kızının kaçmasına razı olur.

IV. ŞEKİL

Metnimizde, beş adet beyit, üç mısralık bend, dört adet dörtlük ve bir adet beş mısralık bendin dışında kalan kısım mensurdur. Manzum kısımlar dalma konuşmalardır. Bu özellik, metnimizin aslının hikâye olmasının tabîi bir sonucudur.

Manzum kısımda yer yer göze çarpan aşırı derecedeki değişiklikleri çeşitli sebeplere bağlayabiliriz. Bunlar arasında anlatıcının zayıflayan hafızası en

ehemmiyetli noktadır. Uzun yıllar boyunca anlatmadığı bir masal veya hikâyeyi yeni bir anlatışında kullanacağı dil elbette farklı olacaktır. Bu arada hafızada daha zor kalan manzum kısımların değişeceği de tabiidir.

Bu manzum kısımların bazıları, ölçü ve kafiye bakımından sağlam bir yapıya sahiptir. Fakat içlerinde son derece lüzumundan, haddinden fazla uzatılmış mısralar da vardır. Bunları mısra sayılarını esas alarak kısaca inceleyelim.

A. Beyitler: Metnimizdeki beş beyitten ikisi 6+5 duraklı olmak üzere 11 hecelidir (3. ve 5. beyitler). Bir beyitte de mısralardan birinde hece sayısı bir eksiktir; durakları ise 6+5 ve 5+5'tir (1. beyit). Diğer iki beyitin ise fazlasıyla bozulduğu göze çarpmaktadır. Bunların hece sayıları şöyledir: 20 ve 10 (2. beyit). 16 ve 10 (4. beyit).

Beyitlerin biri hariç hepsi kafiyelidir. Yalnız 4. beyitte kafiye yoktur.

B. Üç mısralık bend: İlk mısraı 5+4 duraklı olmak üzere dokuz heceli, son iki mısraı ise 4+3+3 duraklı olmak üzere 10 hecelidir. Kafiye ise ilk iki mısradadır.

C. Dörtlükler: Metnimizdeki dört adet dörtlüğün son üçü birbirleriyle ilgili olduğu için birlikte mütalaa edilecektir. Diğerlerinden farklı olan ilk dörtlüğün mısralarında yer yer bozulmalar meydana gelmiştir. 1. ve 4. mısralar 6+5 duraklı olmak üzere 11 hecelidir; 2. mısra ise 4+4+3 duraklı olmak üzere aynı sayıda heceden meydana gelmiştir. 3. mısranın da 6+5 duraklı veya 4+4+3 duraklı olması gerekirdi. Fakat iki hecelik bir düşme, hem hece sayısında bir eksilme, hem de duraklarda bir yer değiştirme meydana getirmiştir.

Bu dörtlüğün kafiye düzeni koşma tipindedir (aaab).

Diğer dörtlüklerden sadece sonuncusu hece sayısı bakımından bir uygunluk göstermektedir; bütün mısraları 5+3 duraklı olmak üzere sekiz hecelidir. Diğer iki dörtlükte dikkati çeken nokta şudur: Yedi heceli mısralar 4+3, sekiz heceli mısralar 5+3, 11 heceli mısralar 4+4+3 duraklıdır. Bu arada iki mısranın hece sayısı da dokuz (6+3) ve on üç (4+4+5) tür.

Son üç dörtlüğün dördüncü mısraları birbirleriyle kafiyeli olması gerekirdi. Fakat anlatıcının unutkanlığı sonucunda sadece "oyna" redif muhafaza edile-

bilmiştir. Bu dörtlüklerin diğer mısralarının kafiye düzenleri de birbirini tutmamaktadır. Bunların kafiye düzenleri sıra ile şöyledir: aaab, aacb, aabb.

Dikkat edilirse ilki koşma, sonuncusu da mesnevi tipinde kafiyelenmiştir. Bizce, iki dörtlük de koşma tipinde kafiyelenmeliydi; 3. Mısraının değişik olması, bize anlatıcının eseri gibi gelmektedir.

D. Beş mısralık bend: Bu bendin son dört mısraı 11 heceli olup 2. ve 5. mısralar 6+5, 3. ve 4. mısralar 4+4+3 duraklıdır. İlk mısra ise 17 hecelidir.

Bendin ilk mısraı kendi aralarında kafiyelidir. Son üç mısra arasında ise zayıf da olsa bir kafiye mevcuttur.

V. FORMELLER

Masalın bir yerinde muayyen vazifelere ve muayyen bir şekle sahip olan kılıplaşmış ifadelere *formel* denilmektedir. Formeller, masalın bünyesinden ayrılmayacak kadar onun malı olan ifadelerdir. Bunlar, masalı anlatan şahıs için hem bir yardımcı, hem de ustalığını göstermesi bakımından bir ölçüttür. Masal anlatmada ustalık kazanan anlatıcılar, dağarcıklarında bulunan formelleri serpiştirerek değerlerini ortaya koyarlar. Bazen de masalın hatırlanamayan yerlerine bu ifadeler getirilerek hatırlamak için zaman kazanılır.

Bazı formellerin kullanılması anlatıcının ihtiyarındadır. Fakat, içlerinde bilhassa kullanılması gereken formellerin de bulunduğunu ifade edelim.

Metnimizde tespit edilen formeller şunlardır:

A. Başlangıç formelleri: Anlatıcının masala başlamadan önce, dinleyicileri masala hazırlamak amacıyla müracaat ettiği formellerdir. Umumiyetle bir iki cümleden meydana gelmiş kısa ifadelerdir. Bu formel metnimizde şu şekildedir: *Bir varmış bir yokmuş, vaktin birinde bir ... varmış.*

B. Bağlayış (Geçiş) formelleri: Bir olaydan başka bir olaya geçişi sağlarlar. Bunların başka bir vazifesi de, anlatıcının dinleyici üzerindeki tesirini her an canlı tutmaktır. Bunların da çeşitli fonksiyonları vardır:

1. Masaldaki olayın geçtiği yeri ve kahramanı değiştirmek için kullanılan bağlayış formelleri: *Gel haberi verelim beriden 'iki yerde'.*

2. Dinleyicinin dikkatini artırmak için söylenen formeller: Beklenilmeyen bir olayı aniden ortaya atmak veya dinleyiciyi, beklediğinin aksine bir olayla karşı karşıya bırakmak şeklinde ortaya çıkar.

Kral köşküden bakar ki ne baksın...

Bey Böyrek bir dağın başına gelir ki ne gelsin...

Gelir ki ne gelsin...

C. Aynı olayın tekrar vukuunda kullanılan formeller: Aynı olayın bir masal içinde veya ayrı ayrı masalarda benzer şekillerde vuku bulması halinde müracaat edilen formellerdir. Anlatıcıya göre bazı şekil değişikliğine uğrarlarsa anlam bakımından fazla bir değişiklik göstermezler. Umumiyetle karşılıklı konuşmalar şeklindedir:

"Derdin nedir, bu dağlarda ne arıyorsun?"

"Eee.. Padişah olduğumu bildin, ne derdim olduğumu da bilirsin."

**

"Ama dünyalığımı tamam edeceksiniz."

"...dünyalığımı tamam eder ahretliğe karışmaz."

**

"Bir daha atla."

"Ben anamdan bir kere doğdum."

Bazı kahramanların konuşmaları da bir formel olabilir: *"Deoletin gözleri açıksa uyuyorlar, gözleri yumuk ise bil ki ayıktırlar."*

D. Bitiş formelleri: Olayların bir noktada birleştirilmesinden sonra anlatıcı masalı uygun bir şekilde bitirmek zorundadır. Kafiye bazlı sözlerle masalı bağlarken, gördüğü ilgiye göre kısa veya uzun bir formelle anlatıcı masalı bitirir.

Metnimizdeki bitiş formeli şöyledir: *Onlar yer içer, muradına nâil olurlar. Sizin de muradınız varsa Allah nâil etsin.*

E. Çeşitli formel unsurları: Anlatıcı, buraya kadar bahsettiğimiz formellerden başka, masalın muhtelif yerlerine sayı ve renk bildiren, zaman ve yerle ilgili formelleri de ekleyerek ifadeye kuvvet kazandırır.

1. Sayılar: Metnimizde sayı ile ilgili olarak tespit edilen formeller şunlardır:

a) Üç sayısı:

Çocuğa ad koymak için üç gün toplanılır.

Bey Böyrek Akkavak Kızı'nı alabilmek için üç zor işi halleder.

Bengi Boz'un anasından emdiği üç damla süt burnundan gelir.

Bey Böyrek, babasının memleketine üç günlük yol kala yanındaki adamları geri gönderir.

b) 7 sayısı:

Bey Böyrek yedi yaşına girer.

Üç zor iş birer hafta (7gün) arayladır.

Zindanda 7 sene yatılır.

Bengi Boz'un gemi ağzında 7 sene kalır.

c) 40 sayısı:

40 arşınlık kuyu.

40 deve yüklü cehiz.

40 cariye.

40 adamla 40 at.

40 gün uyku.

40 gün 40 gece düğün 'iki yerde'.

2. Renkler: Bu formeller daha çok sıfat olarak kullanılırlar. Metnimizdeki “ak” hâkim renktir:

Ak sakallı bir pir

Akkavak Kızı

Kır at

Bir yerde de “sarı” ile karşılaşıyoruz. Aslında bu renk Türk masallarında az kullanılır: Sarı Kız.

3. Zaman ve yer formelleri: Zaman formelleri daha çok üç, yedi ve 40 gibi formel sayıların gün, ay veya yıl olarak kullanılması şeklindedir. Yer formelleri ise İstanbul, Hint, Yemen gibi yer adlarıdır.

Metnimizde şu zaman formelleri tespit edilmiştir:

Üç gün toplanma.

Üç günlük yol.

Yedi yaş.

Yedi sene beklemek.

40 günlük uyku.

40 gün 40 gece düğün.

Yer formeli olarak hiçbir kavrama rastlanılmamıştır. Sadece şu adlar bu metne ait bazı yer adlarıdır: Bayburt, Koruk’un Düzü, Yeminli Köprü.

VI. FOLKLORİK UNSURLAR

Bu metinde bazı folklorik unsurlar da vardır. Bunların bazıları anlatıcıya göre değişebilir. Fakat, olayların temelini teşkil eden “meçhul sevgili”yi arama, bir bedduaya dayandığı için bu tip bir ifadenin bütün anlatıcılar tarafından kullanılması gerekmektedir.

A) Deyimler:

Ananın (anamın) [ak] sütü gibi helâl olsun.

Karnı geniş.

Yükte yeğnik pahada ağır.

B) Beddua:

Vay seni, Akkavak Kızı'nın hışmına uğrayasın.

C) İnanmalar:

Elmanın yenilmesi halinde çocuk olacağına inanılır.

D) Âdetler:

Çocuğa ad koymak için toplanma.

Ava ve harbe gitmek için babadan izin isteme.

Düğünün oğlan tarafından yapılmak istenmesi.

B3. Mahmut Kemal Yanbey Tarafından Tespit Edilen Rivayetler

(1) Rivayet

(*Yanbey, 1960a: 2283-2286*)

Eski zamanlarda Bayburd'un Saraycık köyünde bir padişah varmış; bu padişahın hiç çocuğu olmazmış. Bir gün padişah lalasına diyor ki:

"Lala seninle bugün gezmeye çıkalım, biraz yiyecek alınız."

Nihayet tebdili kıyafet ederek birkaç saat taşrada bir gözeğe vasıl oluyorlar. Padişah lalasına diyor ki:

"Sen burada bir çay kaynat, ben namazımı kılayım."

Padişah namazını kıldıktan sonra düşünürken ani olarak bir derviş gelmiş; selam verdikten sonra:

"Nasılsınız padişahım, niçin düşünüyorsunuz?" diyor.

Padişah cevaben:

"Madem ki sen benim padişah olduğumu biliyorsun, düşünceme sebep olan şeyi de bilirsin." diyor.

Bunun üzerine derviş cebinden bir elma çıkarıp padişaha vermiş ve demiş ki:

"Bu elmayı siz ve aileniz yiyiniz ve kabuklarını da kırsağınıza yediriniz; inşallah bir çocuğun ve atın da bir tayı olur. Lakin ben gelmemiş adlarını koymayınız." diyor ve kayboluyor.

Padişah sevinçle sarayına dönüyor, dervişin tembihatı üzerine hareket ediyor. Nihayet padişahın bir oğlu ve kırsağın bir tayı oluyor, çocuk büyüyor, mektebe gidiyor. Bir gün bir çocuk ile dövüşürken çocuk buna "Adı yok" diye hitap ediyor. Memleketin ahali çocuğun böyle adsız olmasını münasip görmediler. Saraycık'ın ileri gelenleri toplanıp padişahın sarayına geliyorlar ve çocuğa bir isim vermek için padişaha ricada bulunuyorlar. Bunun üzeride dellal bağıryor:

“Yarın saat ...de saraya gelip şehzadenin adını koyacaksınız!”

Nihayet ertesi gün oldu, eşraf toplandı. Herkes bir ad koymadı istedi, fakat bu adlar takarrür edemedi, ertesi güne bırakıldı. O gün çocuğun adını koyamadılar, üçüncü gün meclis toplandı, münakaşa halinde iken derviş içeri girdi.

“Çocuğun adı Bey Böyrek, tayın adı Bengi Boz olsun.” diyerek gözden kayboldu.

Nihayet çocuk on beş on altı yaşlarına girmişti, bir gün babası ile otururken bir adam içeriye girdi. Padişah derhal ayağa kalktı, çocuk bu hale taaccüb etti! O adam gittikten sonra Bey Böyrek babasına:

“Neden siz bu adama ayağa kalktınız, bun adam kimdir?” diye soruyor.

Padişah:

“Oğlum! Bu gördüğün adam kale fethetmiştir.” diyor.

Bu söz çocuğun fikrinde bir intiba husule getiriyor. Bey Böyrek:

“Ben de kale fethedeceğim.” diyor.

Padişah buna razı olmuyor, çocuğu bu fikirden geri dönmesi için teselli ediyordu, nasihat veriyordu. Fakat Bey Böyrek dinlemedi harbe gitmek arzusunda devam ediyordu, babası bunun önüne geçmek için Bey Böyrek’i Akkavak Padişahı’nın kızı ile nişanlıyor, bununla da çocuk fikrinden dönmüyor. Gayet iyi arkadaşı olan Hasan Bey’i ve otuz sekiz delikanlı daha alarak kırk kişilik bir kafiye halinde kale zapt etmeye gidiyor. Kaleye varmadan Korukdüzü’nde² bir mola veriyorlar, o gece orada yatıyorlar. Bunları haber alan kral gizlice kuvvet göndererek Bey Böyrek ve arkadaşları üzerine baskın yaparak ellerini, ayaklarını bağlayarak kale zindanına atıyorlar. Bunlar yedi sene zindanda kaldıktan sonra tıraş olmak için zindandan çıkarılıyorlar. Arkadaşları tıraş olurken Bey Böyrek kalenin burcuna çıkıyor, yoldan geçen bezirgâna türkü ile babasının sıhhat haberini soruyor; bakalım ne diyor:

² Bayburt şehri güneyinde ve şehre bitişen bir yeredir. Çoruh nehri buradan geçer.

Bey Böyrek:

Gelişini nerden bezirgân başı
Alıp sattığın türlü kumaşı
Ondan bana haber verin yolcular...

Bezirgânbaşı buna cevap verene bir yük meta vaat ediyor. Orada bulunan Kel Oğlan talip oluyor, Bey Böyrek'e cevaben:

Kel Oğlan:

Gelişim sorarsan Oğuz ilinden
Alıp sattığım dünya malinden
Söyle beyim söyle kelam gelsin dilinden

Bey Böyrek:

Oğuz ellerinden beri gelirsiniz
Atamdan anamdan haber bilirsiniz
Ondan da haber verin yolcular

Kel Oğlan:

Gayet yüksektesin nice damdasın
Sana kimler derler kimin oğlusun
Söyle beyim söyle kelam gelsin dilinden

Bey Böyrek:

Gayet yüksekteyim vatanım irak
Bir dalga vurdu da cûş etti yürek
Babam Oğuz hanı adım Bey Böyrek
Ondan da haber verin yolcular

Kel Oğlan:

Babanı sorarsan beli bükölmüş
 Dizi tutmaz kemikleri sökülmüş
 Kelce vezir çıkmış tahta oturmuş
 Böylece haber aldım ilinizden
 İlinizden beyim kölelerizden

Bey Böyrek:

Ataşan tutunam, odlara yanam
 Aceb ne haldedir hatun anam
 Anamın evladı Bey Böyrek benim
 Ondan da haber verin yolcular

Kel Oğlan:

Ananı sorarsan, geldi de geçti
 Ecel şerbetini babandan evvel içti
 Böylece haber aldım ilinizden

Bey Böyrek:

Aceb ne haldedir taht ile tacım
 Aceb ne haldedir o Nigâar bacım
 Ondan da haber verin yolcular

Kel Oğlan:

Bacını sorarsan elinde desti
 Kırk örük saçını dalinden kesti
 Senden başka yoktur (Bey Böyrek) dostu
 Böylece haber aldım ilinizden
 İlinizden beyim kölelerizden

Bey Böyrek:

Dimeyin ağalar söz sizden
Yaş yerine kanlar aktı gözümden
Akkavak kızından (Bengi Boz)umdan
Ondan da haber verin yolcular

Kel Oğlan:

İşittim ki beyim düğün dediler
Akkavak kızını kel vezirin oğluna verdiler
Kırk güne dek kavl  karar kıldılar
Böylece haber aldım ilinizden
İlinzden beyim kölelerizden

Bey Böyrek:

Bezirg anlar gelir geçer yolundan
Haber aldım yurdum Oğuz ilinden
Ne gelir elimden geçin yolcular

Bu esnada kralın kızı Bek Böyrek'i görüyor, Bey Böyrek'e meyil kaptırıyor. Zindancı Bey Böyrek'i kalenin burcunda görünce kızıyor, zindana atıyor. Nihayet akşam olunca kralın kızı zindanın kapıcısına sesleniyor, diyor ki:

“Kale burcunda türkü söyleyen oğlanı benim yanıma getiresin!”

Zindancıbaşı aldığı emir  zerine Bey Böyrek'i çıkarıp kızın yanına getiriyor. Kız, Bey Böyrek'e diyor ki:

“Kalenin burcunda söylediğin türkülerden biraz söyle de dinleyelim.”

Bey Böyrek cevaben:

“Ben türkü bilmem, annem, babam aklıma geldi de birkaç söz söyledim.”

Nihayet kızın ısrarı üzerine birkaç türkü söylüyor:

Bey Böyrek:

Zindanın kapısında itler
 Yakamızı yedi bitler
 Zindandaki koç yiğitler
 Hanım destur ver çıkayım
 Çıkıp vatana bakayım

Bey Böyrek:

Zindanın kapısı taştır
 Yatamazam yerim yaştır
 Zindancı bir kızılbaştır
 Hanım destur ver çıkayım
 Çıkıp vatana bakayım

Yine Bey Böyrek:

Zindanın orta direği
 Bölüştük çöreği
 .....
 Hanım destur ver çıkayım
 Çıkıp vatana bakayım.

Bunun üzerine kız diyor ki eğer beni alacağını vaat edersen sizi zindandan çıkarırım. Bey Böyrek maalmemnuniyetle kabul ediyor. “Evvela memleketime gidip anamı, babamı ziyaret ettikten sonra gelir seni alırım.” diye kızıdan ayrılırken kız diyor ki:

“Babam hiçbir şeyden korkmaz yalnız ateşten korkar. Ona göre tedbir al ki beni götürebilesin.”

Nihayet Bey Böyrek memleketine giderken Varıcına yokuşuna dayanıyor; o zaman takati kesilince bir türkü söylüyor:

Bey Böyrek:

“Dizim tutmaz çöl yokuşu çıkayım
Elim tutmaz sigaramı yakayım
Kolum tutmaz çakmağımı çakayım
Yetiş imdadıma Bengi Boz’um

Bunun üzerine Bengi Boz kişneyerek Bey Böyrek’in yanına geliyor. Bey Böyrek atın üzerine binerek köyüne gidiyorken köyün yakınında bir çobana rast geliyor. Çoban telaş ile taş topluyormuş; Bey Böyrek bunun sebebini sormuş, çoban cevaben:

“Bu memleketin padişahının bir oğlu vardı; ismi Bey Böyrek idi. Kale fet-
hetmeye gitmişti, hâlâ gelmedi. Padişahın veziri, padişahı tahtından indirdi,
kendisi yerine geçti. Bey Böyrek’in nişanlısını kendi oğluna alıyor, bugün dü-
ğün yapılıyor. Ben de buna layık işi muvafık görmediğimden kendilerini taşla-
yacağım.”

Bunun üzerine Bey Böyrek kendisinin Bey Böyrek olduğunu haber verdi.
Bey Böyrek elbisesini değiştirdi, başına koyun derisinden yapılmış âdi bir papak
örttü. Köye gittiğinde doğrudan doğruya o gün düğün evine geliyor. Biraz ye-
mek yedikten sonra sazını çalmayan başlamış, arkadaşı olan Hasan beyin ailesi
Sarıköz, Bey Böyrek’e biraz saz çalmasını teklif ediyor. Bey Böyrek de çalmaya
başlıyor ve şu türküyü söylüyor:

Bey Böyrek:

Gelir itini, itini
Araba çekmez...
Kelce vezirin hatunu
Sen oyna, kösnük sen oyna

Yine Bey Böyrek:

Hay itini, itini
Beş araba çekmez
Kelce vezirin hatunu
Sen oyna kösnük sen oyna

Bu türküyü duyan vezirin hatunu hiddetleniyor, kapıya atılmasını emrediyor. Fakat Sarıkız diyor ki:

“Hanım düğünde böyle şeyler olur, kızmaya mana nedir?”

Bey Böyrek’in düğün evinde kalmasına sebep oluyor; Bey Böyrek türküye devam ediyor:

Bey Böyrek:

Köyünün adı Saraycık
İtinin adı karacık
Hasanbey’in sevdiği Sarıkız
Sen oyna hanım sen oyna

Bu sözü işiten Sarıkız söyleyen adamın Bey Böyrek olduğunu anlıyor. Derhal Akkavak padişahının bacısının yanına gidiyor, Bey Böyrek’in geldiğini haber veriyor. Bu haberi alan kız memnun ve mesrur oldu; dedi ki:

“Sarı git kain valideme söyle ki gelinin gönlü oldu, gelip oynayacak müsaa-
de eder misin?”

Sarıkız da geldi söyledi. Bunun üzerine kızı konaktan indirirken Bey Böyrek gördü ve sazını alarak şöyle söyledi:

Bey Böyrek:

Konaktan iner naz ile
Göğsü sedefli saz ile
Kırk ince belli kız ile
Akkavak padişahının kızı
Bizim vaadimiz bu muydu

Bundan sonra Sarıkız oyuna çıkıyor.

Bey Böyrek:

Evlerinin adı derecik
 Koduğunun adı karacık
 Mustafa beyin sevdiği Sarıkız
 Gel oyna hanım sen oyna

Bunun üzerine Akkavak padişahının kızı Bey Böyrek'in nişanlısı oyuna kalıyor.

Bey Böyrek:

Ayağına giymiş altın nalini
 Gelir salını salını
 Kelce vezirin gelini
 Gel oyna hanım sen oyna

Bir daha Bey Böyrek:

Bilir misin ahdimizi
 Kırk güne dek karar kıldığımızı
 Nişanlım Akkavak kızı
 Gel oyna hanım sen oyna.

Bu türküyü söyledikten sonra deriyi başından çıkardı, kendisinin Bey Böyrek olduğunu herkes anladı. Bu haberi alan vezir oğlu tavuk kümesine giriyor. Bey Böyrek evvela pederini, validesini ziyaret ettikten sonra veziri huzuruna sesliyor, diyor ki:

“Senin bana yaptığın kemliğe karşı sana iyilik yapacağım. İşte hemşiremi oğluna veriyorum ve yine sen babamın sarayında vezir olarak istihdam edileceksin. Ben yine kale fethetmeye gideceğim.”

Nihayet Bey Böyrek asker alarak bir gece Bayburd kalesinin etrafını muhasara altına alıyor. Bir sürür keçinin boynuzlarına mum dikerek kralı korkutuyor. Bunun üzerine kral elçi gönderiyor ki “Bey Böyrek’e söyle ki arzusu ne ise ben ona vereyim.” Bey Böyrek zindanda bulunan otuz dokuz arkadaşı ile kralın

kızını bir de kalenin anahtarını istiyor. Kral da bunları kabul ediyor. Bey Böyrek Akkavak şehrinde atını tavlaya çekti, atına bir hafta kavrulmuş arpa yedirip su vermiyorlar, taş kuruna³ kırk yıllık şarap dökerek hayvana veriyorlar. Bengiz Boz tavladaki hayvanları öldürüyor. Bey Böyrek de sabahleyin atına binmek için tavlaya gidince ona da hücum ediyor. Bunun üzerine Bey Böyrek müsürlüğe⁴ çıkarak şu sözleri söylüyor:

Bey Böyrek:

Getirdin, getirdin yollarda koydun
 Şu garip gönlüme ahü zar saldın
 Uyan Bengi Boz'um gitti yar elden
 Kayırmam o yari gitti âr elden

Bey Böyrek bakıyor ki atın ayağında nal da kalmamış, tekrar bir daha söylüyor:

Bey Böyrek:

Kurban olayım ayağında nallara
 Ayağında nal yok sesi parlaya
 Uyan Bengi Boz'um gitti yar elden
 Kayırmam o yari gitti âr elden

Bey Böyrek kalenin anahtarı ve arkadaşlarını, bir de kızı alarak Bengiz Boz'un üzerine biniyor, babasının evine geliyor. Hem Akkavak padişahının kızını hem de kralın kızını kırk gün kırk gece düğün ederek alıyor; bu suretle muradına kavuşuyor.

---

³ Taştan oyulmuş su kabı.

⁴ Hayvanların yemlik yeri.

(2) Rivayet

(Yanbey, 1962, s. 2699-2702)

Zamanın birinde bir padişahın hiç çocuğu olmazmış. Lalasına demiş ki: “lala ya çocuğum olması için deva bulacağım yahut bunun uğrunda gidip öleceğim”. Nihayet günün birinde yola çıkmış giderken bir pınar başına gelmiş, bakmış ki orada bir derviş abdest alıyor. “Selamun aleyküm derviş baba”. O da “aleyküm selam padişahum” demiş. Padişah demiş ki: “Sen benim padişah olduğumu biliyorsan, derdime de ortak olursun” demiş. Derviş: “Senin çocuğun olmuyor derdin budur”. Padişah demiş ki: “ Ondan büyük dert olur mu?”. Derviş cebinden bir elma çıkarıp padişaha vermiş; demiş ki bunun içini ailenle kendin beraber yiyiniz. Kabuklarını ativer, şelekini de itine ver demiş. Derviş kaybolmuş. Padişah geri dönerek sarayına geri gelmiş. Sarayda elmayı cebinden çıkarıp soymuş. İçini ailesiyle beraber yemişler. Kabuklarını, atına vermiş. Şeleğini itine vermiş. O günden ailesi çocuğa kalmış. Atına kulun tutmuş. İti de yavru tutmuş. Zaman geçiyor, hanımı oğlan doğuruyor, at bir tay doğuruyor. Oğlan tay ile birlikte beraber büyüyorlar. Çocuk mektebe veriliyor. Çocuğun adı olmadığı için mektepte bir arkadaşı “haydi adı belirsiz çocuk” diyor. Çocuk ağlayarak babasına geliyor. Benim adım nedir söyleyiniz. Ahali birikiyor çocuğun adını koyarken bir derviş birden içeri giriyor, oğlanın adı Beyböyrek atın da Bengi Boz olsun demiş. Kapıdan taşra çıkmış. Derviş arayıp bulamamışlar aradan zaman geçtikten sonra çocuk ava giderek ava gitmeye başlamışlar.

Günün birinde babası (Bey Böyrek) e otuz dokuz anahtar vermiş demiş ki git sarayı gez! (Bey Böyrek) gitmiş sarayı ve odaların hepsini gezmiş bir tanesine bakmış ki kapısı kilitli. Hemen ağlayarak babasının yanına gitmiş, babasına demiş ki kilitli odanın anahtarını niçin bana vermedin! Babası cebinden anahtarı çıkarıp vermiş! Çocuk kapıyı açmış içeri girmiş! Bakmış ki havuzun başında bir kız resmi. Bu resmi görür görmez bayılıp düşüyor. Bunu gören cariyeler gelip kendisini ayıltıyorlar! Kalkıyor babasının yanına gidiyor, diyor ki: Ben bu kızı bulacağım ya bunun uğrunda öleceğim! Babası buna (39) adam (39) at veriyor. Buradan kalkıp gidiyor gelip bir ovada yatıyorlar. O zaman da Oğuz uykusu

denilen bir uyku varmış. Burada yatıp Oğuz uykusuna düşüyorlar. Bunları gelip şehrin adamları tutuyorlar, götürüp hapse tıkıyorlar. Bunlar beş, on sene yattıktan sonra uykudan kalkıyorlar ki saçları ağarmış kendilerini perişan bir halde buluyorlar. Bey Böyrek zindandan kalkıp Zindancının yanına geliyor, diyor ki: Zindancı bana yarım saat izin verir misin, Zindancı da buna izin veriyor. Buradan kapıya çıkıyor kaleden yola bakıyor. Yoldan bezirgânlar geçiyor, Bey Böyrek Bezirgânlara bir türkü söylüyor:

Gelişiz neredendir bezirgân başı
 Didemden akıtdım kan ile yaşı
 Altımızda vardır kalenin taşı
 Başımızda çoktur mevlânın işi
 Bir haber verin ondan ağalar.

Bezirgân Başı diyor ki bunun cevabını kim verirse öndeki devenin yükü onundur. Hemen oradan bir Kel Oğlan cevap veriyor:

Gelmişim sorarsan Oğuz elinden
 Alıp sattığım dünya malından
 Babanı sorarsan beli büküldü
 Ananı sorarsan saçı döküldü

Nişanlın sorarsan Kelce vezirin oğluna verdiler.

Daha bir cevap:

Babanı sorarsan beli büküldü
 İplik tutmaz azaları söküldü
 Kara vezir tahtı aldı oturdu
 Akkavak kızını oğluna aldı
 Öyle işittik andan ağalar.

Geliriz gideriz Oğuz elinden
 Alırız satarız dünya malından
 Söyle yiğit söyle bilim halinden
 Bir haber verin andan ağalar
 Akkavak kızından Bengi Bozundan
 Bir haber verin andan ağalar.

Bu sözü Bey Böyrek işitiyor ağlamaya başlıyor. Hemen oradan zindancı geliyor, buna bir tokat vuruyor, sen bizi bihuzur ettin diyor, alıp zindana götürüyor. Zindanda akşam olduğu zaman Ak Kavak kale Kralının kızı gelerek zindancıya diyor ki: Sabahdan kalenin başına bir adam çıkmıştı söyledi kulaklarımız sağır oldu. Sen ona nasıl vurdunsa ben doğrusu sevindim, diyor, Zindancıya hangi elinle vurdun uzat, o elinin bahşişini vereyim. Zindancı elini uzatmış! Kız buna nasıl bir kılıç vurduysa zindancının kolu düşmüş tamamiyle işini bitirmiş. Hemen zindanın ağzını açarak bağırması ki Bey Böyrek kimdir, gelsin. Bey Böreği alarak saraya çıkmış, yıkattırmış tıraş ettirmiş Böyrek birkaç gün sarayda kaldıktan sonra demiş ki ben yerime gideceğim. Kız demiş ki haydi öyle ise gidin, kızlara demiş ki kementleri getirin, kızlar kementleri getirmişler. Bey Böyreği kale duvarından asmaya başlamış. Asa asa kement yetişmemiş. Kızlara bağırması ki kement getirin, yetişmedi. O zaman Bey Böyrek anlıyor ki beni yukarı çekip asacaklar, diyerek cebinden bıçağı çıkararak ipi kesmiş ve kaleden altına düşmüş. Düşer düşmez Akkavak Kızı ağlamaya başlamış. Hemen oradan kızlara demiş ki, kim Bey Böyreği kalktı gidiyor görse, kemerimi ona vereceğim. Buradan ta gece yarısına kadar beklemişler, herkes gitmiş, yalnız topal kız kalmış. Beklemiş, beklemiş bakmış ki Bey Böyrek kalktı gidiyor, haber vermiş. Akkavak Kızı da kalenin penceresine koşmuş, bakmış ki Bey Böyrek kalkmış gidiyor. Kemerini kıza vermiş.

Bey Böyrek:

İndik bedenden
 Kurtulduk biniki beladan
 Gelegör Bengi Boz gelegör.

Söyledikten sonra gide gide bir çobana rastgelmiş. Bu çoban hem taş topluyor, hem ağlıyor, Çobana demiş ki, Çoban Baba, niçin ağlıyorsun? Çoban demiş ki, haydi oradan! Derdime ortak mı olacaksın! Bey Böyrek demiş ki, belki ortak olurum! Çoban demiş ki, benim padişahımın hayırsız bir oğlu vardı, bir kızın ucundan kalktı gitti, şimdi ise babası anası öldü, nişanlısını Kelce vezire verdiler! Şimdi düğünü yapıyor! Bu taşları topluyorum, gelip geçtiği vakit vurup öldüreceğim.

Şimdi Bey Böyrek türkü söylüyor:

Sen çobansın vaden dolmaz mı

Bu dağların mor çiçeği solmaz mı

Sana bir sual sorsam olmaz mı

Çoban şu karşılığı söylüyor:

Ben çobanım dağda daşda gezerim

Esen rüzgârlardan hile sezerim

Vefasız Bey Böyrek'ten haber gözlerim

Çoban söylüyor, Bey Böyrek diyor ki, bana bir koyun kes. Koyunu kestiriyor. Koyunun karnını (ışkembesini) alarak başına geçiriyor, tam bir Kel oğlan oluyor. Buradan kalkarak şehrin içine geliyor. Oradan buradan ekmek istiyor. Bir kız buna diyor ki, böyle ekmek ne istiyorsun, şu karşıda düğün evi var, git orada yemek ye! Hemen kalkarak oraya gidiyor, içeri giriyor, kızlar bunu görür görmez gülmeye başlıyorlar. Kızlar yemek getiriyorlar. Yemeği yerken kaşığı buradan vurup oradan çıkarıyor. Bir kız buna diyor ki, sen yemek yemesini de bilmiyorsun. Elinden kaşığı alıyor, ben sana yedireyim, diyor. Buna kız yemeği getirmiş.

Bey Böyreğin bir sazı varmış, yalandan etini sazına dokundurmuş. Kılar bakmışlar ki Kel oğlanın sazı da var, hemen buna zor ile sazını çıkarttırmışlar, demişler ki, biraz söyle dinleyelim.

Bey Böyrek söylemeye başlamış.

Evlerinin önü derecik
 Köylerinin adı soracak
 İtlerinin adı karacak
 Mustafa'nın sevdiği Sarıkız gel oyna

Bir daha:

Kelce Vezir'in hatunu
 Gelir itini itin
 Bir araba çekmez götünü
 Gel oyna hatun sen oyna

Elin eline almış anasın
 Dahi çekmem gussenin
 Bin tümen mala vermem pusenin
 Lâledir sevdiğimin yanağı

Bahçenin duvarını aştım
 Sanarsın cennete düştüm
 Nazlı yar ile تنها buluştum
 Bir gül aldım selvinin yanağından

Ala bulut gibi göğe çekersin
 Sulu yağmur gibi yere düşersin
 Nerde güzel görersen boynun bükersin
 Gel efendim kalk sen oyna

Düğünün içinde bir sarı kız var imiş. Bunun nişanlısı Mustafa varmış. Bunların ikisinin birbirlerini sevdiğini Bey Böyrek biliyormuş. Sarı kız bunları işitince hemen gelinin odasına koşmuş. Gelin de ağuları fincana koymuş ve gideceği

vakit içecekmiş. Sarı kız kapıyı dövmüş: aç! Bey Böyrek geldi, demiş. Yalan söyleme, demiş. Ve demiş ki buradadır. Gelin hemen çıkmış, gelmiş. Bakmış ki evin yüzünde başından karını (işkembeyi) çıkararak evin arkasına fırlamış. Oradan düğün hemen dağılmış. Bey Böyrek demiş ki, düğün dağılmasın, ailem olmasın da bacım olsun. Bacımı Kelce Vezir'in oğluna veriyorum.

Bunun üzerine düğün yine hemen tutulmuş, kızı ona vermişler. Bey Böyrek burada birkaç gün kaldıktan sonra ben gidip adamlarımı getireceğim, demiş. Hemen kalkarak bin asker almış, yola revan olmuş. Tam kralın sarayı önüne gelmiş. Demiş ki kırk adamımı isterim, kırk dane de at isterim. Ya bunları vereceksin, ya kaleni zaptedeceğiz.

Kral düşünmeye başlamış. Zindanda adamları saymışlar, otuz dokuz adam varmış, atları saymışlar otuzdokuz at gelmiş. Bey Böyrek'e haber vermişler ki otuzdokuz adam otuz dokuz at var. Demiş ki kırk at, kırk adam olacak.. yoksa kızını bana verecek.. vermezse kaleyi zaptedeceğim. Kral hemen kızını ve bir de at vermiş. Bunları yola vurmuş. Yolda Bey Böyrek tüğleri birbirine vurmuş. Birden Bengi Boz gelmiş. Bey Böyrek bunun üstüne atlamış. Bengi Boz demiş ki, hay hakikatsiz, ben kaç senedir dağlarda geziyorum. Sen demedin ki arkasında neyi var! Bey Böyrek aşığı inmiş, eyerini kaldırmış, ağzından dizginini almış, o sırada Bengi Boz'un bütün dişleri düşmüş, arkasının postu eyer ile beraber kalkmış. Bengi Boz demiş ki ağzımdan tükürüğümü al da dişlerimi yerine koy. Postumu da böyle yapıştır! Bey Böyrek böyle yapmış. Bengi Boz'un üstüne binmiş böyle kalkmış gelmişler. Babasının şehrine geldiği gibi Akkavak kızını kendisi almış. Öteki nişanlısını da alıyor. Böylelikle muratlarına kavuşuyorlar.

B4. Osman Turan Tarafından Tespit Edilen Rivayetler

(1) Rivayet

(*Turan, 1938: 404-413*)

Vahtin birinde bir padişah varmış, o padişahın hiç züriyeti yoğumuş. Bu padişah bir gün eve gelirken yanına fıhara bir konşusu varmış, padişah konşusunu çağırması:

“Senin gülmen nedür? Ben bir padişah olum benim bir gülmem yohta senin bu gülmen nedür?”

O da deyi ki:

“Padişahım sağ olasan benim bir çocuğum var o çocuk bizi güldürür.”

Sonra konşusu buradan gidiy. Padişah ayilesine deyi ki:

“Ben derdime derman arıyacam.”

Kalhıp sabahleyin lalasile birlikte hareket ediy. Bunlar gidiyler, bir günlük yol gittiler, bir puhar (pınar)ın başında bir dervişe iras (rast) geldiler.

“Selamun aleyküm derviş baba!” padişah dedi.

Derviş:

“Aleykum selam padişahım.” dedi⁵.

Orada atlardan indiler, puharın başına oturdular. Padişah deyi ki:

“Sen benim padişah olduğumu neden bildin?”

O deyi ki:

“Sen benim derviş olduğumu neden bildin?”

Padişah:

“Senin kıyafetin derviş kıyafeti ben senin ondan tanıdım. Sen benim padişah olduğumu neden tanıdın?”

⁵ Osman Turan tarafından Bayburt’un Hopur köyünde Çiloğlu Yusuf Çavuş’tan derlenen varyantta (B), abdest alan bir dervişe rast geldiler.

Derviş:

“Ben senin padişah olduğunu gözlerinden tanıdım.”

Padişah:

“Sen benim padişah olduğumu bildin, ele ise derdimi de bilürsen.”

Sordu derviş ki:

“Derdin nedir?”

Dedi:

“Züriyetim olmaz, atım da kulun etmez⁶.”

Derviş:

“Ondan kolay bir şey yohtur.”

dedi. Derviş çihartıp padişaha bir alma verüp:

“Kabuhlarını ata verürsen, içini de ailenle kendin yersen⁷.” dedi.

Buradan padişah geriden geriye gitti. Derviş buyan (buna):

“Oğlun olursa adı Bey Böyrek, atın adı da Bengi Boz’dur.” dedi.

Padişah eve geldiği zaman almayı ailesile yeyiler, kabuhların da ata verdiler. Allahın edeceği o gece karı da hemile oldu, at ta. Vağıt tamam olunca padişahın bir oğlu oldu adını Bey Böyrek koydular, at ta bir kulun etti⁸. Bu çocuk on beş yaşlarına girdi. Çocuk atı bahtı, ona dil öğretti, onu kimse bilmez. Çocuk mektepte ohıy, padişah ta seyahate çihuy. Çiharken lalesine deyiy ki:

“Lale evi çocuğa yük etme, eve ne masarif olursa gör.”.

Padişah gitti, aradan bir ay geçer lale ile padişahın hanımı işi uydururlar. Padişahın hanımı deyiy ki:

⁶ (B) de, Padişah derdini anlatmadan derviş, senin derdin çocuğun olmaz, der.

⁷ (B) de içini ailenle yersen, kabuklarını ata, şeleşini ite verirsin.

⁸ (B) de ve yine Osman Turan tarafından Bayburt’un Vahşin/Vahşen köyünde Keziban adında bir kadından tespit ettiği varyantta (C), çocuk büyüncü mektebe gidiyor, adı yok. Vezirleri padişaha adını koyalım diyorlar, adını koyarken Derviş içeri girer, çocuğun adı Bey Böyrek, kulunun adı Bengi Boz’dur der ve kaybolur.

“Bu çocuk bizi akıbet duyacak, ne yapah? Sen bana zehir getir, bunu zehirleyeyim, bir kuzu kızarttım da yedüreyim.”

Çocuk mektebten doğru atın yanına geldi ki at ağlıy. Sarıldı,gözlerinden öptü:

“Niçin ağlıyorsan?” dedi.

At ta söyledi ki:

Vezir uydursa gerek
Sırım bildirse gerek
Anan kuzuyu zehirledi
Sana yedürse gerek

“Ben yemem, korhma Bengi Bozum.” dedi.

Çocuk eve geldi, geldi ki anası:

“Oğlum, sen açtan öldün, ben sana kuzu kızarttım ye.” dedi.

Çocuk ta deyiy ki:

“Ana benim açlığım yok, hocamgilde çorba yedim.”

Anası bunu anladı ki at haberi veriy. Yalandan hasta yattı. Kahtı buğday yufkalarını saçta kuruttu, yatağın üzerine serdi, üstüne çarşafı attı, üzerine yattı ki oğlu bilsin ki bu anamdan neğadar hestelik var ki kemikleri çıtırty. Ertesi gün çocuk mektepten geliy, atın yanına variy ki atın gözlerinden yaş yerine kan ahıy. Boğazına sarıldı, ata sordu ki:

“Bugün sehen ne oldu, sarardın soldun.”.

At ona söyledi ki:

Deveye kavran derler
Yolcuya seyran derler
Anan yalandan hestelendi
Ciğerim derman derler

Çocuh:

“Ben benim ciğerlerimi verir, senin ciğerlerini vermem, korhma.” dedi.

Çocuh eve geldi.

“Ana sehen ne oldu, neren ağrıy, sehen doktor getireyim.” dedi.

“Hayır oğlum dedi, ben doktor bir şey istemem. Öyle yarı uyanıh yarı uyhu- lu gördüm ki derviş elbiseli bir adam kapının üzerine geldi ki, Bengi Bozun ciğerlerini yersen iyi olursan; yemesen eyi olmasan.”

“Hayır ana orayı ayrı barışalım; ben benim ciğerlerimi verir, Bengi Boz’un ciğerlerini vermem; ama başğa hayvan istersen alup keseyim.”

Bundan anası darıldı. O halde müjdecı geldi ki padişah geliy. Buradan lale şehrin ahalisi padişahı karşılamaya gidiyler Padşah laleye:

“Lale ne var ne yoh?” diye soruyor.

“Bir yaramaz yoh, hanım biraz keyifsizledi. Rüyasında gördi ki bir derviş ona söyledi, Bengi Bozun ciğerlerini yersen eyi olursun yemezsen ölürsünde oğlun kesmedi.”

Padişah da bundan oğluna içerledi. Biraz sonra oğlu babasına gitti. Elini öperken babası birahtmadı.

“Oğlum, bir at bir anadan eyi mi oldu.” dedi.

Çocuk hiç ses etmedi; eve geldiler. Çocuk atın hizmetini gördü. Ata söyledi ki:

“Anam gene kahmadı, seni kestirecek; ben mektebe gidiyorum, eğer seni benden gizli kesmeye çıkarırsa öyle bir nare vuracasan ki mektep sallanacak; ben seni kestirmem.”

Kuşluh oldu, padişah lalesine dedi ki:

“Çocuk mektebe gitti mi, gitmedi mi?”

“Gitti.” cevabını alıyor.

“Atı çıkarın kesin.” deyiş.

Atı kesmeye çıhardıkları zaman atın sadasından mektep sallanır. Çocuk buradan çoraplarıyla atlayarak atın yanına gelir:

“Baba, tay olalı ben bunu bir defa bindiğim yoh; bir defa benim de ondan sonra ne yaparsan yap.” der.

Padişahın vezirleri de karar veriyler ki bir defa Bey Böyrek, Bengi Boz’u binsin. Bengi Boz’u binmekte olsun. Bey Böyrek’in bir sınıfta 39 arkadaşı var, bunların hepsi de ata biniyeler, bir de Bey Böyrek 40 atlı oluyorlar. Bengi Boz, Bey Böyrek’e söylüyor ki:

“Bey Böyrek bana öyle bir çift üzengi vur ki, anamdan emdiğim süt yedi damla olarak burnumdan gelsin.”

Buradan atlılar koşuyalar. Bey Böyrek Bengi Boz’a ele bir çifte üzengi vuruy ki Bengi Boz hisardan atlıy. Bu kırh atlı bir igirmi günlük yol gideyler. Başha bir kralın memleketine düşiyler. Atları çayıra salıyalar⁹. Evvel zamanda Uğuz uyhusu varmış, bunlar bu uyhuyu tutulmuşlar. Kral pencereden bakmış ki çayırlar at dolu.

“Olan benim korhumdan kuş uçmaz, kolan yürümez, gidin şunları alın gelin, basın zindana!” der.

Bengi Boz bahar ki kralın adamları geliy, gelir Bey Böyrek’e çifteyi basar, uyandırsın deye. Bey Böyrek uyanmaz, Bengi Boz kaçır, kralın adamları gelir kırh adam otuz dohuz atı zindana götürürler.

Adamların yanına bir tane arpa ekmeği korlar, altlarına da su bağlarlar. Günleri tamam olur, bunlar uyanırlar. Karanlıh bir yer.

“Ey arhadaşlar burası neredür?” derler.

⁹ (B) de Bey Böyrek’in çıkışı şöyledir: Bey Böyrek, Bengi Boza binerek ava kuşa gitmeğe başlamış. Günün birinde babası buna otuz dokuz anahtar vermiş ve demiş ki git sarayı gez. Bu gitmiş sarayın odalarını gezmiş, bir tanesine bakmış ki kapısı kilitli, ağlayarak babasının yanına gitmiş, baba bu odanın anahtarlarını bana niçin vermedin, babası cebinden çıkararak vermiş; kapıyı açmış, içeri girmiş, bakmış ki bir havuzun karşısında bir kız resmi var, bunu görünce bayılıp düşmüş, burada bunu cariyeler gelip ayıkırıyolar. Bey Böyrek kalkıp babasına diyor ki ben ya bu kızı bulacam ya bu uğurda öleceğim. Babası buna 39 arkadaş, otuz dokuz at veriyor. Bunlar buradan gidiyeler bir ovaya. O zamanda Uğuz ukusu derler bir uyku varmış, bunlar bu uykuya yatıyorlar. Bunları gelip o şehrin adamları tutuyor, getirip hapse tkiyor.

Bey Böyrek:

“Zindan dedükleri yer işte burasıdır.” der.

Arkadaşın biri:

“Ben bir ekmek buldum, öteki ben de buldum...”

Bunları yerler. Bir müddet sonra Bey Böyrek’e bir merak basar. O kralın kızı da bu zindanın üzerinde, sarayında. Bey Böyrek söyler ki:

Zindanın orta direği
 Bölüştük arpa çöreği
 Yandı Bey Böyrek yüreği
 Hanım destür ver çıkayım
 Zindanın kapısı taştır
 Yatamıyam yerim yaştır
 Zındancı bir kızılbaştır
 Hanım destür ver çihayım
 Zindanın kapısı itler
 Yakamızı yedi bitler
 Zındandaki koç yiğitler¹⁰
 Hanım destür ver çıkayım

Kıral kızı bu türküleri işitir, hizmetçilerine der ki:

“Bey Böyrek adlıyı yuharı alın.”

Gelir zındanı açarlar.

“Ey Bey Böyrek kimse gelsin, onu hanım istiy.” derler.

Bu otuz duhuz arhadaş onun üzerine çullanı, “Seni öldürecekler, vermezük.” Bey Böyrek söyler ki:

“Arhadaşlar biz burada kalursah hep ölecük, sağ kalırsam sizi de kurtaruram.”

¹⁰ (B) de, “Kavım kardeş koç yiğitler.” şeklindedir.

Bey Böyrek buradan kral kızının yanına çıkıy. Söyliy kral kızı ki:

“Bey Böyrek sen misen?”

“Evet benem.” deyiy.

“Buradan cıhartursam gider gelir beni alır musan?”

Bey Böyrek:

“Alırım.” deyiy¹¹.

Kral kızı deyiy ki:

“Nasıl alacaksın? Beni bele babam sana vermez.”

Bey Böyrek deyiy ki:

“Ben bir padişah oğluyum, babamın şu kadar askeri var, alır gelir seni alırım.”

“Öyle alamazsan, benim babam ateşten çoğ korhar deyiy. Siz buraya kırh at, kırh adam geldiniz; atın kaçmıştır, yedi senedir dizgin ağzında, iğeri arkasında.

Dizgini alırsın dili gelir

İğeri alırsın günü gelir

Bu mendille süpür

Evelkinden iyi olur

Anaan da gözleri kör olmuştur, bu toprahtan götür. Gözlerine sürersin, gözleri iyi olur. Kırh mum alır taharsın kırh geçi boynuzuna. Yanıma adam alır bir karanlıh gecede bu babamın koruhlarına gelir dayanursan; tez yahar yıharam, kırh adamımla kırh atım isterem dersin¹².”

¹¹ (C) de “Kız, benim dinimi dön, beni al, babamın seraskeri olursun. Bey Böyrek; hayır ben dinimdem dönmem. Sen Müslüman ol. Kız oyan ben Müslüman olurum, beni nasıl alabilirsin. Bey Böyrek sen Behen nası alacağını öğretirsin, seni buradan cıhartıram.” şeklindedir.

¹² (B) de bu kısımlar değişmektedir: Bey Böyrek zindandan kalkıp zindancının yanına geliyor, diyor ki: Zindancı bana bana yarım saat izin verir misin? Zindancı izin veriyor, buradan kapıya çıkıyor, kaleden yola bakıyor. Yoldan bazırganlara türkü söylüyor:

Gelişin nerdendir bezirgan başı

Didemden akıttım kan ile yaşı

Bezirgan başı diyor ki bunun cevabını kim verirse öğdeki ağ devenin yükü onundur. Hemen oradan bir keloğlan cevap veriyor.

Gelişim sorarsan Uğuz İlinden
Alıp satığım dünya malından
Babanı sorarsan beli büküldü
Ananı sorarsan saçı döküldü
Nişanlın sorarsan
Kelçe vezirin oğluna verdiler

Bu sözü Bey Böyrek işitiyor, ağlamağa başlıyor, hemen oradan zındancı geliyor bir tane vuruyor, sen bizi behuzur ettin, bunu alıp zindana götürüyorlar, ahşam olduğu zaman kale kralının kızı gelip zındancıya diyor ki sabahtan kalenin başına bir adam çıkmış söyledi. Sen ona nasıl bir tane vurdunsa ben doğrusu sevindim. Zındancıya diyor ki uzat o elinin bağışısını vereyim, kız buna nasıl bir kılıç vurmuşsa zındancının kolu düşmüş ve bunun işini burada bitirmiş. Hemen zındancının kapısını açarak bağırması ki Bey Böyrek kimdir, gelsin. Bey Böyrek'i alarak saraya çıkmış ve bunu yıkatmış, traş ettirmiş. Bey Böyrek birkaç gün sarayda kaldıktan sonra, demiş ki ben yerime gideceğim. Kız ağlamış: Bey Böyrek benim bir nişanlım vardır onu aldıktan sonra seni de gelip ulıram deyerek ant içmiş, kız, öyle ise yoluna uğur olsun. Kızlar kementleri getirmişler ve bunu kaleden altına asımağa başlamışlar asarken kement yetişmemiş, yukarı çekerken Bey Böyrek duyarlar deye kementi kesmiş, aşağı düşmüş. Kırıl Kızı ağlamağa başlamış, hemen kızlara demiş ki kim Bey Böyrek'i gitti görürse kemerini ona vereceğim. Gece yarlarına kadar herkes beklemiş, yerine gitmiş. Bir total kız kalmış, gittiğini görünce kız kemerini buna vermiş.

Bey Böyrek gide gide bir çobana rest gelmiş bu çoban hem taş topluyor, hem ağlıyor. Çobana demiş ki niçin ağlıyorsun, çoban demiş ki haydi git, derdime ortak mı olacaksın. Buradan Bey Böyrek demiş ki belki olurum. Çoban demiş ki benim padişahımın bir hayırsız oğlu vardı, bir kızın ucundan kalktı gitti, nişanlısını kelçe vezire verdiler, şimdi düğünü yapıyorlar. Bu taşları toplayan, gelip geçtiği zaman vurup öldüreceğim. Bey Böyrek türkü söylüyor.

Sen çobansın vaden olmaz mı
Bu dağların mor çiçeği solmaz mı
Sana bir sual sorsam olmaz mı

Hemen çoban şu karşılığı veriyor:

Ben çobanım dağda taşa gezerim
Esen ürüzgardan hile sezerim
Vefasız Bey Böyrek'ten haber gözlerem

[(C) de Bey Böyrek; çoban kara, koyun kara, köpek kara bir sürüye rasgeliyor. Dedi ki çoban kardaş bu ne iştir ki hepsi kara, deyiş ki ağamın oğlunun nişanlısı ere varıyor da onun için karalar geymişem. Sora bir sürüye rasgeliş, çoban beyaz, koyun beyaz, köpek beyaz. Çoban kardaş bu ne haldir? Ağamın oğlu evleniydi onun için beyaz geydim. Gelip yüksek bir yerden inip köyün karşısındaki suyu geçiş. Bey Böyrek'in vezirden olmuş olan Kız kardeşi Bengi Boz'un anası olan atı suya çekiy...]

Bey Böyrek deyi ki bana bir koyun kes, koyunu kestirerek karnını alıp başına geçiriyor, tam bir keloğlan oluyor. Buradan kalkıp şehrin içine giriyor, oradan buradan ekmek istiyor. Bir kız ona böyle ekmek ne istersen, karşiki evde düğün, var git orada yemek ye. Hemen kalkarak oraya gidiyor. İçeri giriyor, kızlar bunu görünce gülmeye başlıyorlar. Buna yemek getiriyorlar. Yemek yerken kaşığı buradan vurup oradan çı karıyor. Bir kez sen yemesini de bilmiyorsun, bunu yediriyor. Bey Börek yalandan elini saza dokundurmuş. Buradan kızlar vay keloğlanın sazı da var! Hemen buna zor il sazını çıkartıyorlar. Demişler ki biraz söyle oynyalım. Bey Böyrek söylemeye başlamış:

Evlerinin önü daracak

Köylerinin adı Saracık
 İtlerinin adı Karacık
 Mustafa Beyin sevdiği
 Gir oyuna kız sen oyna

Bir daha:

Kelçe vezirin hatunu
 Gelir itini itini
 Bir araba çekmez götünü
 Gel oyna kız sen oyna

Bir daha:

Saraydan iner naz öle
 Kırk ince belli kız öle
 Eli sadepli saz ile
 Gir oyna sevdiğim sen oyna

Bir daha:

Saray bahçesinin düzü
 Bilir misin vaadimizi
 Sevdiğim ak kavak kızı
 Gir oyna sevdiğim sen oyna

Bir daha:

Bahçenin duvarın açtım
 Sanarsım cennete düştüm
 Nazlı yar ile tenha görüştüm
 Bir gül aldım servinin yanağından

Bir daha:

Ala bulut gibi göke çıkarsın
 Sulu yağmur gibi yere dökersin
 Nerde bi güzel görse boyun bükersin
 Geri oyna sevdiğim sen oyna

Nihayet nişanlısını alıyor, bin kadar askerle Bayburt kalesine gelmişler. Kralın sarayı önünde sarayı muhasara etmişler. Bey Böyrek diyor ki kırk adamı kırk atı isterim. Yoksa kaleyi zapt ederim. Kral düşünmeğe başlamış, zindanda ki Bey Böyrek hücum ederek hem kaleyi zaptetmiş, hem de kızı almış, ondan sonra sarayca(Bayburt yakınında bir köy) gitmişler. Bey Böyrek yolda bengi boz'un tüylerini birbirine çarpmış, hemen bengi boz kişneyerek bey Böyrek'in yanına gelmiş, demiş ki hakiyatsız Bey Böyrek ben kaç senedir dağlarda gezyidim de sen demedin ki bağah arkasında neyi var. Bengi bozun iğlerini kaldırmış postu olduğu gibi kalkmış, dizginini almış, hep dişleri dö-külmüş bengi boz demiş ki ağzından tükürüğümü, dişlerini yerine koy postunu yapıştır. Bey Böyrek böyle yaptığı gibi dişler ve post eskisi gibi olur. Bey börek bengi boza binerek babasının şehrine geliyor. Kırk gün kırk gece düğün ederek Ak Kavak padişahını kızına almış, sonra gene düğünle kralın kızını aldı. Muradına nayil oldu.

Bey Böyrek'e ait değışlerden:

Gelişin nereden bezirgân başı
 Alıp sattığınız türlü kumaşı

Bezirgan'ın cevabı:

Gelişim sorarsan Uğuz ilinden
 Alıp sattığın dünya malından
 Bazırganlar durmaz gider yolundan

Kız cariyelerle beraber kemendi Bey Böyrek'in beline sarar saraydan aşağı asarlar. Asarken ip kısa geldi. Bey Böyrek'i yukarı çekerler. Bey Böyrek, "Duyuldu mu, beni aşağı asmıyacaklar mı?" diye şüphelendi, hemen ipi bıçakla kesip indi, aşağı vurdu. Orada bir müddet yattı. Oradan kahtı, ilk defa çayırdan uyuduhları yere geldi. Kendisi hamlamış, dizi tutmaz yürüsün. Çağırım bağam şu Bengi Boz bir yerden gelir mi?

Dizim tutmaz çol yokuşa çıkayım

Elim tutmaz kav çakmağım çakayım

Yetiş Bengi Bozum imdat günüdür

Bengi Boz geldi, geldi ama aradan yedi yıl geçmiş, saç, sahal içinde Bey Böyrek'i tanımamış, bırakmış, kaçarken Bey Böyrek bunu yahalamış, tutmuş. Hakikat, dizgini almış dili gelmiş, iğeri almış gönü gelmiş, mendille süpürmüş evelkinden iyi olmuş. Oradan Bengi Boz'u binmiş, bir kaleye çıkmış, oradan bezirgan geçiyor, bezirgana bir türkü söylemiş:

Söyle beyim söyle çok alan gelsin

Gavet yüksektelin gaflet dağsın
Mevlam nasip etse kanım akıtsam
Sana kimler derler kimin oğlusun
Söyle beyim söyle çok alan gelsin

Bey böyrek:

Gayet yüksekteyim menzirim ırak
Bir dalga vurdurdu coş etti yürek
Babam Uğuz il padişahu adım Bey böyrek
Anamdan da bir haber söyle bezirgân

Bezirgan:

Babanı sorarsan beli büküldü
Dizi tutmaz yareleri söküldü
Baltacık kel vezir tahta oturdu
Bunu da böyle gördüm Bey böyrek

Bey Böyrek:

Deme beyler deme dolduk sözünden
Yaş kurukan damladı gözümden
Ak kavak kızından beneyi bozundan
Anadan da bir haber söyle bezirgan

Bezirgân:

Kırk günde kavlı karar kaldılar
Nişanlısını da kel vezirin oğluna verdiler

Gayet üskekteyim menzirim irak
 Costu çoştu gönül kaynıyor yürek
 Babam Uğuz illi adım Bey Böyrek
 Söyle haberini illerimizden

Aldı Bazırgan:

Anamı sorarsan beli bükülmüş
 Dikiş tutmaz yaraları dökülmüş
 Öyle haberimiz illerinizden¹³

Bey Böyrek buradan atını çevirdi, geldi memleketine yanaştı. Bey Böyrek zından tarafına gelirken nişanlı idi. Bu esnada Bey Böyrek'in öldü kararını vererek yavuhlusunu ere veriyler, düğüne, başlanmuş. Bey Böyrek'in atı, Bengi Boz'un anası, yedi senedir Bey Böyrek Bengi Boz'u götürdü deye hiç su içmezmiş. Bey Böyrek geldikten sonra bir hemşiresi olmuş, bu hemşiresi atı suya çekerdi. Derenin karşıki tarafına Bey Böyrek geldi.

Bengi Boz'un anası tayını görünce kişniyerek duru su içmiş. Hemşiresi termaş, "Kaybana! Yedi yıldır duru su içmezken şimdi kardeşimin nişanlısı kocaya varırken keyfleniyse de mı kişniyisen!" deyip ata bir iki kamçı vurur. Bey Böyrek kız kardeşinin yanına gitti. Kız buna sarıldı, "İlle behen Bey Böyrek'ten bir haber ver." dedi. O da söyledi ki:

"Bey Böyrek sağdır, bir ay oluyor, ben yanından ayrıldım, bütün arhadaşlarını da saymış."

Kız Bey Böyrek'i aldı gitti. Kıza dedi ki:

"Git bana Bey Böyrek'in sako (palto) suyle sazını getir."

Kız da anasına söylemiş ki:

¹³ (C) de bu türkü şöyledir:

Babamı sorarsan beli bükülmüş
 Dikiş tutmaz yaraları sökülmüş
 Oğul deye deye gözden dökülmüş
 İşte sizin ilden böyle bir haber

“Ana bizim odaya bir adam geldi sanki Bey Böyrek.”

“Hadi sende; Bey Böyrek’in şimdi kemiği de kalmamıştır.” deye, vermedi.

Kıza demiş ki:

“Sen git, bunları çal da bana getir.”

Kız da gidip sazla sakoyu Bey Böyrek’e getirdi. Sazın teller çürümüştü, tellerini oğardı da başladı saza vurmağa, köyün delikanlıları bir saz ötüşü var deye oraya geldiler.

“O derviş baba; sen burada böyle garip duruyorsun, düğün var, haydi düğüne gidelim.”

Demiş ki:

“Düğünde beliki bir söz dohunduraram beni döğerler.”

“Korhma sana kimse ilişemez.” dediler.

Aldı bunu düğüne götürdüler. Bey Böyrek köyünün kızlarını, delikanlılarını tanıyor, onlarsa onu tanımıyorlar. Bey Böyrek’in nişanlısını alacak olanın anası, oğlunun düğünü oluyor deye oyuna girmiş Bey Böyrek te sazieline alınca söyliy:

Gelir itini itini

Çekemez ağır götünü

Kelçe vezirin hatunu

Salınan kösnük kimindir

Bey Böyrek bunu dedikten sora karı oyundan çıkıyor. Bunu yerine Bey Böyrek’in zından arkadaşı Mustafa’nın nişanlısı da, nişanlısından umudunu keserek yeni bir koca bulsun deye, kendini göstermek için, düğüne girmiş, Bey Böyrek ona:

Gelir salını salını

Aşığın altın nalını

Kadır mevlamın öğdüğü

Kul Mustafanın sevdiği
Salınan dilber kimindir.

Bunu söyleyince Mustafa'nın nişanlısı da oyundan çıhy.

"Bu Bey Böyrek'tir deye onun nişanlısını oyuna sohun bakalım, ona ne söyleyecek." Kendi nişanlısını sohunca Bey Böyrek'e bir bahtı. Bey Böyrek ona:

Ne bakarsın kinli kinli
Aşığın öldürmüş kanlı
Hercaisin iki dinli
Salınan dilber kimindir

deyerek paltosunu kızın üzerine atıy, kızı alacak oğlan orayı terk edüp çıhy.
Bey Böyrek :

"Düğün bozulmasın, hemşiremi o oğlana verecem."

Bey Böyrek kız kardeşini ona veriy, kendisi de nişanlısını alıp eve geliy.
Aradan bir müddet geçiy. Bey Böyrek kırh mum kırh geçi boynuzuna taharah
kırılın konahlarına geliy.

"Tez! Yahar yıharam, kırh adamımla, kırh atımı isterem!"

Kırıl bahıy ki bir ateş var, ortalık yanıy. Kırıl deyi ki:

"Biz zındana kırh adam koyduh, bahın bunlar duruy mu?"

Sayıp bahıylar ki otuz dohuz adam, otuz dohuz at.

"Ötekinin diyetini verelim." deyi.

Bey Böyrek asla kabul etmiy.

"Kızını verürse alırım, başha bir şey almam."

Bey Böyrek kızı, kırh deve yüklü mal alıp Uğuz ile dönüyor. Kırh gün kırh
gece düğün yapıyorlar. Bey Böyrek ve arhadaşları nişanlılarını alıyorlar, murad-
larına nail oluyorlar.

(2) Rivayet¹⁴

(*Turan, 1939a, s. 126-137*)

Oğuz eli padişahının evladı olmazmış. Bir gün bu yüzden padişah düşünceye dalmış, lalası ona :

“Padişahım niçin düşünüyorsun ?” demiş.

Padişah:

“Neden düşünmeyim, bugüne kadar evladım olmadı; tacım tahtım ellere kalacak!” demiş.

Lala:

“Sıkıntı etmekten ise biraz gezip hava alalım, sıkıntın da defolur.” demiş.

Bunun üzerine padişah “Peki” diyor, atları hazırlıyor. Atlara binip şehirden çıkıyor, bir yazının¹⁵ ortasına gidiyorlar; orada inip atları otlamağa salıyorlar, kendileri de yemek yiyorlar. Orada kahvelerini içerken öteden bir kır atının çıkageldiğini görüyorlar. Padişah tebdil gezdiği halde at üstündeki derviş yaklaşarak:

“Selamünaleyküm padişahım!” diyor.

Padişah taaccüp ederek:

“Benim padişah olduğumu neden bildin?” diye sordu.

Derviş baba dedi ki:

“Senin padişah olduğunu bilmedikten sonra benim dervişliğimin kıymeti ne?”

---

¹⁴ Araştırmacı bu varyantı, aslen İspir’in Cilasor köyünden olup Bayburt’un Niv köyünde oturan ve o dönemde 35 yaşlarında olan Bebi isminde bir köylüden tespit etmiştir. Bu rivayet, Dede Korkut Kitabı’ndaki Bamsı Beyrek anlatmasına hacim, epizot ve motif yapısı bakımından en yakın rivayettir.

¹⁵ yazı: ova

Padişah:

“Madem benim padişah olduğumu bildin, buraya ne maksatla geldiğimi de bilirsin!” dedi.

Derviş:

“Evet, çocuğun olmadığından sıkıntı bastı da seyahate çıktın.” dedi.

Padişah:

“O halde zürriyetim olup olmayacağını da bilirsin!” dedi.

Derviş:

“Bahçenin falan köşesinde bir elma fidanı vardır, şimdiye kadar üzerinde hiç yemiş olmamıştır, bu sene iki elma bitmiştir; o elmaların bir tanesini ailenizle beraber siz yiyin, bir tanesini de tavlanızdaki kırağın önüne doğrayın; aygırı da üzerine çekin; o gece zifaf olun. Ben gelinceye değin doğacak çocuğun ve kulunun adlarını koymayın.” dedi, kaybolup gitti.

Bunun üzerine padişah lalasına:

“Lala, bunda bir hikmet var, kalk gidelim!” dedi.

Bahçeye geldiler, tarife göre yaptılar ve neticede ailesi ve atı hamile oldular. Zaman geçti, çocuk ve kulun doğdu. Çocuk büyümekte iken vezirler padişahın yanına geldiler. Padişahın çocuğun ismini koymayı talep ettiler. Padişah:

“Vakti iki edelim.” dedi.

Ertesi yıl vezirler yine toplandı; çocuğun ismini koymayı teklif ettiler. Padişah gene:

“Vakti üç edelim.” dedi.

Yani derviş babayı bekliyordu. Üçüncü sene tekrar toplandılar. Karar vermeye başladılar. Herkes çocuğa bir isim vermeye başlayınca derviş baba çıkageldi. Ellerini kağının söğesine gerip dedi ki:

“Çocuğun adı Bey Böyrek, tayın adı da Bengi Boz’dur.”

Çocuk birkaç yaşına girdikten sonra mektebe girdi. Birkaç sene de tahsilini ikmal ettikten sonra mektepten çıktı ve gezerken baktı ki avcılar gidiyorlar, onları gördü, heveslendi, babasının yanına geldi; dedi ki:

“Baba, ben de ava gideceğim.”

Babası:

“Sen küçüksün, gidemezsin.” dedi.

Çare bulamadı, neticede lalaya dedi ki:

“Bunun atını ve kendi atını hazır et de gezmeye gidin.”

Lala atları hazır ettirdi; çocukla ava gittiler. Bir müddet gittikten sonra Bey Böyrek geriye dönerek lalaya dedi ki:

“Siz benimle gelmeyin, siz başka, ben başka tarafa gidelim!”

Lala:

“Sen çocuksun, seni ayrı bırakamam.” diye itiraz etti.

Bey Böyrek:

“Sen ayrı gideceksin!” diye ısrar etti.

Lala baktı, imkan yoktu; dedi ki:

“Öyle ise beni at üzerine bağla ve bıçakla birkaç yerimden yarala ve ata da birkaç kamçı vur; ben bu bahane ile gideyim; yoksa baban beni asar!”

Bey Böyrek, lalayı muhkemce at üzerine bağlayıp hafifçe yaraladı, ata bir kamçı vurdu; at lalayı alıp sarayın önüne geldi. Padişaha malumat verdiler. Padişah sıçradı, derhal lalanın ifadesini aldı, vaziyeti öğrendi. Gelelim Bey Böyrek’e. Bey Böyrek av ederken önüne bir ceylan çıktı. Onu takip ederken doğru Akkavak memleketine dâhil oldu. (Orası da padişahlıktı.) Oradan doğru şehre geldi, atı hana çekti; kendisi de kahveye gitti. Kahve içtikten sonra gezeyim dedi. Baktı ki bir tellal bağıyor. Dinlemedi; geldi, atı bir göreyim dedi, atı görünürken at lisana geldi. At dedi ki:

“Bey Böyrek bu sada nedir? Tellal bağıyor!”

Bey Böyrek dedi ki:

“Anlayamadım.”

At dedi ki:

“Git, dikkat et bakalım nedir?”

Tellal  oyle bağırıyordu:

“Padişahın kızının uđ vaadi var: Her kim yerine getirirse kızımı ona vereceğim, getiremezse idam edeceğim!”

Oradan Bey Böyrek doğru atın yanına geldi. Meselesi Bengi Boz’a anlattı. Bengiz Boz dedi ki:

“Git, tellala ben vaadini yerine getiririm!” dedi.

Oradan tellalın yanına geldi, tellala “Ben kızın vaadini yerine getiririm!” dedi. Tellal:

“Sen bir karış çocuksun, nasıl getireceksin? Nice babayiğitler onun yolunda ölmüştür!”

Bey Böyrek:

“Senin nene lazım?”

Bunun  zerine tellal çocuğun elinden tutup Akkavak padişahının yanına götürdü. Padişah dedi ki: “Tellal bu ne?” Tellal:

“İşte bu  ocuk kızınızın vaadini yerine getireceğini söyledi!”

Padişah Bey Böyrek’e dedi ki:

“Oğlum, getirebilir misin kızımın vaadini yerine?”

Bey Böyrek “Emret!” dedi. Padişah dedi ki:

“Araplar düzünde bir hendek var kırk kulaç eninde ve derinliğindedir, evvela onu atlayacaksın. Onu yap, gel; ondan sonra görüşürüz.”

Bu cevap üzerine  ocuk korktu. Oradan Bengi Bozun yanına geldi. Bengi Boz dedi ki:

“Ne anladın?”

Çocuk hendeği atlayacağını söyledi. Bengi Boz dedi ki:

“Merak etme, mesele kolaydır!” Padişah tellala dedi ki:

“Sen şehirde nida et ki Araplar düzünde seyir var, ahali seyre gelsin; çocuğa hazır olsun de!”

Tellal nida eyledi, çocuğa da sözü söyledi. Bey Böyrek de hazırlandı. Doğru atın yanına geldi ve eğerleyip bindi. Ata ne kadar vurduysa et gitmedi. At Bey Böyrek’e dedi ki: “Nereye gidiyoruz?” Bey Böyrek “Hendeği atlamak için Araplar düzüne gidiyoruz.” dedi. Bengi Boz:

“Benden ifade almadan niçin hazırlandın?” dedi. Çocuk derhal inip atın boynuna sarıldı. At dedi ki:

“Meydan kalabalık olur, meydana gireriz. Üç defa bağırırsın; ‘Benim atım delidir, adam öldürür, kanına sahip değilim!’ Ondan sonra beni oynatırsın, oynatırsın, benim koltuklarım kabarı; hendeğin başına götürürsün. Kırk defa vurursun, sayarım! Öyle vuracaksın ki anamdan emdiğim süt burnumdan gelsin; ben hendeği atlarım!”

Oradan ata bindi. Üç defa bağırdı. Ahali çekildi, meydan açıldı. Atını oynattı. Hendeğin yanına geldi. Ne kadar vurduysa at hiç dinlemedi. Bey Böyrek gazaba gelip öyle bir çift üzenği vurdu ki o acıyla at hendeği atladı, dizlerine kadar toprağa gömüldü. Oradan atını oynatarak hana geldi. Ahali Bey Böyrek padişahın damadı oldu diye el çırptı. Doğru padişahın yanına geldi, padişaha dedi ki:

“Emret diğer vaadi nedir?”

Padişah dedi ki:

“Araplar düzünde bir servi kavağı vardır, gördünüz mü? O kavağın tepesinde bir yüzük asılıdır, sabahleyin onun ortasından okunu geçireceksin!”

Bey Böyrek “Peki” dedi. Sabahleyin tekrar Araplar düzüne toplandılar. Bey Böyrek ata bindi, sürdü at gitmedi. Ata: “Neden gitmiyorsun?” dedi. At: “Ne-

den anlamadan gidiyorsun?" Bey Böyrek işi Bengi Boz'a anlattı. Bengi Boz dedi ki:

"Şimdi meydana gideriz. Evvleki gibi  defa bağırırısın, beni oynatırısın; ondan sonra servi kavağını doğrultur, oku kulaklarımın ortasına korsun, okun ucuna yalımdan (yele) bir kıl koparıp bağlarsın ve yayı çekersin!" dedi.

Onun zerine oku attı. Ok yüzüğün ortasına gitti ve düŐmedi, teraziledi kaldı. Oradan ahali el çırparak dağıldı. Bey Böyrek atını oynatarak hana çekti; doğru padişahın yanına gitti, dedi ki:

"Padişahım diğer vaadini emret, nedir?"

Padişah:

"Diğer vaadi bir hafta istirahat et de ondan sonra gel ben sana söylerim." dedi.

Bey Böyrek meydanda o iŐlerde bulunurken kız da sarayın penceresinden seyredemiŐ ve çocuğu da istememek taraftarı imiş. Padişah Bey Böyrek'e:

"Atını bizim tavlaya ek!" dedi.

Bey Böyrek padişahın tavlasına atını çekti. O arada kız tavlacıyı çağırdı, tavlacıya dedi ki:

"Tavlacı! Bu ocuğun kendinde marifet yoktur, ne marifet varsa atındadır. Bu atın başına bir felaket getirirsen sana bir mükafat var!"

Tavlacı:

"O benim yapacağım iş!" dedi.

Tavlacı, tavlaya geldi, her gün bir demirli arpa kavurup atın önüne döktü. Bir hafta böyle devam etti; hiç su vermedi. Bey Böyrek hiç tavlaya gelmedi. Hafta dolacağı akşam padişahın yanına geldi, dedi ki:

"Diğer vaadini emret, yerine getirelim!"

Padişah dedi ki:

“Diğer vaadi, şu dağda bir gül vardır (beş altı saat mesafede). Yarın kız kendi atına biner, sen de kendi atına binersin; kızım evvel gidip gülleri koparırsa senin boynun cellada gider; evvel sen getirirsen damadım olursun!”

Bey Böyrek:

“Baş üstüne!” dedi, geri döndü. Kahveye geldi, o akşam orada kaldı. Sabahleyin kız ata binerek gelip kahvenin önünden geçerken cama vurdu. Dedi ki:

“Bey Böyrek, ben gidiyorum, sen de gel!”

Bey Böyrek:

“Sen git, ben de geliyorum.” dedi.

Bey Böyrek tekrar uyudu. Kız bir zaman gittikten sonra bakmış ki gelen kimse yoktur, kendi kendine demiş ki: “Bey Böyrek bana kahpelik etti. Geri dönüp sesleneyim!”

Kız doğru kahveye gelip cama vurdu, baktı ki Bey Böyrek uyuyor, Bey Böyrek’e diyor ki:

“Bu ikinci oldu, ben gidiyorum. Haydi!”

Bey Böyrek o zaman:

“Git ben geliyorum!” demiş, kız gitmiş; Bey Böyrek tekrar uyumuş. Kız yarı yol etmiş, bakmış gelen yok!

“Bu üçüncüsüdür, gelmezse dönüp giderim!” diyerek kahveye gelip seslenmiş. Bey Böyrek tekrar “Git ben geliyorum!” demiş. Oradan tekrar kız hareket etmiş. Bey Böyrek de elbisesini giymiş, tavlaya gelmiş; tavlacı o sabah ata kırk senelik şarap vererek bırakmış içsin diye. At su diye içecek sanmış, at bakmış ki su değil:

“İçsem patlıyacam, içmesem kerametın zahire vuracak!”

Gene sabredemeyip içmiş ve sarhoş olmuş; oradan tavlacı bırakıp kaçmış (at ölecek diye). At sarhoş olarak tavlının içerisindeki atların bazısına vurmuş, bazısını boğmuş, tavlada canlı at kalmamış. Bey Böyrek tavlının kapısını açtığı

zaman (Bengiz Boz) Bey Böyrek'in üzerine hücum etmiş. Bey Böyrek sıçramıŐ m s rl k (yem yeri)  zerine çıkmış. At kendini yere vurmuş, düşmüş. Bey Böyrek ne yapacağını ŐaŐırmıŐ:

“Kız gitti, at da bu halde. Ben idam olacağım!” derken diline bir beyit gelir:

Geturd n geturd n yollarda koydun
 Bu garip gönlüme ah u zar saldun
 Uyan Bengi Boz'um gitti y r elden
 Kayırmam o y rı gitti  r elden
 Kurban olum ayağında nallara
 Ayağında nal yok neyi parluya
 Uyan Bengi Boz'um gitti y r elden
 Kayırmam o y rı gitti  r elden

Oradan (Bengi Boz) başını kaldırıp dedi ki:

“Vefasız adam, bir haftadır yanıma uğramadın.  abuk git bana nar getir!”

Oradan derhal Bey Böyrek bakkala gidip bir altın verdi, bakkaldan beş on nar aldı, yollandı. Bakkal:

“ st n  vereyim, dur!” dedi.

Bey Böyrek ilerledi, üstünü almadı. Geldi ağzına koydu. At yedikten sonra ayıktı. Atı hemen eğerledi, bindi, sürdü. Őura senin, bura benim kız göründü. (Bengi Boz) dedi ki:

“Bey Böyrek ileriden giden kimdir?”

Bey Böyrek:

“İŞte padişahın kızı odur!” dedi.

Bengi Boz:

“Yanına yaklaŐsam, Őeftalilerden düŐürebilir misin?” diye sordu.

Bey Böyrek:

“O benim iÇim!” dedi.

Kıza kavuştu. Biraz habaplık yaptıktan sonra Bey Böyrek kalbinden dedi ki: "Ben geçeyim!" Oradan ilerledi. Gitti, doğru güllerin yanına bir deste bağladı. Bir kahve içti, bir fincan da kıza ayırdı. Dönüp geldi. Baktı ki kız geri dönüp sarayına gidiyor; Bey Böyrek kızın yanına geldi, tekrar ahbaplık yaptılar. Oradan Bey Böyrek padişahın sarayına gelip gül destesini padişaha uzattı. Döndü, kahveye geldi.

Padişah ilan etti ki:

"Bey börek damadımız oldu, düğünü kurulsun!"

Kırk gün düğün yaptılar ve kızı Bey Böyrek'e verdiler, gerdek oldular. Bey Böyrek kılıcını çekip kızla kendi arasına uzattı. Kız dedi ki:

"Bu kılıç, neden bu arada kalıyor?"

Bey Böyrek dedi ki:

"Benim de anam, babam var, onlar düğünümü yaptıktan sonra birlik oluruz!"

O halle sabah oldu. Kız kalkıp anasının yanına gitti. Anasına dedi ki:

"O çocuk benim tarafıma hiç bakmadı, beni beğenmedi!"

O arada anası padişahın yanına gitti, dedi ki:

"Bu işi nasıl yaptınsa, temizle! Kendini bilmiyen bir çocuğa kızımı verdin; namusumuzu kaybettin!"

Padişah:

"Öyle şey olur mu, nasıl olur da kızımı beğenmez?"

Bey Böyrek'i huzuruna çağırttı. Padişah Bey Böyrek'e dedi ki:

"Sen benim kızımı beğenmedin mi? Hiç tarafına bakmadın!"

Bey Böyrek dedi ki:

"Padişahım, ben de bir padişah evlâdıyım, benim de anam babam var, onlar düğünümü yapar da ondan sonra gerdek oluruz!"

Padişah dedi ki:

“Sen kimin oğlusun?”

Bey Böyrek dedi ki:

“Ben Oğuz il padişahının oğluyum!”

Padişah dedi ki:

“Ha Oğuzeli padişahı benim kardeşliğimdir, pek münasıptır!”

Orada Bey Böyrek bir iki ay kaldı, sonra memleketine hareket etti. Akkavak padişahı kızına cihaz olarak çok kıymetli eşyalar verip bir bölük asker katmış ve yolcu etmiş.

Bey Böyrek’i doğru memleketi hududuna götürdüler ve geri döndüler. Bey Böyrek doğru memleketine gelip babasına müjdecî gönderdi. Bey Böyrek sarayın önüne gider gitmez babası seğirterek kapıya çıktı ve çocuğunu kucakladı. Gelinini eve gönderdi. Bey Böyreğ’in elinden tutup doğru saraya çıktı. İçeri girdiler. Bey Böyrek baktı: İki adam oturuyor. Padişah geçti, yerine oturdu.

Bey Böyrek de bir sandalye üzerine oturdu, biraz düşündü; hemen kalktı, dışarı çıktı. Babası kendi kendine dedi ki:

“Bu çocuk neden derhal kapıya çıktı?”

O da peşine çıktı. Gitti ki kapıda Bey Böyrek merakından ağlıyor! Padişah:

“Oğlum, biz kavuştuk, sevinecek yerde niçin ağlıyorsun?”

Bey Böyrek dedi ki:

“Baba sen bir padişahsın, ben de evlâdıyım, orada oturan iki kimse niçin ayağa kalkmadılar?”

Padişah dedi ki:

“Sus oğlum, onlar büyük zattırlar. Onlar, ben giderken de ayağa kalkmazlar!”

Bey Böyrek dedi ki:

“Neden kalkmazlar?”

Padişah dedi ki:

“Onlar kale fethetmiştiler!”

Bey Böyrek dedi ki:

“Kale fethetmek büyük bir iş midir?”

“Tabii” dedi.

“Madem öyle ise kale fethetmeden Akkavak kızı bana haram olsun!”

Akşam oldu, tekrar kılıcını çekti, kızla kendi arasına uzattı. Kız dedi ki:

“Artık memleketine geldik işte, kılıç ne?”

Bey Böyrek:

“Bana kırk gün müsaade vereceksin. Çin-i Maçin kalesini fethedeceğim, alacağım da ondan sonra sen benim ben senin olacağız!”

Kız:

“Olmaz!”

dedi ise de fayda vermedi. Sabahtan babasının yanına geldi, dedi ki:

“Ben Çin-i Maçin şehrinin *kelesini* fethedeceğim!”

Babası razı olmadı, “Sen çocuksun!” dedi ise de fayda etmedi. Nihayet babasına dedi ki:

“Otuz dokuz adam, otuz dokuz at vereceksin; bir de ben, kırk: Gidip Çin-i Maçin kalesini fethedeceğim!”

Babası otuz dokuz atlı teslim etti ve yola koydu. Bunlar doğru Çin-i Maçin şehrine akşamleyin geldiler. Dediler ki:

“Şimdi bu kaleyi basıp alalım!”

Bey Böyrek dedi ki:

“Şimdi olmaz, erkeklik değildir! Sabaha kalsın, kılıcımızın zorile alırız!”

Orada atları koruya bırakıyorlar, uykuya dalıyorlar. O uyku ile sabaha kalıyorlar. Korucu bunları görüyor, krala malûmat veriyor. Kral asker göndererek bunları derdest tutup o uyku ile birlikte uyanmadan zindana atıyor ve hiç uyanmıyorlar. Bunlar burada yatmakta iken günün birinde bu kralın vezirleri toplantı yapıyorlar. Nasıl olduysa birisinin hatırına geliyor ki zamanın birinde kırk adam ile otuz dokuz at esir etmiştik, o adamlar ne oldular? Bunları sonra bizden isterseler, biz ne cevap vereceğiz?

Kral diyor ki:

“Benim hiç haberim yok. Zindancıyı çağırın!”

Zindancıyı çağırıyorlar. Soruyorlar:

“Yedi sene evvel biz esir tutmuştuk, bu adamlar öldü mü, sağ mı?”

Zindancı:

“Hiç haberim yok!” diyor.

Çabucak zindana gidip kapıyı açıyor, içeri giriyor. Bakıyor ki hâlâ uyuyorlar. O zaman Oğuz uykusu varmış, onlar bu uykuya dalmış, yedi sene uyumuşlar! Zindancı bunlara sesliyor. Onlar da birbirine diyor ki:

“Arkadaşlar kalkın, sabah olmuş, bizi zindana koymuşlar!” Birbirinin yüzlerine bakarlar ki sakal bıyık karışmış! “Bu ne hal, ne olduk?” diye şaşırılmışlar. Zindancı o arada “kalkın!” diye sövüyor “yedi senedir yatıyorsunuz da daha şimdi sabah oldu diyorsunuz!”

Kalkıyorlar. Zindancı berber takımı getiriyor: Onları traş edecek. Evvelâ büyükleri Bey Böyreğ'i traş ediyor. Sonra diğerlerine başlıyorlar. O sırada Bey Böyreğ zindandan kalenin bürcüne çıkıyor. Memleket tarafına bakıyor, meraka dalıyor. O taraftan da bir takım bazirgânlar geliyormuş. Oradan Bey Böyreğ bazirgânlara diyor:

Bezirgânlar gelür geçer yolundan

Alıp satacağı dünya malından

Söyle Beyim söyle kelâm gelsin dilinden

Oğuz illerinden beri gelürsüz
 Anamdan atamdan neler bilürsüz
 Onlardan bana haber verin yolcular

O zaman bezirgân bakıyor ki kalenin bürcünden bir sada geliyor, ne diyor acaba bu âşıktır da maşukasını mı soracak? Arkadaşlarına diyor ki:

“Bu adama her kim cevap verir, cevap alırsa, ileriden giden sarı katırın yükü kumaştır ona hediye edeceğim!”

Onlar birbirleri ile mücadele ediyorlar. Bakıyorlar ki hiçbirisi cesaret edip söyleyemiyor. Orada Kel Oğlan varmış, demiş ki:

“Beyim ben söylerim, fakat katırın yükünü yıkarız, çıkar dengin üstünde oturur, cevap verir, cevap alırım!”

Orada Kel Oğlan katırı yıkıp dengin üstünde oturarak cevap veriyor:

Gayet yüksektesin vatanın ırak
 Bir dalga vurdu da çoş etti yürek
 Sana kimler derler kimin oğlusun
 Söyle Beyim kelâm gelsin dilinden

Bey Beyrek söylüyor:

Gayet yüksekteyim vatanım ırak
 Bir dalga vurdu da çoş etti yürek
 Babam Oğuz İl padişahı adım Bey Böyrek
 Ondan da bir haber verin yolcular

Kel Oğlan cevap veriyor:

Babanı sorarsan beli büküldü
 Dikiş tutmaz kemikleri söküldü
 Kelçe vezir çıktı tahta oturdu
 Öyle de bir haber aldım ilizden beyim kölelerizden

Bey Böyrek:

Atışam tutuşam adlara yanam
 Aceb ne haldedir o hatun anam
 Ondan da bir haber verin hocalar
 (Kel Oğlanın buradaki cevabını Ravi hatırlayamadı)
 Aceb ne haldedir tahtile tacım
 Aceb ne haldedir o nigâr bacım
 Ondan da bir haber verin hocalar

Aldı Kel Oğlan:

Bacını sorarsan gördüm elinde testi
 Kırk örük saçını dalından kesti
 Senden başka yoktur Bey Böyrek dostu
 Öyle de bir haber aldım ilizden Beyim kölelerizden

Aldı Bey Böyrek:

Demeyin ağalar doydum sözüzden
 Yaş yerine kanlar aktı gözümden
 Ak kavak kızından Bengi Boz'umdan
 Ondan da bir haber verin hocalar

Aldı Kel Oğlan:

İşittim ki Beyin düğün dediler
 Akkavak kızını kel vezirin oğluna verdiler
 Kırk güne dek kavlı-ü karar kıldılar
 Öyle bir haber aldım elizden Beyim kölelerizden

Orada Bey Böyrek böyle söyleşirken kralın kızı pencereden dinlermiş. O arada zindancı bakmış ki Bey Böyrek yok. Görmüş ki kalenin bürcünde bir şeyler söylüyor. Hemen o hiddetle gelmiş Bey Böyreğ'in yanına bir sille vurmuş; Bey Böyrek kalenin içine yuvarlanmış. Götürmüş zindana atmış. Bunu kral kızı görüyor. Oradan kral kızı zindancıya bir kız gönderiyor, diyor ki:

“Zindancıya söyle, dedemin kılıcı ondadır göndersin, bir göreyim!”

Zindancı da kendi kendine diyor ki:

“Bunun meramı kılıç değil, acaba beni mi görecek?”

Oradan gidiyor. Kral kızı merdivenin başında dururken zindancıyı görüyor. Diyor ki:

“Şu kılıcı bir getir bakalım!”

Zindancı kılıcı çekip kızın eline veriyor. O arada kız papucunu merdivenden aşağı bırakıyor. Meğer zindancının Bey Böyreğ'i döğmesinden kızın hırsı varmış. Diyor ki:

“Zindancı şu papucu ver!”

Zindancı eğilirken kılıcı boynuna vurarak öldürüyor. Kızlara, hizmetçilerine diyor ki:

“Zindanın anahtarlarını şu zindancıdan alın da kendisini lâğıma atın!”

Anahtarları aldıktan sonra doğru zindanın kapısına geliyor, kapıyı açıyor.

“Bey Böyrek kimse dışarı gelsin!” diyor.

Arkadaşları:

“Bey, sen gitme, seni kesecekler! Evvelâ biz gidelim, sen sonraya kal!”

O diyor ki:

“Ben gideceğim!”

Bey Böyrek kalkıp kızın yanına geliyor.

Kız diyor ki:

“Bey Böyrek, kalenin bürcünde ne söylüyordun?”

Başından geçeni kral kızına anlatıyor. O zaman kız diyor ki:

“Ben seni buradan çıkartsam beni alır mısınız?” diyor.

Bey Böyrek diyor ki:

“Ben Akkavak kızını teslim almadan seni alamam!”

Kız “peki” diyor; Akkavak kızını aldıktan sonra onu gelip almıya kavlı-ü karar kılıyorlar. Kral kızı ona bir havlu, bir mendil veriyor; o da ona bir yüzük veriyor. Kız Bey Böyrek’e tenbih ediyor ki:

“Benim babam ateşten korkar, burayı ateşle fethet. Sen de dersin ki benim burada kırk at, kırk adamım var, bunları şimdi isterim dersin. O zaman bir adamla bir at eksik kalır (Bengi Boz tutulmamış kaçmış, bir de Bey Böyrek) babam o zaman adamın yerine beni sana verir. Atın yerine de kalenin anahtarlarını sana verir, burayı fethetmiş olursun!” Bey Böyreg’i kalenin burcundan aşağı asıyor, kaçırıyor. Yarıya indikten sonra kız diyor ki:

“İp yetişmiyor, bel bağlarınızı açın, ipe ekliyelim de aşağı indirelim!”

O esnada Bey Böyrek yukarı çekeceğini zannediyor. Cebinden bıçağı çıkarıp ipi kesiyor, altına düşüyor. Orada bir zaman yatıyor. Bakıyorlar ki Bey Böyrek kalkamıyor.

Kral kızı diyor ki:

“Bunu bekleyin, bunun kalktığını kim haber verirse müjdesine iyi bir kemer vereceğim!” bir takım kızlar bekliyor, usanan gidiyor. Bir total kız kalıyor. Akşama doğru Bey Böyrek kalkıp yavaş yavaş hareket ediyor. Total gelip müjde veriyor. Kral kızı kemeri total kıza veriyor. Epey gittikten sonra Bey Böyrek bir yokuşa çıkıyor. Orada yorulduktan sonra sigara sarıyor, kaçakmakla yakamıyor; şu beyti söylüyor:

Elim tutmaz kav çakmağın çakayım

Dizim tutmaz bu yokuşu çıkayım

Yetiş imdadıma Bengi Boz’um gel

Meğer (Bengi Boz) oralarda ormanda otlarmış ve Bey Böyreg’in sadasına bir nâra vurup geliyor. Bey Böyrek yorulmuş, ata biniyor. Atı üzengiliyor, gitmiyor, diyor ki:

“Yâ mübarek, neye gitmiyorsun?”

Diyor ki:

“Ne ye gideyim, vefasız, yedi senedir, bu eğer, bu dizgin ağzımda dolanıyorum. Bir defa eğeri al da bak, arkamda ne var?”

Eğeri arkasından alıyor, postu eğerle çıkıp geliyor. Bey Böyrek ağlamıya başlıyor.(Bengi Boz) diyor ki:

“Ağlama para etmez. Kral kızından aldığın havluyu suya sok, sırtımı ovala!”

O da onu yapıyor, at iyi oluyor. Eğeri sırtına vurup biniyor. Sürüyor, gitmiyor; diyor ki:

“Dizgini ağzımdan al bak ki ne var?”

Bakıyor ki dizginle beraber hep dişleri eline dökülüyor:

“Aman durma, Akkavak kıızı gitti! Mendili suya sok, dişlerimi yıka da yerine diz!”

At iyi oluyor, dizgini ağzına vuruyor. Oradan binip atı sürüyor. At bunu Oğuz il memleketine düşürüyor. Orada bir davar sürüsü görüp attan iniyor, kolanlarını gevşetiyor, ağzından dizgini alıp atı bırakıyor, çobanın yanına gidiyor, selâm veriyor. Bakıyor ki çoban yolun üzerinde taşları topluyor, yığın yığın yayıp gidiyor, Bey Böyrek diyor ki:

“Bu taşları neye yığıyorsun?”

Çoban diyor ki:

“Sana ne lâzım?” Yoluna git!”

Tekrar ediyorsa da cevap vermiyor. Bey Böyrek de onun gibi taşları toplamağa başlıyor. Çoban geriye dönünce kendisinden fazla bir anda yığınlar yaptığını görüyor. Çoban diyor ki:

“Arkadaş, senin derdin ne? Gel helâlaşalım!”

Çoban diyor ki:

“O taşları neye topluyorsun?”

Bey Böyrek:

“Evvelâ sen cevabını ver” diyor.

Çoban diyor ki:

“Bu memleketin bir padişahı vardı, bu sürü onundur, ben de çobanıyım. O padişahın bir oğlu vardı, adı Bey Böyrek idi. Akkavak memleketinden bir kız getirdi. Kızdan kırk gün vaade ile kale fethetmeğe gitti, yedi sene oldu. Babası anası öldü; bir kel veziri vardı, tahta çıktı. Akkavak kızını da o kel vezirin oğluna veriyorlar. Ben de o adamın ekmeğini yedim; içim almadı. O kızı yarın buradan geçirecekler, belki vurur kızı öldürürüm de ona kalmaz!”

Bey Böyrek:

“Aferin, sadık adamsın! Bey Böyrek benim, bu davar sana helâl olsun! Çoban elbiselerimizi değiştirelim!” diyor. Değiştikten sonra diyor ki:

“Bir davar kes, işkembesini yıka, başıma geçireceğim!”

Kesip getiriyor, başına geçiriyor. Kel vezirin konağının önüne gidiyor. Kel vezirin oğlu traş oluyor. Diyor ki:

“Güvey bey bana birkaç kuruş sadaka ver!” Güvey sağdıca!

“Şuna birkaç kuruş ver!” diyor.

Sağdıç parayı verirken Bey Böyrek diyor ki:

“Ben para istemiyorum! Açım, yemek yiyeceğim!”

Güvey sağdıça diyor ki:

“Bunu anama götür, yedirsin!”

Sağdıç onu anasına götürüyor. Diyor ki:

“Hanım bunu yedirin!”

Geri dönüyor. Bey Böyrek’e pilâv veriyorlar. Diyor ki:

“Ben bir kaşıkla yemem!”

Kaşık geliyor, diyor ki:

“Ben kızların düğün oynadıkları yerde yiyeceğim!”

Hanım diyor ki:

“Kızların yanında işin ne?”

Sarı kız diyor ki:

“Bırakın Kel Oğlan gelsin!”

İçeri giriyor. Kızlar oynuyor. O kaşığın birini bir eline alıyor, ötekini öteki eline alıyor. Pilâvı kaşıklarla sağ sol septiriyor.

Kızlar ona:

“Bakın şu deliye!” diyorlar. O arada sarı kız:

“Kel Oğlan, ne yapıyorsun?” derken elini başına uzatıyor.

Bey Böyrek:

“Başım keldir dokunma!” diyerek köşeye çekiliyor. O köşede sazının bir teli bir yere alıp oynuyor.

Sarı kız:

“Bunun sazı var, şu hanıma iki tane söyle!” diyor.

Kel Oğlan (Bey Böyrek) söylüyor:

Hay ötünü ötünü
Kelçe vezirin hatunu
Beş araba çekmez ..tünü
Gel oyna hanım sen oyna

Kadın hiddetli hiddetli:

“Bu kel miskini kapıya atın!” diyor.

Sarı kız:

“Düğün sahibi geniş olmalı, ses etme!” diyor. “Ulan Kel Oğlan bir daha söyle şuna!”

Aldı Kel Oğlan (Bey Böyrek)

Ne bakarsın kinli kinli
Aşığın öldürmüş kanlı
Hercaisin iki dinli
Gel oyna hanım sen oyna

Gene kadın hırslanıyor. Bu sefer sarı kız diyor ki:

“Kel Oğlan, onu bırak da bana söyle!”

Evlerinin önü derecük
Kudukunun adı barıcuk
Köylerinin ismi Saracuk
Mustafanın sevdiği Sarı Kız
Gel oyna hanım sen oyna

O zaman sarı kız bundan şüpheleniyor. Diyor ki:

“Benim Mustafa ile oynadığımı Bey Böyrek’den başka kimse bilmezdi: Bu mutlak Bey Böyrekdir!” diye hemen başındaki postu çekip yere vuruyor. Bakıyor ki hakikat Akkavak kızını müjdeliyor. Kapıyı vuruyor:

“Müjde! Bey Böyrek geldi!” diyor.

Hanım diyor ki:

“Beni mi oynatıyorsun, Bey Böyrek burada ne arar?”

O da:

“Vallahi burada!” diyor.

Orada hanım da ağuyuyu hazırlamış, oğlanın yanına götürecekleri zaman içecekmiş. Sarı kıza inanıp kapıyı açıyor. Hemen sarı kız elinden tutuyor, merdivenin başına getiriyor. Diyor ki:

“Kel Oğlan, iki tane de bu hanıma söyle!”

Kel Oğlan (Bey Böyrek) söylüyor:

Ayağına giymiş altın nalını
Gelür salını salını
Kelçe vezirin gelini
Gel oyna hanım sen oyna

Kız bundan bir şey anlamadı. Bey Böyrek tekrar söyledi:

Bilürmisen ahdımızı
Kırk güne dek kavl-ü karar kılduğumuzu
Nişanlım Ak Kavak Kızı
Gel oyna hanım sen oyna

Öyle dedikten sonra Akkavak kızı Bey Böyreğ'i tanıyor, orada sarılıp görüşüyorlar. Oradan sarı kız tahta çıkıyor, kel vezire diyor ki:

"Bey Böyrek geldi, daha sen burada duramazsın!"

Kel vezir:

"Ben ne yapayım?" diyor; sarı kız:

"Gel ben seni gizlerim!"

Onu bir ahıra sokuyor. Güveğiye de:

"Bey Böyrek geldi. Sen burada nasıl duruyorsun?"

O da:

"Ne yapayım?" diyor, onu da bir ahırda gizliyor.

Bey Böyrek sarı kıza diyor ki:

"Ne oldu, oldu; bacımı o çocuğa vereyim, gene yaşyalım!"

Düğün ediyorlar. Bacısını kel vezirin oğluna veriyor. Bunlar akşamleyin Akkavak kızı ile yatağa giriyorlar. Gene kılıcı aralarına koyuyor.

Kız diyor ki:

"Bey Böyrek bunca zaman yetmiyor mu ki hâlâ bu kılıç aramıza giriyor?"

Bey Böyrek diyor ki:

"Kaleyi daha fethetmedim: Vaadimiz kaleyi fetihden sonradır!"

Sabahtan kalkıp keçi topluyor. Mum alıyor. Bir kaç kişi ile beraber Çin-i Maçin şehrine gidiyor. Geceleyin mumları keçilerin boynuzlarına bağlıyor, şehrin

etrafını mumları yakarak sarıyor. Şehirden bakıyorlar ki şehir sarılmış. Kral elçi gönderiyor, ne istiyorlar diye: Elçi bakıyor ki sade keçi! Krala diyor ki:

“Öyle acayip askeri var ki bununla başa çıkamayız!”

Başka bir adam gönderiyor Bey Böyrek’e:

“Senin zorun ne?”

Bey Böyrek:

“Benim burada 40 at, 40 adamım var. Onları isterim, yoksa şehri yakar, yıkarım!”

Elçi söylüyor. Vezirler diyorlar ki “esirleri verelim!” Bakıyorlar ki bir adam, bir at eksik. Müşavere edip adam yerine kızı, at yerine de kalenin anahtarlarını vermeyi kararlaştırıyorlar. Getirip adamları teslim ettiriyorlar. Anahtarları kızın koynuna koyup kızı ata bindiriyorlar. Öteki adamlarla beraber getirip Bey Böyrek’e teslim ediyorlar. Memleketlerine dâhil olduktan sonra kırk gün kırk gece düğün ediyor, Akkavak kızını alıyor. Kırk gün kırk gece düğün edip kral kızını alıyor ve böylece Bey Böyrek Oğuz ili tahtına çıkıyor.

(3) Rivayet¹⁶

(*Turan, 1939b, s. 174-178*)

Uğuz padişahı vardı; zürriyeti olmazmış; lalasıyla gezmeye gittiler. Gezdiler, av kuş ettiler, bir pınarın başına geldiler; bir derviş peyda oldu ve padişaha dedi ki:

“Sen bir padişahsın, ne halin var?”

Padişah:

“Eyyim, zürriyetim yok.” dedi.

Derviş:

“Olmuyorsa bu elmayı al, dört dilimden birini sen ye, ikisini ata, bir parçasını da ite yedir.” dedi.

İtin adı Bavacuk idi. Oradan padişah döndü, derviş de kayboldu. Padişah elmayı yedi, ata da yedirdi. Karısı hamile oldu, çocuk doğdu, günden güne büyüdü. Padişah’ın karısının bir Arap oynaşı vardı; bu oynaş:

“Ben daha gelemem, çocuk büyüdü, bizi haber verir.” dedi.

Karı:

“Ben çocuğu ağularım!” dedi

Arap Oynaş:

“Nasıl ağularsın?” dedi.

At bu sözleri dinliyordu, adı (Benzi Boz) idi. Çocuk mektepten atın yanına geldiği zaman atı ağlıyor gördü. Ata:

“Benzi Boz’um niçin ağlıyorsun?” dedi.

---

¹⁶ Araştırmacı bu rivayeti, Bayburt’un Vaganda köyünde yaşayan Puşulu Hanım adlı bir ihtiyar kadından tespit etmiştir.

At konuşurdu, kanadı vardı, uçardı:

“Anan yemeği zehirledi, seni ağulayacak!” dedi.

Çocuk:

“Korkma Benzi Boz’um, yimem!”

Çocuk annesinin verdiği yemeği yemedi, mektebe gitti ve annesine:

Ben hocama varmıştım,
Ben hocamda yemiştım;
Ben kime ne etmişim?

dedi, mektebe gitti. Ertesi gün at yine ağlıyor. Ata:

“Neden ağlıyorsun?” diyor. At da:

“Elbiselerini ağuladı.” diyor.

Bey Böyrek:

“Giyemem!” diyor.

Arap, kadına:

“Bu sözleri başka işiten yok, çocuğa at haber veriyor!” dedi.

Kadın:

“Ben bunun çaresini bulurum.” dedi.

Birkaç yufka yaptı. Döşeğin üzerine serdi. Öteye beriye dönünce kemikleri cırtırdar gibi yapıyor. Padişaha haber verdiler ki karın hastadır. Padişah:

“Hekim gelsin!” diyor.

Kadın:

“Hayır, Benzi Boz’un böbrekleri beni iyi eder.” dedi.

Çocuk gelince Benzi Boz’u ağlıyor görüyor. Bey Böyrek:

“Ne ağlarsın Benzi Boz’um?” diyor.

“Beni kesecekler!” dedi.

Bey Böyrek:

“Ne yapalım?” dedi.

Benzi Boz:

“Ben atı buncadır büyüttüm, bir defa olsun bineyim!” dersin ve bana öyle bir üzengi vurursun ki emdiğim süt burnumdan gelir.

Bey Böyrek bu isteğini anlattı, babası da peki dedi. Asker sarayın etrafına toplandı, Bey Böyrek ata bindi. At oynatırken üzengi vurdu. Atın kanadı vardı, havalandı. Bey Böyrek’i de uçurdu. Babasına:

“Padişahım sağ olsun, çocuk gitti.” dediler.

Padişah:

“Canım, dervişin elmasından olan çocuktan ne hayır gelir?”

Çocuk bir memlekete gitti ki bir saray adam kellesinden yapılmış. Bey Böyrek’in babası o memlekette asker kırdırıyor; o memleketin sarayında bir Arap ile bir kız var; Arap, Bey Böyrek’in babasının askerini kırıyor, kafalarından bu sarayı yaptırmış. Bey Böyrek bir koca nineye misafir oluyor. Nineye:

“Nine, kafataslarından yapılmış bir sayar gördüm, bunun hesabını vereceksin.” dedi.

Nine:

“Oğlum sen oralarda ne arıyorsun?” dedi.

Kocakarı Bey Böyrek’e ana oldu.

Nine:

“Arap şeklinde gözüken Ak Kavak kızı idi.” dedi.

Kıza gidip diyor ki:

“Benim bir oğlum şimdi askerden geldi, ne teklifin varsa kabul edecek.”

Kız:

“Nine ortabağı görüyorsun, benim perilerden adamlarım var, onlardan önce zezem suyu isterim; ikincisi kırk kulaç kuyum vardır, bunu üç kere atlarsa; üçüncüsü bir Arap’ım vardır, Arap onu alt ederse kellesi gitti; garip gelirse sözüüm sözdür.” dedi.

Oradan gelir bu teklifleri Bey Böyrek’e anlattı. Bey Böyrek Benzi Boz’a gitti; at kuyuyu atlamak, suyu getirmek benden, Arap ile güreşmek senden. Atın kolanlarını çekti, ata bindi, peri kızlarından evvel suyu getirdi; nine Arap kızının yanına koydu. Ak Kavak Kızı ‘Suları kaldıralım.’, dedi. Nine:

“Yok, peri kızları gelsin de ondan sonra.” dedi. Suları vuruşturdular (mukayese ettiler). Ak Kavak kızı:

“Pekiye sözüüm sözdür.” dedi. Sonra atın kolanlarını çekti, kuyunun başına geldi, ata öyle bir üzengi vurdu ki Ak Kavak kızı üç defa dedi, Benzi Boz beş defa atladi. Sıra güreşmeye geldi. Ak Kavak kızı Arap kisvesinde elbisesini giydi, meydana çıktılar. Benzi Boz diyor ki:

“Bu hakikatte bir kızdır, sakın aldanma, dar zamanda seni kandırır, sakın teslim olma.” Bey Böyrek, Arap’ı (yani Ak Kavak Kızı’nı) yendi. Kız Bey Böyrek’i sarayına götürdü.

Ona:

“İşte görüyorsun Uğuz ilinde bir padişah vardır. Bu kadar harpleri onunla yaptım.” Bey Böyrek işi anlıyor ki harpler babasıyla oldu. Oğlan dedi ki:

“Madem ki avradım oldun, benim memleketime geleceksin.”

Ne kadar kıymetli malları varsa babası Oğuz padişahının memleketine geliyor. Bey Böyrek dedi ki:

“Babama bir müjdecı yollayalım.”

Kız:

“Yollama.” dedi.

Nihayet bir asker müjdeci gönderdiler. Uğuz padişahına:

“Şahım müjde olsun, Bey Böyrek Ak Kavak kızı ile geliyor.”

Padişah da emretti ki:

“Ne kadar askerim varsa kapıya çıkmasın, ne kadar köpek varsa boyunlarını vurun, ürmesinler. Ben bir şah olayım da, bu kadar harp edeyim de Ak Kavak kızını alamayayım da oğlum bir çocuk getirsin!”

Bundan müteessir oldu. Babası oğluna haber etti ki:

“Çin-Maçın kalesini fethetti de kralın kızını mı getirdi!”

Çin-i Maçın bu bizim Bayburt kalesidir. Bu söz Bey Böyrek’in gücüne gitti:

“Ben bu kadar iş gördükten ve bu at bende olduktan sonra onu da getiririm.” dedi. Oradan ata gelip söyledi. Benzi Boz:

“İnşaallah onu da getiririz.”

Bey Böyrek karısını bir konağa koydu:

“Ben gelinceye değin buradan çıkma.” diyerek yola çıktı. Bey Böyrek yedi arkadaşla koruklarda kaldı. Orada Ermeniler bekçi idi. Korulara girende kâfir kemend attı, Bey Böyrek’i tuttular. At kaçtı. Bey Böyrek’i aldı, arkadaşlarıyla götürüp zindana koydular.

Bir hafta dururken kral kızı zindan bekçisine diyor ki:

“Neden bunları tıraş etmiyorsunuz, bunlar da insandır.” Meğer kral kızı Bey Böyrek’e âşık oldu. Zindancıya dedi ki; arkadaşlarını tıraş et de Bey Böyrek’i bana gönder. Oğlan kral kızını görmeden çıktı kalenin burçlarına, orada aşağıdan bir kervan geçtiğini gördü. Şu kervana bir sorayım ki Ak Kavak kızı ile Benzi Boz’umdan bir haber var mı? Kral kızı da bu sözü dinledi. Oğlan bezirgana diyor ki:

Gayet yüksekteyim kalenin başı

Bağrımı deliyor zindanın taşı

Gayet yüksekteyim figanım ırak

Coş eyler, coş eyler kalkmıyor yürek
 Babam Uğuz padişahu, adım Bey Böyrek
 Ondan da bir haber verin hocalar

Bezirgan diyor ki:

Babanı sorarsan beli büküldü
 Dikiş tutmaz azaları söküldü
 Kavrun hısım bir araya derdiler
 Kimden kime kısmet oldu dediler
 Kahveci oğlu kel vezirin oğluna verdiler

Kral kızı Bey Böyrek'i çağırdı. Zindancıya at yükü para verdi ve gece vakti bunu bana teslim edeceksin. Oradan zindancı Bey Böyrek'i getirip kıza teslim etti. Kız Bey Böyrek'e diyor ki:

“Şu babamın kılıcını al sen vur, benim babam, ben vuramam, beraber gideriz.”

Bey Böyrek kralı vurdu. Kral kızı dedi ki:

“Şimdi benden korkun olmasın. Git, Ak Kavak Kızı'nı al, sonra gel beni alırsın.”

Bey Böyrek'i gece kaleden aşağı astı. Bey Böyrek oradan bir dalgalandı. Kendini topladı. Giderken kâfir ler yine bir kemend attılar. Tutamadılar. Ata ah etti. Hay Benzi Boz bu dar zamanımda yetiş! Nihayet Benzi Boz geldi. Kral kızı yağlık (nişan) verdi. Bey Böyrek ata bindi. At uçtu. Daha kemend atanlar tutamadılar. Atı gelip bir yere çayırladı (Otlamaya saldı). Bir söğüdün altında ahbablar yığılmış güveyin başını bekliyorlar. Bir su kabı güveyin dalından asmış (Ak Kavak kızını alacak olan), Bey Böyrek kel kıyafetinde idi. Kimse aldırımıyordu. Evvel zamanda ok, yay vardı. Ağacın dalında asılı olan su kabının içinde altınlar var. Kim onun içine nişan alırsa altınlar ona kalacaktı. Ahbabları vuramadı.

Bey Böyrek dedi ki:

“Bir ok da ben atayım.”

Yanıdakiler bundan kızdı. Bu kel vuracak, biz vuramadık da. Güvey Bey dedi ki:

“Bırakın biraz da o atсын.”

Bey Böyrek yayı oku attı. Yayları kırdı, oklar döğetti. Güvey dedi ki:

“Gidin şu körüne (mezarına) falan ettiğim Bey Böyrek’in yaylarını, oklarını getirin de onlarla atalım.”

Getirdiler. Nişan aldı, kabı aşağı aldı. Nişan vurdu. Altınları sen al keloğlan, onlar senin kısmetindir. Bey Böyrek:

“Ben bir keloğlanım. Burada verdiğın parayı orada onlar alır. Beni düğün evine getirin de biraz seyredeyim.”

Bey Böyrek’i düğün evine getirdiler. Kızları seyrediyor. Ak Kavak kızı da ağıları hazırlamış perde arkasında oturuyor. Bir de kel vezirin gelini sevinçten sıçraya sıçraya geldi. Temsilde hata olmaz. Bey Böyrek diyor ki:

Giyinmiş altın nalını

Gelir salını salını

Koca kel vezirin gelini

Geldi kel vezirin karısı, ona da Bey Böyrek:

Gelir itini itini

Çekemez ağır götünü

Koca kel vezirin hatunu

Şimdi Bey Böyrek’in anası geliyor, oynuyor. Bey Böyrek onu tanıdı. Ona da:

Evlerinin önü derecük

İtlerinin adı Baracuk

Kırk oynaşlı deli Selçük

dedi.

Öyle oğlunun düğününü mü oynuyorsun ki neşelisin?

Ak Kavak kızı işi anladı. Ak Kavak kızı arkadaşlarının elinden tutarak oyuna girdi. Bey Böyrek, Ak Kavak kızına:

Giyinmiştir alaca
Gelür salaca salaca (sallana)
Boyu uzun beli ince hele oyna.

Orada Bey Böyrek olduğunu duydular. Güveye haber verdiler. Güvey tavuk pin(kümes)ine girdi. Bey Böyrek Ak Kavak kızını aldı, sarayına geldi. Gece atıyla beraber yolcu oldu. Uğuz padişahı da sağ. Kral kızı kâfirleri yatırdı. Yerlerine sakın oldular, birbirlerini aldılar.

[*Zihni çavuş isminde aynı köylü birisi Bey Böyrek'in Uğuz ilinden ve Keremşan şehrinden olduğunu söyledi. Hikayeyi tamamen bilmiyor. Fakat parça halinde birçok kısımlarını biliyor. O cümleden olarak:*

Bey Böyrek:

*Nereden gelürsen bezirgan başı
Didemden akıttım kan ile yaşı
Bize mesken oldu zindanın taşı
Sıladan bir haber verin yolcular*

Bezirgân:

*Gelişim sorarsan Uğuz ilinden
Alıp sattığım dünya malından
Söyle bir kelime gelsin dilinden
Söyle yavrurum söyle kimin oğlusun*

Bey Böyrek:

*Uğuz illerinden beri gelürsen
Bu garip göğlüme sürür verürsen
Padişah babamdan sen ne bilürsen
Babamdan bir haber verin yolcular*

Bezirgân:

Uğuz illerinin çok olur sazı

Ötüyor ördeği çalkanır kazı

Benzi Boz Ahmed'de Ak Kavak kızı

Böylece bilirim iller kareli (yaslı)

Bilmem kimden kime layık gördüler

Baltacı oğlu kel vezire verdiler

Böylece bilürem iller kareli.]

B5. Hüseyin Namık Orkun Tarafından Tespit Edilen Rivayet¹⁷

(Orkun, 1946: 14-15)

BEY BÖYREK

Vaktiyle bir padişah varmış. Bunun dünyada hiç çocuğu olmazmış. Bir gün ailesi ile odada otururken karısı bir ah çekmiş ve demiş ki:

“Şimdi bizim de bir çocuğumuz olsa idi, birbirimize atardık; böylece günümüzü eğlence ile geçirirdik.”

Bu sözlere müteessir olan olan padişah, vezirine emir verir:

“Atları binek taşına hazırlat, ava çıkacağız.”

Karısı ile görüştükten sonra saraydan ayrılırlar. Bir müddet sonra padişahın karnı acıkır. Bir yeşillığe, subaşına gelirler. Orada çadır kurarak ekme çıkarp yemeye başlarlar. Padişah kahvesini, cigarasını içerken çadırdan içeri selam vererek bir ihtiyar girer.

“Merhaba padişahum!”

der ve : “Merhaba şeyhim!” diye cevap alır. Padişah bu yabancıya:

“Siz benim padişah olduğumu nereden anladınız? O halde benim sırrımı da anlayınız.” dedi.

Şeyh cebinden bir elma çıkarıp:

“Bunun yarısını sen ye, yarısını da ailene yedir. Kabuklarını da 40 senedir kısır olan ata yedir.” der, sonra şunları da söyler:

“Yalnız, çocuğa ben gelmeyince isim koymayınız.”

¹⁷ “Birkaç yıl önce, talebemden Bayan Seniha, Bayburt’a öğretmen olarak tayin olunmuştu. Giderken kendisine Bayburt’un folklor bakımından önemini anlattım. Dede Korkut kitabında buranın adı geçtiğini, bu masalların izlerinin orada bulunması ihtimalinin olduğunu söyledim. Bayan Seniha Bayburt’a gittikten bir zaman sonra bir Bey Böyrek masalı derleyip bana yolladı. Bayan Seniha, bu masalı benim istediğim şekilde ilmî bir surette tespit etmemiştir. Böyle olmakla beraber, araştırmacılar için faydalı bir parçadır.”[Hüseyin N. Orkun’un metnin önüne ilave ettiği açıklama]

Bu sözlerden sonra gözden kaybolur.

Şeyhin istekleri yerine getirilince dokuz ay sonra padişahın ailesinden ve atan birer yavru dünyaya gelir. Fakat çocuğa isim verilmez. Aradan müddet geçtikten sonra at ve çocuk büyür. Yedişer yaşlarına girerler. Padişahın oğlu vezirin çocukları ile oynarken çocuklar buna: “Haydi sen de!” derler. Bundan canı sıkılan çocuk, kılıcını çeker, annesinin yanına gelir.

Ya benim adımlı şimdi koyarsın veya kendimi öldüreceğim.” der.

Kadın oğluna:

“Oğlum sen bize bir şeyhten emanetsin, o gelmeyince senin adını koyamayız.” der.

Buna çok üzölen çocuk ağlamaya başlar. Padişah babası bunu duyunca memleketin büyük adamlarının toplanmasını, çocuğa bir isim düşünölmesini emreder. Büyükler sarayda toplanırlar, sofralar kurulur. Bu sırada kapıdan şeyh görünür. Derhal kendisine yer verilir. Şeyh çocuğu görmek ister, çocuk yanına gelince: “Maşaallah Bey Böyrek!” diyerek çocuğun arkasını okşar. Sonra ahıra giderek ata da “Benziboz” adını koyar ve ortadan kaybolur.

Bey Böyrek, her zaman saraya gelince Benziboz’un yanına uğrar, ondan sonra yukarı çıkarmış. Bir gün yine atın yanna gelince onun tüyelerinin daha parladığını ve güzelleştğini görür. Yalnız önünde yiyecek görmez, derhal yiyecek verir. Yukarı çıkıp annesinin yanına geldiği zaman onu Arap köle ile beraber görür ve hayret eder. Kapıyı kapayıp çıkar, gider. Köle ve kadın vaziyetten önce telaş ederler, sonra şu çareyi bulurlar: Kadın bir kuzu kızartacak ve ona zehir katarak oğlunu zehirleyecek, bu suretle kadının fenalığını gören çocuk ortadan kalkmış olacak.

Her zamanki gibi saraya gelince Benziboz’un yanına uğrayan çocuk, onu gözyaşları içinde bulur. Bey Böyrek:

“Ne oldu sana Benziboz?” der.

Benziboz cevap verir:

“Ben ağlamayım da kim ağlasın? Annen seni kızarmış kuzu eti ile zehirleyecek.” der.

Çocuk:

“Sen hiç korkma.” der.

Yanında küçük bir kedi yavrusu ile yemek odasına girer. Annesine:

“Anne, bunu yolda buldum, çok hoşuma gitti. Yalnız karnı aç, biraz doyuralım.” diyerek sofrada bulunan kızarmış kuzu etinden bir parça koparıp kediyeye verir. Kedi oracıkta ölür. Kadın yemekleri değişmek isterse de çocuk yemeyip gider.

Bu vaziyete üzülen kadın, bunu çocuğa haber verenin Benziboz olduğunu anlar ve ona düşman olur. Köleye vaziyeti anlatır. Der ki:

“Ben hastalık bahane edeceğim. Vücuduma yufka saracağım. Padişah avdan gelince sızlanarak yatakta döneceğim. O vakit padişaha kemiklerimin kırıldığını söylerim. O derdime doktorlarla çare ararken ben de bir sırasını getirip:

‘Derdime çareyi ben buldum, Benziboz’u kesip ciğerlerini yemedikten sonra ben iyi olamam.’ derim.”

Dediği gibi de yapar. Padişah da derhal Benziboz’un kesilip ciğerlerinin getirilmesini emreder. Halk şehrin büyük meydanlığında toplanır. Benziboz’u kesilmek üzere getirirler. Bir gün evvel bunu Benziboz’dan haber almış olan Bey Böyrek, babasının dizlerine kapanır, der ki:

“Babacığım! Atım ve ben on beş yaşımıza girdik. Ben bir defa atma binip muradıma ermedim. Müsaade ediniz de bir defa bineyim. Şu meydanlıkta bir defa dolaşayım.”

Babası müsaade eder. Bey Böyrek ata binince at şahlanır ve meydandan kalabalığı yarıp uzaklaşır.

At dörtlünela koşarak nihayet bir yere gelir. Burada iki taraflı ordular harp etmektedir. Bir tarafın kuvveti çok, öbür tarafın kuvveti az. Bey Böyrek, “Hangi tarafa katılayım?” diye düşünür. “Zayıf tarafa katılısam, yiğitlik sattı diyecekler, kuvvetli tarafa katılısam korktu da bize katıldı diyecekler, en iyisi selamı ortadan veririm, hangi taraf kabul ederse o tarafa katılırım.” dedi.

Bey Böyrek'in selamını zayıf taraf kabul eder. Bey Böyrek bunlara katılır. Kattığı tarafa karşıdakilerin kimler olduğunu sorar. Devler olduğunu söylerler. Savaşta Bey Böyrek birçok dev öldürür. Akşam savaş bittiği zaman devlerin yarısından çoğu ölmüş bulunur. Bey Böyrek'in de parmağı yaralanır. Devlerle harbeden tarafın hükümdarı mendili ile onun parmağını sarar. Ertesi günü savaşta devlerin hepsi  ld r l r, zafer kazanılır.

Zaferden sonra padişah Bey Böyrek'i yanına çağırarak:

“Gel bakalım, yiğit! Sana bir teklifim daha var. Benim  c kızım vardı. Bir dev Ő kaleye götürdü. B y k kızımın ortancasının kocası Şunlardır. K c ğ  de bekar, onu da sana vereceğim.” der.

Bey Böyrek birkaç gün misafir kaldıktan sonra bir miktar asker ile yola çıkar. Kalenin dibine gelirler. Bey Böyrek, Benziboz'un kulağına Şunları söyler: “Sana kamçıyı vurunca  yle Őahlanacaksın ki kalenin tam burcuna varacağız.” Benziboz Őahlandı, fakat burca varamadılar. Bunu  c defa tekrarladılar, muvaffak olamadılar. Bey Böyrek, atı ile beraber baygın düştü. Benziboz da Bey Böyrek'in yanına  c tane kıl bırakarak gözden kayboldu.

Bey Böyrek getirdiği askerlere:

“Siz uzakta durun, ben kaleyi  c günde zapt edersem ederim o vakit kaleye kırmızı bayrak çekerim, demişti.”

Bey Böyrek bur a baktığı zaman kızları gördü. Kızlar onu görmüyorlardı. Bey Böyrek kızlara bağırmaya başladı. Kızlar yetmiş kulaç uzunluğunda bir kement atarak onu yukarı çektiler. Dev bu esnada on günlük uykusunu uymakta idi. Şimdi Bey Böyrek dev öldürecekti. Fakat devin başını kesmek için devin kendi kılıcı lazımdı. O kılıç da kuyuda katra  içinde ve üstünde de yetmiş batmanlık taş bulunuyordu. Bey Böyrek kızları yanına çağırarak: “Geliniz taşa omuz verip kaldıralım.” dedi. Kızlar Őařırdılar. Hep beraber taşı kaldırmaya çalıştılar; fakat kalkmadı. Ertesi günü taşın kendiliğinden kuyunun ağızından kalktığı görüldü.

Bey Böyrek kılıcı aldı. Uyuyan devin yanına gelerek bir vuruşta paramparça etti. Kaleye bayrağı çekti. Bunu gören askerler ve iki damat kalenin dibine geldiler.

Bey Böyrek evvela büyük damadı çağırdı. B y k kızı kement ile aşağı verdi. Sonra ortanca kızı koyuverdi. Sıra k c k kıza gelince kız ona: “Aşağı ininiz Bey Böyrek, size belki bir hile yaparlar.” dedi. Fakat Bey Böyrek: “Bu yiğitliğe uymaz!” diyerek kızı kaleden indirdi. Damatlar kızları alıp memleketlerine döndüler. Bey Böyrek’i kalede bıraktılar. Padişahın yanına gidince de Bey Böyrek’in öldüğünü, kızları kendilerinin kurtardığını anlattılar.

Kale içinde kalan Bey Böyrek, kalenin dört tarafını dolaşır. Nihayet dar bir yol bularak buradan aşağıya iner. Yolun sonunda bulunan bir mağaradan içeri girer. Burada bir Arap ile karşılaşır. Arap bunu görünce hayret eder. Bey Böyrek devin kılıcı ile yedi defa vurur, fakat araba bir Şey olmaz. Bay Böyrek kızarak bağırır:

“Ben bu kılıç ile yedi başlı dev bir vuruşta öldürdüm de seni yedi defada bile  ld remedim!”

Arap, devin öldüğünü duyunca çok sevinir. Hemen devin ölüsünü görmeye gider. Bey Böyrek yola revan olur. Yolda bir çobana tesadüf eder. Çobana elbisesini verir ve ondan bir p steki alır. Bir keloğlan kıyafetine girer. Sonra bir ihtiyaın evine misafir olur. Sabahleyin ihtiya:ra:

“Baba ben senin şu viran baheni gülistan yapacağım.” der.

Benziboz’un verdiği kollar sayesinde burayı gülistan haline sokar. Bir müddet sonra padişahın kızının düğünü vardır. Bey Böyrek, ihtiyaı düğüne gönderir. Kendisi de kolları akar, Benziboz’u çağırır. Ona binerek düğün meydanına gelir. Meydanı altüst eder. Eve dönerek bahçeyi de eski haline sokar. İhtiyar, eve gelince bir atlının bahçeyi bu hale soktuğunu anlatır. İhtiyar da o atlının düğün meydanını da aynı Şekle soktuğunu söyler. Bu yüzden düğünün ertesini gün yapılacağını anlatır. Ertesi günü de Bey Böyrek aynı Şekilde hareket eder.  c nc  defa ihtiya düğüne gitmez. Bey Böyrek gider. Bu halleri gören kız, Bey Böyrek’in Şehre geldiğini hissetmiştir. Bunun için Őeyle bir ilan verir: “Bütün

erkekler sarayın önünden geçecekler. Kız elindeki altıntopu kime atarsa, onunla evlenecektir." Akın akın erkekler geçer. Kız topu kimseye atmaz. En nihayet keloğlan ile ihtiyarın kaldığı anlaşılır. Onlar da geçer. Kız Keloğlan'a topu atar. İhtiyar, bunu kendine zannederek: "Yanlış oldu, topu bana attı!" diye itiraz etmek ister. Tekrar topu geri verirler. Kız topu gene Keloğlan'a atar. Bu suretle Bey Böyrek ile evlenirler.

Kızın babası ihtiyarladığından Bey Böyrek'i tahta geçirir. Çocuk da kızla beraber kendi babasını ziyarete çıkar. Şehre yakın gelince gönderdiği elçiler vasıtasıyla babasının gözlerini annesinin kör ettiğini ve babasının dilendiğini öğrenir. Bey Böyrek şehre gelerek annesi ile Arap köleyi öldürür ve babasının tahtına çıkar.

C. BAMSİ BEYREK'İN BAYBURT RİVAYETLERİNİN OLAY ÖRGÜSÜ

Bu bölümde Bamsı Beyrek rivayetinin kurgusunu oluşturan süreç ana hatlarıyla sıralanmıştır.

1. Çocuğu olmayan Oğuz padişahı, padişahın sıkıntısını gören lalanın gezme teklifi, atlara binip bir yazının ortasına varmaları
2. Dervişin kılık değiştirmiş olan padişahı tanınması Dervişin tavsiyesi (Bahçenin falan köşesinde bir alma fidanı var, şimdide değin üzerinde hiç yemiş olmamıştır. Bu sene iki elma bitmiştir. O elmalardan bir tanesini de tavlmanızdaki kısrağın önüne doğrayın, aygırı da üzerine çekin, o gece zifaf olun deyip kaybolması).
3. Zamanı gelince oğlanın ve kulunun doğması
4. Çocuk büyüyünce vezirlerin ad koymak istemesi
5. Padişahın her seferinde “vakti iki edelim”, “vakti üç edelim” demesi. Yani derviş babayı beklemesi. Üçüncü yıl toplanıp çocuğa ad vermeye başlayınca dervişin çıkagelmesi. Oğlana Bey Böyrek, taya Bengiboz adını vermesi.
6. Çocuğun birkaç yaşına girdikten sonra mektebe verilmesi. Birkaç yılda tamamlaması
7. Gezerken avcılarını görmesi. Ava gitmekte ısrar etmesi
8. Lala ile çocuğun ava gitmeleri
9. Çocuğun, lalanın başka kendisinin başka bir yöne gitmesini istemesi
10. Lalanın, çocuğa, kendisini at üstüne bağlamasını ve birkaç yerinden yaralamasını söylemesi. Böylece bir bahane üretilmesini teklifi
11. Atın lalayı alıp saray önüne gelmesi
12. Padişahın durumu öğrenmesi

13. Bey Böyrek'in önüne çıkan ceylanı kovarken doğruca Akkavak kızının bir padişahlık olan memleketine varması
14. Atını hana çekmesi. Kahveye ıkması. Tellalın sesini duyması
15. Dellalı dinlemeden atının yanına varması. Atın dile gelmesi ve Bey Böyrek'e bu sesin ne olduğunu sorması. Gidip öğrenmesini söylemesi
16. Padişahın   vadi olduğunu, bunları yerine getirene kızını vereceğini, getirmeyeni asacağını bildirmek üzere dellal çıkarttığını  ğrenmesi.
17. Bey Böyrek'in dellala bu vaatleri yerine getireceğini söylemesi
18.   vaatten biri: Araplar Düzü'nde kırk kulaç eninde ve derinliğindeki hendeğin atlanması
19. Böyrek'in gelip bunu atına söylemesi. Atın ona ne yapacağını öğretmesi
20. Böyrek'in padişaha ikinci vadini sorması
21. Böyrek'in yine atının tavsiyeleriyle ikinci görevi de başarması
22. Padişahın ocuğa bir hafta dinlenmesini söylemesi. Atını saraya çektirmesi
23. Bunları seyreden kızın oğlanı istemesi. Başarıların attan geldiğini bileerek tavlacıya atın başına bir felkaket getirmesini söylemesi
24. Tavlacının hergün bir demirli arpa kavurarak atın önüne koymasını
25. Böyrek'in tavlaya uğramamasını
26. Böyrek'in bir hafta sonra gelip padişaha üçüncü vadini sorması
27. Böyrek'in kahveye gidip yatması
28. Ertesi sabah kızın atlanıp gelerek cama vurması.
29. Böyrek'in tavlaya gelmesi
30. Tavlacının o sabah ata içsin diye kırk yıllık şarap vermesi
31. Atın, imezse kerameti ortaya çıkacak korkusuyla şarabı içmesi

32. Atın tavlının kapısını açıp Böyrek'e de saldırması
33. Bu durum karşısında asılacağını anlayan Böyrek'in ata bir dörtlük söylemesi
34. Atın başını kaldırıp Böyrek'e sitem etmesi
35. Böyrek'in bakkaldan bir nar alıp atı ayılması
36. Atın kıza yetişmesi
37. Padişahın kızı Böyrek'e vermesi
38. Gerdek gecesi Böyrek'in kızla arasına kılıç koyması. Anasıyla babasının düğününü yaptıktan sonra kızla birlikte olacağını söylemesi
39. Kızın sabahleyin anasının yanına gelerek oğlanın kendisini beğenmediğini söylemesi
40. Padişahın durumu Beyrek'e sorduktan sonra onun Oğuz ilinin padişahının oğlu olduğunu öğrenmesi
41. Padişahın yanına asker katarak Böyrek ile kızını doğu sınırına göndermesi
42. Böyrek'in Oğuz iline gelip babasının yanına girmesi
43. Babasının yanında oturan iki adamın Böyrek geldiğinde ayağa kalkmaması
44. Böyrek'in kale fethetmenin büyük bir maharet olduğunu öğrendikten sonra Akkavak kızı kale fethetmeden bana haram olsun demesi
45. Böyrek'in Çin ve Maçin kalesini fethetmeye karar vermesi
46. Babasından otuz dokuz adam ve otuz dokuz at alarak Çin vev Maçin kalesine gelmesi
47. Korucunun bunları tutup zindana atması
48. Bunların zindanda uyumaya devam etmeleri

49. Birgün vezirlerden birinin aklına gelerek zindandaki tutsakların ne olduğunu sorması
50. Zindancının bunların hala uyuduğunu söylemesi
51. Bu uykunun yedi sene sürmesi ve Oğuz uykusu olduğunun anlaşılması
52. Zindancının bunları uyandırması
53. Böyrek'in kale burcuna çıkıp memleket tarafına bakması
54. Bezirganın Böyrek'e cevap verecek olana sarı katırın yükü olan kumaşı vereceğini söylemesi
55. İçlerinde bir Keloğlanın o katırın dengini yıkıp üstüne oturması
56. Karşılıklı değişlerin sonunda Bey Böyrek'in Akkavak kızını Kel vezirin oğlunun alacağını öğrenmesi
57. Kralın kızının bu değişleri dinlemesi
58. Zindancının Böyrek'e bir sille vurup zindana yuvarlaması
59. Kral kızının zindancıya haber gönderip dedesinin kılıcını istemesi ve zindancıyı öldürmesi
60. Kızın gelip zindandan Beyrek'i çağırması
61. Bey Böyrek'in olup biteni ona anlatması
62. Kızın kendisini almak şartıyla onu zindandan çıkarması
63. Akkavak kızını aldıktan sonra gelip kendisini alacağına söz vermesi
64. Kızın Böyrek'e bir havlu bir mendil vermesi
65. Kızın Böyrek'e kaleyi nasıl alacağını söylemesi
66. Babasına şart olarak kırk atı ve kırk adamı vermesini ileri sürmesini. Eksik olan adam yerine kızını, at yerine de kale anahtarını istemesi
67. Bey Böyrek'i kaleden aşağı sarkıtması

68. Böyrek'in çakı ile ipi kesip düşmesi
69. Kral kızının yanındaki kızları başında bekletmesi ve ayılınca haber verene kemer vadetmesi
70. Bekleyen kızların usanıp usanıp gitmesi. Bir tek total kızın kalması
71. Bey Böyrek'in yola düzülmesi. Bir yokuş başında Bengiboz'a seslenmesi
72. Atın gelmesi
73. Böyrek'in kral kızından aldığı havlu ile atın sırtını ovalaması. Mendili ile de dişlerini ovalaması ve atın iyileşmesi
74. Oğuz ili memleketine gelmeleri
75. Bir davar sürüsüne rastlayıp çobanla konuşması
76. Böyrek'in çobanla birlikte taş yığması
77. Çobanın Akkavak kızının başkasına verilmesine gönlü razı olmadığını ve kızı öldürmek için taşları dizdiğini anlatması
78. Bey Böyrek'in kendisini bildirmesi. Kılık değiştirerek vezirin konağına gelmesi
79. Tıraş olan güveyiden sadaka istemesi
80. Güveyinin onu sağdııcıyla anasına yollaması
81. Kadınlara saziyla söz dokundurması
82. Kendini zehirlemek üzere olan Akkavak Kızı'na, Sarı Kızın yetişip müjdeyi vermesi
83. Sarı Kız'ın Keloğlan'dan (Bey Böyrek) iki türkü de Akkavak Kızı'na söylemesini istemesi
84. Akkavak Kızı'nın Bey Böyrek'i tanınması ve sarmaş dolaş olmaları
85. Sarı Kız'ın Kel Vezir'le oğlunu bir ahıra kapatması
86. Bey Böyrek'in bacısını Kel K ezir'in oğluna vermesi

87. Akkavak kızı ile yatağa girince aralarına kılıç koyması
88. Böyrek'in topladığı keçilerle Çin Maçın Kalesi'ni kuşatması
89. Kralın adamlarının boynuzunda mum yanan keçileri görmesi ve korkması
90. Şartlar sorularak kalenin teslim edilmesi
91. Böyrek'in Oğuz iline dönüp gelmesi. Akkavak Kızı'nı alması. Kırk gün kırk gece düğün yapıp kral kızını da alması
92. Oğuz iline tahta çıkması (Gökyay, 2000: 1221-1224).

D.DEDE KORKUT'UN ÖLÜMÜ VE TÜRBE Sİ HAKKINDA

Dede Korkut'a ait olduğuna inanılan birden çok mezar mevcuttur. Bu mezarların çoğunluğu Türkistan coğrafyasında bulunurken Anadolu coğrafyasındaki tek mezar yeri Bayburt'taki türbe olarak kabul edilmektedir.

XVII. Yüzyılda Alman imparatorunun Moskova ve İran elçisi Adam Olearius 1638'de Derbend şehrinin yakınlarında bulunan "İmam Korkut"un mezarını görmüş ve hakkında bilgiler vermiştir. Bu mezar, İran ve Dağıstan Tatarları arasındaki sınırı oluşturan küçük bir ırmak boyunda, Azerbaycan'ın kuzey sınırında Hazar Denizi'nin kıyısında bulunuyordu. Yerli rivayete göre İmam Korkut, Kassam'ın yani Salur Kazan'ın taraftarıymış ve putperest Lezgilerin arasında Müslümanlığı yaymak üzere onlara gitmiş, fakat Lezgiler onu öldürmüş. Mezarı kaya içine oyulmuş büyük bir mağara şeklindedir, tabutu dört tahtadan yapılmıştır. Mezar, mağaranın kapı yönünde ve herkesçe görülebiliyormuş.

Dede Korkut'un Derbend'deki bu mezarını 1647'de Evliya Çelebi de ziyaret etmiştir. Evliya Çelebi "Ziyaretgah-ı Demürkapu" diye ayırdığı bölümde şöyle der: "*Ziyaretgah-ı Cebel-i Erbain (Kırklar Makamı) kırk adet kabr-i azim olup ziyaretgah-ı enam ve ziyaretgah-ı Horjut Sultan'dır, Şirvanlılar bu sultana mutekittirler (inanırlar)*".

Barthold o bölgeye yaptığı bir gezide bu mezarı bulamamıştır. M. Fahrettin Kırzioğlu ise Demirkapı yanındaki bu mezarın, Arsaklıları Hıristiyan dinine sokan Türkistanlı Anak oğlu Nurlandırıcı Greguvar'ın torunu Greguvar'a (ölümü 345 yıllarında) ait olacağını sanıyor.

Amerikalı diplomat Eugene Schuyler'in *Türkistan* adlı eserinde ve onun eserinden Türkçeye çevrilen "*Musavver Türkistan Tarih ve Seyahatnamesi*" adlı kitabın ön sözünde Korkut'un mezarı hakkında bilgi verilmiştir.

Kitabın yazarı Petersburg'dan kalkarak Orta Asya'nın vadi ve bozkırlarını geçip Kazala'ya (Kadı Ali, bugün Kazalinsk) kadar uzanan yolculuğunu anlattı-

ğı seyahatnamesinde bu kasabaya 120 mil uzakta, 2 sayılı istihkâma varmadan konakladığı Kurkan denilen yerde gördüğü bir Kırgız mezarlığından söz ediyor ve bu “mezarlığın içinde üzeri kubbeli bir türbe olup orada oturan halkın rivayetine göre türbenin bu taraflarda pek ünlü ve keramet sahibi olan Korkut’a ait olduğu anlaşılmaktadır, bugün bir ziyaret yeridir” diyor.

V. Vilyaminof Zernof, 1851-56 yılları arasında Korkut Ata’nın Sırderya boyundaki mezarını görmüştür. Bu mezar “Korkut” adlı yerleşme yerinden yarım kilometre uzakta ve bugün demiryolu üzerindedir.

Mezarı türlü zamanlarda görenlerden L. A. Meyer, 1865 yılında mutad olarak kerpiçten yapılmış mezarlar arasında beyaz renkte çeşitli taşlar bulunduğunu, bir bütün oluşturmayan bu taşların buraya uzaklardan ve ayrı ayrı getirildiğinin anlaşıldığını söylüyor. Halk arasında yaşayan inanışa göre Bahadır Korkut, ölümünü sezinleyerek bu taşları, peygamberin yurduna bir gecede yapıp döndüğü ziyaretten getirmiştir.

XIX. yüzyılın sonunda mezar yıkık durumdaydı. A. Divaev’in yazdığına göre mezarın bir duvarı Sırderya’ya devrilmişti. Divaev, 1898’de mezarın son günlerini yaşadığını söylüyor. Mezar, Kazak kabristanında daha yeni zamanlara ait mezarlar arasında bulunuyordu. Divaev, mezarın altı-sekiz köşeli olduğunu yazıyor ve kubbeyle örtülü olduğunu belirtiyor. Mezarın başında uzun bir sırk varmış, bu sırk da Kazak âdetlerine göre, at kıllarından bir tuğ ve türlü renklerdeki kumaşlardan yapılmış bir bayrak asılıymış. Çevresinde Avrupa’da bulunmayan “saksual” denen bir bitki yetişiyormuş. Mezarda ondan şifa umanların alışıldığı üzere astıkları paçavralar ve bezler varmış. Evliya Korkut’un mezarı türlü hastalıklardan şifa bekleyen kişilerin ziyaret ettiği bir yermiş. Kazak-Kırgızlar kadınlı erkekli bu evliyaya ziyarete sık sık gelir, dertlerine derman bulmak ümidiyle gecelerini gözyaşları ve dualar içinde geçirirlermiş. Özellikle “Arvağ” genel adı altında anılan ve kötü bir gücün etkisiyle meydana gelen hastalıklarda bu ziyarete koşarlarmış. Bundan başka ayak ve bacak ağrularına karşı da bu ziyaretten fayda umuluyormuş. Divaev’e anlatılan bir hikâyeye göre oldukça uzak bir yer olan Kazinoflu bir Kırgız, çocukluğunda Korkut’un meza-

rına ayak romatizmasından kurtulmak için getirilmiş. Divaev mezarın 1848 yılına ait iki fotoğrafını yayınlamıştır.

1906 yılı yazında Hor-hut'tan geçen J. Castagné, artık mezarın izine raslamamıştır. Gerçekte ise mezar 1927 yılına kadar kalmıştır.

Çokan Velihanof, Kazakistan'ın merkezi Almatı'da çıkmakta olan "Kazak Edebiyatı" gazetesinin 6. 9. 1969 tarihli sayısındaki "Korkıt Baba Kabri" adlı yazısında Korkut hakkında bilinenleri tekrarladıktan sonra önemli olarak şunları söylüyor:

Biz yakında Kızılörud vilayetine kadar gittik, geldik. Kurkut istasyonunda indikten sonra yaşlı ihtiyarları ve mezar hakkında bilgisi olan yurttaşları aramaya koyulduk. Ne yazık ki mezar hakkında bilgi sahibi olanlar pek az bulundu. Bulunanlar da tam bir bilgiye sahip değildiler. Öyle kara kara düşünürken bu istasyonda doğma büyüme bir ihtiyarın bulunduğunu duyduk. Yaşı yetmiş gelmiş olan Barış oğlu Cumabek, bu yerde ta çocukluğundan beri çalışmış bir kişi. Şimdi emekliye ayrılmış. Bizi Dede Korkut'un mezarının bulunduğu vadideki kayalıklara götürdü.

Çok eskiden dedi, Cumabek amca, buraya gelirdim. İşte Kurkut orada; babalarımız onun çoktan beri yıkılmadan kaldığını söylerlerdi. Fakat ne kadar sağlam olsa da er geç yıkılmağa mahkumdu, nitekim bundan birkaç yıl önce bu vadiden kuvvetli bir su taşkını olduğu zaman mezar yıkıldı.

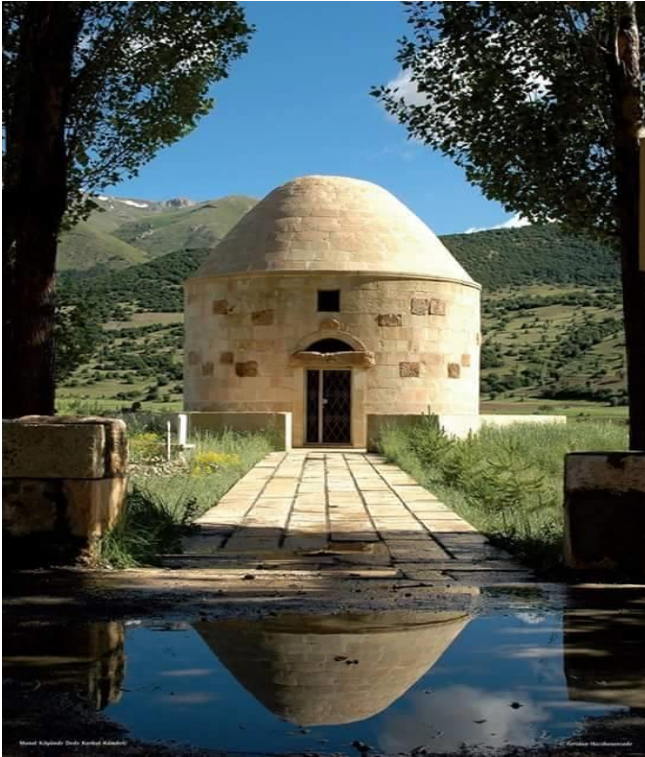
Nasıl yıkıldı ve hangi yıl?

1930 yılının başlarında. Nehir yatağından çıkmış, çevreye yayılmıştı, işte o zaman mezar suya yıkıldı.

Barthold, Korkut'un ölmediği hakkındaki inanışın Hızır Peygamber hakkındaki menkıbe sayesinde batıya yayıldığını ileri sürmekte, böylelikle Korkut'a ait bir mezarın batıda birçok yerde, örneğin Mısır'da Şattularab'ın ağzındaki adada aranmasına engel olunamadığını söylemektedir (Gökyay, 2006: 813-816).

Dede Korkut'a atfedilen Anadolu'daki tek türbe Bayburt'un güneydoğusunda Merkeze 39 km. uzaklıktaki Masat Köyü'nün hemen çıkışında yer almaktadır.

Halk arasında *Ali Baba* ismi ile tanınan bu türbenin mimarisi çok eski yıllarda yapıldığını göstermektedir. Aynı zamanda bu türbenin Dede Korkut'a ait olduğu da rivayet edilmektedir. Türbe üzerinde h.718 (1318) tarihi bulunmaktadır. Bu türbenin resmi (Bkz. Resim 1 ve 2) Orhan Şaik Gökyay'ın 1986 basımı Dede Korkut Hikayeleri Kitabında yer almıştır.

Resim 1: Dede Korkut Türbesinin Ön Cephesinden Bir Görünüm

Resim 2: Dede Korkut Türbesinden Geniş Plan Bir Görünüm

Türbe kare bir kaide üzerinde, yuvarlak planlıdır. İnce uzun olarak yukarıya doğru yükselmektedir. Türbenin üzeri yüksek bir kubbe ile örtülmüştür. Yuvarlak kemerli giriş kapısı ve kapının üzerinde küçük bir mazgal pencere bulunmaktadır.

E. BEY BÖYREK/ABDÜLVEHHAB GAZİ TÜRBESİ*

Beyböyrek türbesi Bayburt merkez Erenli (Duduzar) köyünde bulunmaktadır. Çevre duvarlarıyla sınırları belirlenmiş alanda Abdülvehhab Gazi'ye ait olduğu sanılan mezarın etrafı boydan boya beton malzemeyle çevrelenmiş olup yuvarlak planlı yapı içerisinde bulunmaktadır. Yapıda iki adet mazgal tarzda düzenlenmiş pencerelere yer verilmiştir. Yapının beden duvarları içte ve dışta sıvanmıştır. İç mekân badana ile boyanmıştır. İç mekânın üst örtüsü kırılmalı tarzda düzenlenmiş ahşap malzemeli bir düzenlemeye sahiptir. Çatı kısmı ise dıştan kiremitle örtülmüştür. Çevre duvarlarıyla sınırlanmış olan bu alan içerisinde duvar kalıntılarına rastlanmış bir mekân ve mezarlar bulunmaktadır. Bu mezarların iki tanesi günümüzde kullanılan beton malzemeyle çevrelenmiş olup bunların birinde mezar taşı bulunmaktadır. Alanda yer alan günümüz duvar örgüsüyle ve basit mimarı üslupta yuvarlak planlı düzenlemeye sahip olan bu türbenin yakın zamanda yapıldığı düşünülmektedir.

Önceleri Bamsı Bey Böyrek olarak bilinen bu türbeye daha sonra Abdulvehhab Gazi ismi verilmiştir. Türbenin içerisinde başka zatlar da yatmaktadır, bunlar:

1. Hz. Muhammed'in sancaktarı Abdulvehhab Gazi
2. Abdulvehhab Gazi halefi Seyit Battal Gazi
3. Abdurrahman Bini Uf (r.a)
4. Süheyb-i Rumi (r.a)
5. Ambese. B. Süheym (r.a)
6. Abdurrahman. B. Abdullah (r.a)
7. Abdullah. B. Rabia (r.a)

Görüldüğü üzere burada bir inanç tabakalaşması söz konusudur. Pek çok türbe ve yatırda buna benzer durumlar görülmektedir. Eski kahramanın hatırası

---

* [Bayburt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Verilerinden Derlenmiştir.]

zayıflayınca onun yerine yeni isimler ikame edilmektedir veya mevcut türbeye efsanevi mitolojik bir kahramanın ismi atfedilebilmektedir.

Resim 3: Daha sonra Abdülvehap gazi Türbesi adı verilen Bey Böyrek Türbesinin giriş kısmı

Resim 4: Bey Böyrek Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Resim 5: Bey Böyrek'e atfedilen mezar

SONUÇ

Dede Korkut eksenli anlatmalar bütün Türklük coğrafyasında olduğu gibi Bayburt ve havalisinde de derin izler bırakmış Türk sözlü kültür geleneğinin mihver metinlerinden biridir. Kadim Türk kültürünün mitolojik dönemden itibaren bütün birikimini bünyesinde barındırırlar.

Bayburt, tarihin bütün dönemlerindeki stratejik konumu itibarıyla Türk boy ve topluluklarının Karadeniz'e açıldığı ana kapı olmuştur. Bayburt'tan doğuya doğru Çoruh nehri havzasını tarihsel olarak Kıpçak boylarının Gürcistan'a kadar ulaştığı ve iskân ettiği coğrafyadır. Batıya doğru Kelkit çayı havzasını takip ettiğinizde Türkmen boylarının iskân ettiği ve Karadeniz'e açılan koridorlara erişiriz. Zigana hattından devam edildiğinde Kafkasya ve Kuzey, Doğu ve Güney Anadolu'yu Karadeniz'e eriştirir.

Bütün bu özellikleri bölgede cereyan eden Türk tarihine bağlı olaylarda ve tarihsel kayıtlarda mevcuttur. Dede Korkut ekseninde destan coğrafyası olarak baktığımızda Türk boylarının Trabzon'a ve Gürcistan'a yaptıkları akınlarda ve sosyal ilişkilerde Bayburt'un bir ana karargâh olarak kullanıldığı görülmektedir.

Dede Korkut metinleri çok katmanlı bir yapı gibidir. Dilsel, etnik ve tarihsel materyal farklı coğrafyaların anlatıları son olarak yazıya geçirildiği Akkoyunlu coğrafyasında usta bir ozanın tasnifinden yazıya aktarılmıştır. Yazıya geçirildiği ağız Oğuzca olsa da metin Türkçe'nin bütün coğrafya ve dönemlerinden izler taşır. Metnin en eski şeklinin manzum olduğu açıktır. Destadaki temalar Türk kavimlerinin erken dönem Türkiye coğrafyasından izler taşır. Birinci tabaka Subar, Arşaklar, İskitler dönemini çağrıştıran daha sonra Hun Göktürk dairesi Orta Çağ'dan XV. yüzyılda Türklerin Ön Asya ve Türkistan macerasından belirgin izler vardır. O yüzden tek bir döneme ve coğrafyaya hapsedilemez.

Bayburt bu gelenek içerisinde geleneğin en belirgin ve dinamik olarak ortaya çıktığı coğrafyalardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Türk kültür tarihinde, Türklerin tarihsel olarak yayıldıkları 12 milyon kilometrekarelik alanda coğrafyayı vatanlaştırma sürecinde eski yurtlarından taşı-

dıkları sözlü hafızayı ve kodları yeni coğrafyaya uyarladıkları görülür. Türk Tarihi'nin metafizik arkaplanını oluşturan mitler, efsaneler ve menkıbeler Türk kimliğinin ve tarih düşüncesinin yapısal özelliklerini belirleyen en önemli kaynaktır. Türk boyları yeni bir coğrafyayı iskân ettiklerinde Hazar ötesinden taşındıkları manevi ve milli, tarihi efsanevi kahramanların isimlerini yeni coğrafyaya aktardıkları görülmektedir. İskan edilen her coğrafyada bir evliya türbesi veya manevi makamın bulunması kentin o manevi önder etrafında varoluşunu gerçekleştirmesi son derece dikkate değerdir. Bazen aynı kahramanın veya efsanevi atanın birden çok kabri ve makamı bulunduğu görülür. Dedem Korkut'u da bu bağlamda düşünmek gerekir. Bugünkü bilgilerimizle Dedem Korkut'a sabit bir mezar/anıt ve külliye tespit edebilecek durumda değiliz. Ona atfedilen kabirlerden/makamlardan en önemlilerinden biri de Bayburt'dadır. Ayrıca destan kahramanlarından Bey Böyrek'e atfedilen bir diğer makam/mezar da yine Bayburt'tadır.

Bu anlamda Bayburt, Dedem Korkut merkezli Türk kültür dünyasının ana mekânlarından birisidir. Bu bağlamda Bayburt'da Dede Korkut'u bütün yönleriyle araştırarak bir araştırma merkezinin Bayburt Üniversitesi bünyesinde açılması son derece faydalı olacaktır. Bu merkezde konuyla ilgili bütün yayınlar ve araştırmalar arşivlenerek daha ileri seviyede araştırmalara imkân tanınmalıdır.

Dede Korkut metinleri disiplinlerarası bir yöntemle bütünlüklü bir külliyyat olarak ele alınarak bir proje kapsamında yeniden neşredilmesi, farklı disiplinlerin bakış açıları ile yorumlanması büyük bir ihtiyaç olarak ortada durmaktadır.

Ayrıca Bayburt'da bir Dede Korkut müzesinin açılması bu kültürel geleneğin geleceği aktarılması ve kültür ekonomisi sürecine katılması ve bu kültürel değerlerin tanıtılması açısından önemlidir. Danimarka'nın Andersen Masal Müzesi bu iş için bir model teşkil edebilir. Ayrıca iki yılda bir bütün dünyaya açık çağrılı bilimsel ve kültürel bir kurultayın toplanması son derece isabetli olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Evrim (2012), **Dede Korkut Kitabı'ndaki Tipler Üzerine Bir İnceleme**, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alî-Şîr Nevâyî (1996), **Nesâyimü'l-mahabbe min- Şemâyimi'l Fütüvve**, (hzl.: Kemal Erarslan), 2. Baskı, Ankara.
- Artuk, İbrahim (1992), "Bayburt Kalesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. V, İstanbul 1992: 228-229.
- Atsız, Nihal (1939), "Dede Korkut", **Yücel**, Şubat, C. VIII, S. 48.
- Başgöz, İlhan (1985), "Dede Korkut Üzerine Notlar", **Folklor ve Etnografya Araştırmaları 1985**, İstanbul, s. 65-77.
- Başgöz, İlhan (1988), "Dede Korkut Destanlarında Epitetler", **Millî Folklor**, Bahar, 5 (37), s. 23-35.
- Bayat, Fuzuli (2003), **Korkut Ata (Mitolojiden Gerçekliğe Dede Korkut)**, Ankara, Karam Yay.
- Bayburtlu Osman (1961), **Tevârih-i Cedid-i Mir'ât-ı Cihan**, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili - Halil Fıratlı (1943), "Dede Korkut Hikayeleri", **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Ankara: Maarif Matbaası, s. 56-68.
- Boratav, Pertev Naili (1939), **Bey Böyrek Hikayesine Ait Metinler**, Ankara.
- Boratav, Pertev Naili (1958), "Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihi Olaylar ve Kitabın Telif Tarihi", **Türkiyat Mecmuası**, XIII, s. 31-62.
- Boratav, Pertev Naili (1967), "Korkut Ata", **İslam Ansiklopedisi**, 2. Baskı, C. VI, İstanbul, s. 860-866.
- Boratav, Pertev Naili (1988), **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, İstanbul: Adam Yay.

- Buran, Ahmet (1987), “Dede Korkut Hikayelerinin Doğu Anadolu Varyantları”, **Erciyes**, S. 117, s. 12-13
- Caferoğlu, Ahmet (1988), “Dedem Korkut Hikayelerinin Antroponim Yapısı”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959**, Ankara: TDK Yay., 2. Baskı, s. 59-80.
- Çağırın, M. Önder ÇAĞIRAN (1989), “Bâ-Börek Destan Hikayesi’nin Dede Korkut Hikayeleri’nden Bamsı Beyrek’le Karşılaştırılması”, **Erciyes**, Kasım, 12(143), s. 30-31.
- Çetin, İsmet (1993), “Dede Korkut’un Yaşadığı Dönem Hakkında I”, **Millî Folklor**, Bahar, 3(17), s. 43-46.
- Çetin, İsmet (1993), “Dede Korkut’un Yaşadığı Dönem Hakkında II”, **Millî Folklor**, Yaz, 3(18), s. 29-33.
- Çimen, Musa (2004), “**Bey Böyrek**”, **Bamsı Beyrek Hikâyesi’nin Türkiye Varyantları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Ebulgazi Bahadır Han, (1974), **Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terâkîme)**. (hzl.: Muharrem Ergin) İstanbul.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1994), “Dede Korkut Kitabı İle Oğuz Destanı Arasındaki Münasebetler”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1988**, Ankara: TDK Yay., s. 69-89.
- Erengil, Teoman (1997), “Dede Korkut Öykülerinde Bayburt”, **Bayburt’un Sesi Dergisi (Dede Korkut Özel Sayısı)**, S. 11, s. 89-91.
- Ergin, Muharrem (1994), **Dede Korkut Kitabı-I**, Ankara: TDK Yay.
- Ergun, Metin (1997), **Altay Türkleri’nin Kahramanlık Destanı Alıp Manaş**, Konya: Cemre Yay.
- Gökoğlu Ahmet Baha (1941), **Oğuz Destanları, İzlerinin Anadolu Halkı Arasında Yaşadığını İspat: Bey Böyrek**, Ankara: Ulusal Matbaa.

- (Gökoğlu) Ahmet Baha (1931), "Oğuz Destanlarından Bey Böyrek Menkibe ve Destanı", **Millî Mecmua**, Ocak, S. 122.
- Gökyay, O. Şaik, (1938), **Dede Korkut**, İstanbul.
- Gökyay, Orhan Şaik (1979), "Bey Böyrek  zerine", **Türk Folkloru**, 2, Eylül 1979.
- Gökyay, Orhan Şaik (1994), "Dedem Korkut Kitabı  zerine", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1988**, Ankara, s. 91-96.
- Gökyay, Orhan Şaik (2007), **Dedem Korkudun Kitabı**, İstanbul: Kabalıcı Yay.
- Güleç, Hamdi (2006), "Őiirlerin, Türkülerin ve Destanların Dilinde Bayburt", **Türk Dili**, 91(650), s. 151-160.
- Güleç, Hamdi (2006) "Dede Korkut ve Bayburtlu Halk Őairleri", **Bayburt Dede Korkut 11. Uluslararası Kültür-Sanat Şöleni**, Bayburt, 26-30 Temmuz 2006.
- Günay, Umay (1988), "Dede Korkut Hikayelerinde Karakterlerin Tahlili-I", **Türk Kültürü Araştırmaları**, 26(2), s. 39-55.
- Güner,  g h Oktay (1997), "Dede Korkut ve Bayburt  zerine", **Bayburt'un Sesi Dergisi (Dede Korkut  zel Sayısı)**, S. 11 s. 50-51.
- İnan, Abdülkadir (1987), "Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motiflere ve Kelimelere Ait Notlar", **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1987, 173-190.
- İnan, Abdülkadir (1987), "Kitab-ı Dede Korkut Hakkında", **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1987, s. 165-172.
- Jirmunsky, V. M. (1961), "Kitabı Korkut ve Oğuz Destanı Geleneği", (Çev. : İsmail Kaynak), **Belleten**, 25(100), Ekim, s. 609-629.
- Kalafat, Yaşar (1999), "Dedem Korkut Yurdu Bayburt ve Yoresinde Ulucanlar", **Milli Folklor**, S. 41, s. 57-60.
- Karakoyunlu, Sadri (1990), **Bayburt Tarihi: İlimiz Bayburt**, Ankara: Kültür Ofset.

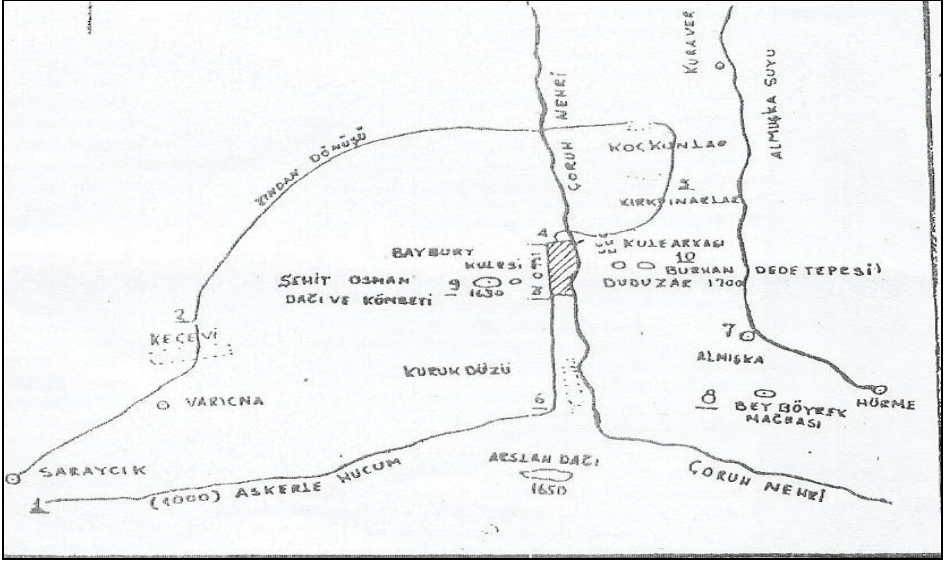
- Keskin, Timur (2000), **Bayburt Tarihi: İl Oluşunun 10. Yılında**, Bayburt: Bayburt Valiliği Yay.
- Kırzıoğlu [Çelik], M. Fahrettin (1941), "Dede Korkut Kitabındaki Coğrafi İsimler", **Ülkü**, Temmuz, 17(101), s. 449-456.
- Kırzıoğlu, Fahrettin (1987), "Milli Destanlarımızdan Dede Korkut Oğuznamelelerinin Tarih Belgesi Bakımından Değerleri", **Belleten**, 50(196-198), Ankara: TTK Yay., s. 915-928.
- Kırzıoğlu, Fahrettin (1988), "Milli Destanlarımızda Dede Korkut Oğuznameleri", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Eylül, S. 43, s. 73-79.
- Kırzıoğlu, Fahrettin (1991), "Kitab-ı Dedem Korkud'daki Kam-Bura Beg Oğlu Bamsı Bayarak Boyu'nun Tarihteki Yeri", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Program ve Bildiri Özetleri I**, 6-11 Mayıs-Antalya, s. 60-61.
- Kırzıoğlu, M. Fahrettin (1952), **Dede Korkut Oğuznâmeleri I. Kitap**, İstanbul: Burhanettin Erenler Matbaası.
- Kızıltuğ, Fırat (1996), "Bir Bayburt Masalı Bay Böyrek", **Türk Edebiyatı**, 25 (275), Eylül, s. 37-39.
- Kilisli Muallim Rifat, **Kitab-ı Dede Korkud Alâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân**, Asâr-ı İslamiyye ve Milliye Tedkik Encümeni Neşriyatı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332 (1916).
- Korgunal, Muharrem Zeki (1936), **Beyböyrek İle Akkavak Kızı**, İstanbul: Korgunal Basımevi.
- Miroğlu, İsmet (1975), **XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı**, İstanbul: Üçler Matbaası.
- Miroğlu, İsmet (1992), "Bayburt", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. V, İstanbul 1992: 225-228.
- Muradoğlu, Malik (1997) "Türk Dünyası, Dede Korkut, Bayburt", **Bayburt 3. Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Bayburt, 14-20 Temmuz 1997.

- Orkun, Hüseyin Namık (1946), "Bey Böyrek", **Ülkü**, Eylül, 10(120), s. 14-15.
- Özkul, İhsan (1997), "Dede Korkut ve Yukarı Çoruh Vadisinde Oğuz Kültürü", **Bayburt'un Sesi Dergisi (Dede Korkut Özel Sayısı)**, S. 11, s. 68-69.
- Öztelli, Cahit (1969), "Dedem Korkut Üzerine Yeni Bazı Düşünce ve Görüşler", **TFA**, Temmuz, C. 12, S. 240, s. 5331-5336.
- Öztelli, Cahit (1977), "Halktan Derlenen İlk Dedem Korkut: Bay Böğrek Hikâyesi", **Sivas Folkloru**, 5(59), Aralık, s. 3-6.
- Öztürk, Ali (1991), "Bayburt Folklorunda Bey Böyrek Hikâyesi ve Kaynakları", **Millî Kültür**, Mayıs, S. 84, s. 36-39.
- Rossi, Ettore (1952), "**Kitab-ı Dede Qorqut**" **Racconti epico cavallereschi dei Turchi Oğuz**, Citta del Vaticano.
- Sakaoğlu, Saim (1966-1969), "Bey Böyrek Hikayesinin Bayburt Rivayeti", **Türk Kültürü Araştırmaları**, S. 3-4-5-6, s. 159-180; (1998) **Dede Korkut Kitabı (İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar)-II**, Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., s. 66-79.
- Seyidoğlu, Bilge (1994), "Bayburt Masalları ve Halk Düşüncesi", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu**, 23-25 Mayıs 1988, Yay. Hzl. Rıfat Yıldız, Ankara: Bayburt'a Hizmet Vakfı Yay., s. 181-186.
- Seyidov, Mirali (1983), "Korkut Sözüünün Etimolojik Tahlili ve Korkut Tipinin Kökü Hakkında Kayıtlar", (Akt.: Dursun Yıldırım), **Milli Kültür**, Şubat, S. 38, s. 46-50.
- Sümer Faruk (1959), "Oğuzlara Ait Destani Mahiyette Eserler", **DTCF Dergisi**, S. 3-4, s. 359-455.
- Sümer, Faruk (1952), "Dede Korkut Kitabına Dair Bazı Mülahazalar", **TFA**, Ocak, C. 2, S. 30, s. 467-472.
- Turan, Osman (1938), "Bey Böyrek Hikayesi", **Ülkü**, Ocak, C. 10, S. 59, s. 403-413.

- Turan, Osman (1939a), "Bey Böyrek Hikâyesinin Yeni Rivayetleri", **Türklük**, C. 2, S. 8, İkinciteşrin, s. 126-137.
- Turan, Osman (1939b), "Bey Böyrek Hikayesinin Yeni Rivayetleri", **Türklük**, C. 2, S. 9, s. 174-178.
- Turan, Osman (2001), "Bayburt", **İslam Ansiklopedisi**, C. 2, s. 365-367. İstanbul : MEB Yay.
- Türkmen, Fikret (1994), "Dede Kokrut Hikayeleri'nin Anadolu ve Rumeli'de Yaşayan Kolları", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1988**, Ankara : TDK Yay., s. 157-176.
- Yanbeg, M. Kemal (1946), "Bayburt", ** lk **, S. 119, s. 11-13.
- Yanbey, Mahmut Kemal (1960a), "Bey Böyrek Masalı", **TFA**, Aralık, C. 6, S. 137, 2283-2286.
- Yanbey, Mahmut Kemal (1960b), "Bayburt Folkloru", **TFA**, Ekim, C. 6, S. 135, 2243-2244.
- Yanbey, Mahmut Kemal (1962), "Beyrek'e Ait İkinci Hik ye", **TFA**, Nisan, S. 153, s. 2269-2272.
- Yıldırım, Dursun (2005), "XVIII. Yüzyıl  ç nc  Boyut Hikâyeciliği ve Beğ Böyrek Hikâyesi  zerine Notlar", **Fikret Türkmen Armağanı**, İzmir.
- Zülfikar, Hamza (1998), "Dede Korkut Boylarının Doğu Anadolu'daki İzleri", **İkinci Beynelhalg "Dede Gorgud" Kolloviumu**, Bakı 21-26 Dekabr, 1998.

EKLER

EK 1: Beybörek Rivayetlerinde Adı Geçen Yerlerin Krokisi

EK 2: Bayburt'ta Bent Hamamı Civarından Eski Bir Görünüm

EK 3: Bayburt Hisarından Güncel Bir Görünüm

EK 4: Bayburt Hisari'ndan Güncel Bir Başka Görünüm

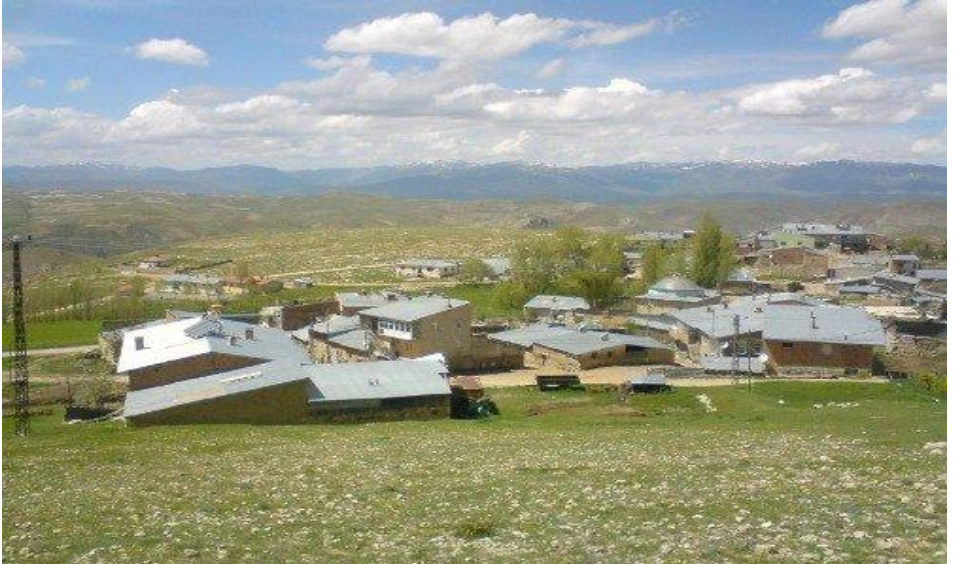
EK 5: Bey Böyük Rivayetlerinden Birinin Tespit Edildiği Kaleardı Mahallesine Hisardan Bakış

EK 6: Bey Böyük Rivayetlerinden Birinin Tespit Edildiği Niv (Arpalı) Köyünden Genel Görünüm

EK 7: Bey Böyrek Rivayetlerinden Birinin Tespit Edildiği Vanşen (Çatıksu) Köyünden Genel Görünüm

EK 8: Bey Böyrek Rivayetlerinde Yer Verilen Olayların Mekânlarından Duduzar Köyünden Genel Görünüm

EK 9: Bey Böyrek Rivayetlerinden Birinin Tespit Edildiği Kaleardı Mahallesiinden Genel Görünüm

